

Conflictologie aplicată

pentru jurnaliști

BK 76.01
P 75

Lucrarea a fost elaborată cu contribuția
Institutului pentru o Societate Deschisă

Autor - Mihail Melnikov, doctor în științe politice
Redactor - Mark Grigorian, doctor în filologie
Coodonator de proiect - Oleg Panfilov

P 75 Conflictologie aplicată - M.: „Drepturile omului”, 2006.– 158p.
ISBN 5-7712-0366-1 (978-5-7712-0366-9)

Seria de articole propusă cititorului este dedicată problemei reflectării în presă a unor interacțiuni conflictuale complexe. Autorii cărții evidențiază rolul important al mijloacelor de informare în masă în asigurarea dreptului cetățenilor de a afla despre apariția, dezvoltarea și consecințele conflictelor de importanță socială. În acest context, specialiștii relevă că jurnaliștii și redacțiile mass-media pot fi și deseori sunt instrumente de acutizare, iar uneori chiar de declanșare a conflictelor. Pentru evitarea acestui lucru, în opinia autorilor articolelor, sunt utile cunoștințele și aplicarea corectă a teoriei contemporane a conflictelor, respectarea normelor de drept și a eticii profesionale.

Articolele analitice din acest volum se bazează pe un larg material practic; autorii au o bogată experiență de participare directă la reglementarea unor dispute informaționale.

Lucrarea este destinată colaboratorilor mass-media scrise și electronice, lectorilor facultăților de jurnalism.

Traducere: Nadine Gogu
Redactare: Rodica Mahu

BBK 76.01

ISBN 5-7712-0366-1 (978-5-7712-0366-9)

© Centrul de Jurnalism Extrem, 2006
© Prezentare grafică - Editura „Drepturile omului”, 2006
© Centrul Independent de Jurnalism, 2007

CUPRINS

Prefață	10
Capitolul 1. Jurnalistul în conflictul social	14
Jurnalistul în misiune. Modele de comportament	15
Ce susținem:	
Dirijarea conflictului sau escaladarea acestuia?	18
Etichete	23
„Plus etnicitatea”	23
Recurgerea la autoritate	24
Situatii problematice	25
Odă arbitralului. Și un imn pentru presa ce se autoguvernează	38
Capitolul 2. Reflectarea etnicității în mass-media din perspectiva conflictologiei	42
Câteva cuvinte despre toleranță	45
Ce este informația cu substrat etnic?	46
Informația etnică conflictuală și formele ei	47
Punctele de tangență dintre mass-media și etnicitate.....	50
Spațiul etnic în mass-media	51
Formele principale ale informației etnice în presă	52
Informații ce conțin material factologic	53
Lexicul	53
Imagini și stereotipuri	55
Idei etnice	56
Ilustrațiile	57
Principalele teme ale articolelor ce conțin de cele mai dese ori etnicitate	59
Evoluția etnoculturală a etniilor	59
Reflectarea relațiilor interetnice în regiunile din Rusia	60
Reflectarea conflictelor interetnice fierbinți	60
Probleme ale „infracționalității etnice”	61
Corelațiile dintre republici și centrul federal	61

Relațiile dintre Rusia și fostele republici sovietice	62
Tematica migrantilor de alte etnii	62
Discutarea problemelor național-extremismului și diferitelor fobii etnice	63
Autori care reflectă problemele etnicității în mass-media	66
Capitolul 3. Presa și conflictele religioase	67
Situția religioasă actuală din Rusia	67
Bazele juridice ale activității asociațiilor religioase	70
Despre problema corectitudinii terminologice și a responsabilității profesionale	73
Despre noțiunea de „sectă”	78
Acuzații de sacrificări rituale sau alte acțiuni antisociale	79
Câte ceva despre „sperietori”	84
Sursele și cauzele sperietorilor	84
Sperietoare pentru elevi	85
Sperietoare pentru studenți	86
Religii tradiționale și netradiționale	88
În loc de concluzie	92
Capitolul 4. Limbajul urii: tipologia greșelilor comise de jurnalist	95
Neglijența jurnalistului	96
Titlul sau anunțul incorect	100
„Ispitele” statistice	101
Confuzia problematicii sociale și a retoricii etnice	103
Negarea cetățeniei după criteriul etnic	104
Capitolul 5. Reflectarea conflictelor și dreptul	106
Mijloace ale dreptului internațional pentru determinarea limitelor permisibilului în reflectarea conflictelor sociale	107
Tragedia terorii. Cum o reflectăm?	109
Mijloace ale legislației ruse pentru determinarea limitelor permisibilului în reflectarea conflictelor sociale	112

Dreptul penal	113
Dreptul civil	117
Legi speciale	121
Două soluții - un precedent	126
Rolul reglementărilor etice în activitatea jurnalistică	133
În loc de concluzie	136
Anexă	138
Literatura recomandată	150
Pentru capitolul 1. „Jurnalismul în conflictul social”	150
Pentru capitolul 2. „Reflectarea etnicității în mass-media în lumina conflictologiei”	151
Pentru capitolul 3. „Presa și conflictele religioase”	152
Pentru capitolul 4. „Limbajul urii: tipologia greșelilor comise de jurnalist”	154
Pentru capitolul 5. „Reflectarea conflictelor și dreptul”	154

AUTORI:

Prefața și capitolul 1 - Mihail Melnikov, analist al Centrului pentru Jurnalism Extrem al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia, doctor în științe politice

Capitolul 2 - Vera Malkova, cercetător științific coordonator al IEA al AȘR, doctor habilitat în științe istorice

Capitolul 3 - Anatoli Pcelințev, redactor-șef al revistei „Religia și dreptul”, avocat, partener superior al biroului de avocați „Centrul slav de drept”, doctor în științe juridice

Capitolul 4 - Galina Kojevnikova, director adjunct al Centrului Informațional-Analitic „SOVA”, doctor în istorie

Capitolul 5 - Viktor Monahov, colaborator științific superior al sectorului drept informațional al GIGP al AȘR, consilier de justiție de rangul 1, Directorul proiectului „Apărarea juridică strategică” AHO „IURIX” (Moscova), doctor în istorie

**Jurnalistul conștientizează pe deplin
pericolele limitării, urmării și violenței, persecutării,
ce pot fi provocate de
activitatea sa.**

**Îndeplinindu-și obligațiile profesionale,
acesta combate extremismul
și îngrădirea drepturilor civile
după orice criterii,
inclusiv cele de gen, rasă, limbă,
religie, opinii politice și de alt gen,
precum și apartenența socială și națională.
Jurnalistul respectă onoarea și demnitatea oamenilor
care devin subiecți ai atenției profesionale a acestuia.**

**El se abține
de la diferite aluzii disprețuitoare
sau comentarii cu referire la rasă,
naționalitate, culoare a pielii, religie,
gen sau clasă socială,
precum și la handicapul fizic
sau boala persoanei.
El se abține de la publicarea unor astfel de informații,
cu excepția cazurilor
în care aceste circumstanțe sunt legate direct
de conținutul informației ce urmează a fi publicată.
Jurnalistul este obligat să evite
utilizarea expresiilor ofensatoare,
ce pot pricinui daune
sănătății psihice și fizice a oamenilor.**

Extrase din Codul de etică profesională
a jurnalistului rus,
adoptat de Congresul Jurnaliștilor din Rusia
în anul 1994

PREFAȚĂ

Conflictele reprezintă un „mediu natural” al jurnaliștilor, care sunt ghidați de dorința de a găsi informație actuală, de a fi în permanență „la curent”. Iar acest lucru nu e atât de simplu. Dacă într-un loc autoritățile împrăștie o demonstrație, reporterii se aruncă în inima evenimentelor. În timpul acțiunilor militare, aceștia degeră în tranșee împreună cu soldații, iar în cazul incendiilor se bagă în foc, fum și pară. Anume datorită presei aflăm despre acțiunile miliției, despre derularea conflictelor armate, despre eroismul celor care, riscându-și propria viață, salvează oameni, despre modul în care funcționarii soluționează problemele omului simplu.

Cu toate acestea, telespectatorii, radioascultătorii și cititorii de rând, încântați de curajul și fermitatea jurnaliștilor, sunt gata să pună pe umerii acestora responsabilitatea pentru escaladarea conflictelor și acutizarea problemelor. Uneori și politicienii îi critică pe jurnaliști din aceleași motive. Jurnaliștii, însă, de regulă, spun că sunt doar o oglindă ce reflectă realitatea. Și în această afirmație se regăsește citatul ascuns al popularului proverb-epigraf din comedia „Revizorul”: „Nu ai de ce învinui oglinda, dacă mutra ți-e strâmbă”.

Criticii au totuși dreptate. Jurnaliștii pot influența mersul conflictelor. O reflectare exagerat de dură sau incompetentă poate provoca iritarea uneia dintre părți, insatisfacția care, la rândul ei, poate să ducă la ieșirea oamenilor în stradă, să provoace mitinguri, demonstrații, să servească drept motiv pentru escaladarea conflictului.

Odată ce dă crezare argumentelor expuse de o parte în conflict, jurnalistul poate să scrie un articol sau să pregătească o emisiune televizată în care să prezinte spusele interlocutorilor săi drept adevăr. Astfel, acesta va începe să „joc” pentru una din părți. Și aceasta se poate solda cu degradarea serioasă a situației.

Să conchidem că nu ar trebui să reflectăm conflictele? Poate dacă jurnaliștii ar tăcea, nu ar povesti despre acutizarea situației, despre pasiuni și probleme, spiritele s-ar calma, situația s-ar ameliora și nu ar mai avea loc conflicte?

Dar nu e așa. Responsabilitatea pentru declanșarea și consecințele conflictelor mari revine, desigur, grupurilor politice și instituțiilor sociale, statului și structurilor acestuia, tuturor segmentelor importante ale mediului social.

Iar științele politice, la rândul lor, urmează să vină cu recomandări concrete, care ar ajuta la prevenirea și soluționarea conflictelor și, în final, la elaborarea unei tehnologii politice de dirijare a conflictelor. Mass-media le revine un rol important în aceste tehnologii.

Acest rol nu poate fi atribuit niciunui institut social, fiind vorba de informarea în masă privind conflictele, acompanierea informațională a conflictului. Iar aceasta presupune informarea despre participanții la conflict, despre cauzele confruntării, despre resursele conflictului, despre eventualele consecințe ale acestuia. Difuzarea unei informații corecte și obiective creează premise pentru reglementarea conflictului, soluționarea acestuia.

Oamenii au dreptul să fie informați despre existența unor situații tensionate în societate și sursele acestor tensiuni. Ei trebuie să cunoască ce acțiuni întreprind părțile aflate în conflict. Dacă tensiunea a degenerat într-un conflict (și, cu atât mai mult, într-o confruntare... directă), societatea trebuie să știe în ce constă acest conflict, cine sunt participanții (subiecții), dacă există o bază normativă pentru reglementarea conflictului, ce măsuri sunt întreprinse pentru ca acest conflict să nu degeneze într-o confruntare deschisă a părților. Iar în cazul în care conflictul obține totuși statutul de confruntare deschisă a părților, societatea trebuie să fie informată despre pierderile reale (materiale, umane) în conflict, despre acțiunile autorităților și ale altor „jucători”, despre perspectivele soluționării acestuia pe cale pașnică.

În opinia autorilor acestei lucrări, cunoștințele despre tipurile de conflict și modalitățile de reflectare a acestora pot oferi jurnaliștilor noi resurse profesionale și intelectuale și pot să le pună la dispoziție noi argumente pentru înțelegerea esenței confruntării, pentru îndeplinirea cerințelor față de participanții la conflict, a căror politică informațională poate duce la escaladarea conflictelor.

Ce este totuși un conflict? Ne-am obișnuit să vorbim despre conflicte, fără a raționa asupra semnificației acestui termen.

Știința contemporană tratează noțiunea de conflict ca pe un tip dinamic de relații sociale ce decurg din confruntările posibile sau reale ale subiecților conflictului. Iar confruntările sunt iminente, deoarece participanții (părțile) la conflict au diverse predilecții, interese, valori.

Acest tip de relații există permanent în mediu (în formă evidentă sau ascunsă, în stare „adormită”) și nu pot fi eliminate.

Conflictul este un fenomen dinamic ce se desfășoară în timp. Prin urmare, dinamica conflictului reprezintă mișcarea și evoluarea conflictului în timp.

Indiferent de tipul conflictului, acesta, de regulă, trece prin următoarele etape:

- **etapă ascunsă, latentă** - când există o situație de conflict, dar conflictul încă nu s-a încins, interesele și scopurile potențialilor subiecți ai conflictului nu sunt conștientizate pe deplin sau nu sunt evidente;

- **escaladare** - evoluarea conflictului, adică creșterea proporțiilor și intensității comportamentului conflictual;

- **etapă evidentă, deschisă** - conflictul devine evident, subiecții conflictului se află în interacțiune sau confruntare nemijlocită;

- **deescaladarea conflictului** - reducerea nivelului „energetic” al interacțiunii conflictuale, adică diminuarea proporțiilor și intensității comportamentului subiecților conflictului;

- **etapă post-conflict** - totul s-a terminat; pot fi analizate consecințele confruntărilor.

Ce oferă aceste cunoștințe, în special jurnaliștilor?

O multitudine de exemple din istorie relevă că, la prima etapă, etapa latentă a conflictului, deficitul de informație sau dezinformarea activă și intenționată a societății cu privire la gravitatea pericolului confruntării duc la deteriorarea acută a situației. În cazul în care presa nu fructifică toate oportunitățile la etapa respectivă, atunci e puțin probabil să ne așteptăm la o reacție adecvată din partea instituțiilor societății civile și a statului cu privire la pericolul potențial. Evoluția ulterioară a evenimentelor ar putea duce la creșterea neînțelegerilor, apariția tensiunii în relațiile dintre concurenții din domeniul politic, economic și alte sfere, la confruntarea directă dintre părți.

Jurnalista poate reflecta evenimentul ca pe ceva independent și izolat, dar îl poate reflecta și ca pe o parte a unui tot întreg, ca pe un element al unui fenomen complex. Astfel, auditoriul mass-media va primi un produs informațional ce va reflecta realitatea în mod diferit. Iar succesele înregistrate în soluționarea unor dispute concrete pot asigura soluționarea conflictului.

În conflictologie, un rol foarte important este atribuit studiului comportamentului părților aflate în conflict. Deoarece situațiile de conflict

sunt lucruri obișnuite pentru jurnaliști, acestora, probabil, le va fi util să știe că situația conflictuală și degenerarea acesteia într-un conflict real este determinată în particular de factorii generatori de conflict. Generatorii de conflict specifici transpar și în practica acompanierii informaționale a conflictelor, inclusiv în activitatea jurnalistică.

Factorii generatori de conflict (conflictogenii) - acțiunile unei sau câtorva părți într-o relație, inclusiv cuvintele, gesturile, evaluările, reflecțiile ce pot duce la apariția unei situații de conflict și la transformarea acesteia într-un comportament conflictual real. Pasivitatea poate fi de asemenea un factor generator de conflict.

Generatorii de conflict în acompanierea informațională a conflictului - comportamentul jurnaliștilor și al redacției mass-media care poate fi folosit pentru transformarea situației de conflict în conflict, în scopul acutizării (escaladării) unei confruntări conflictuale concrete. Printre astfel de generatori de conflict se numără metodele specifice de organizare a informației cu ajutorul cărora se creează o imagine denaturată despre caracteristicile esențiale ale conflictului (despre participanți, cauze, consecințe etc.). Un generator de conflict cert este „limbajul urii”.

E nevoie oare să demonstrăm că jurnalistul, care reflectă o situație de conflict și care se identifică doar cu părerea unei părți în conflict, devine un purtător de conflictogeni și, implicit, un participant direct la conflict?

Multe divergențe dintre părțile aflate în conflict apar din cauza viziunilor lor diferite asupra esenței divergențelor. Într-un conflict pot domina, de exemplu, o dispută teritorială mai veche sau o confruntare interetnică moștenită. Și dacă acompanierea informațională a conflictului reflectă doar conjunctura contemporană (cauzele economice sau factorul subiectiv al ambițiilor politice), aceasta nu poate contribui în niciun fel la soluționarea conflictului și nici măcar la asigurarea unui proces de negocieri civilizată, cu participarea oponenților.

De menționat că, în general, interesul jurnaliștilor față de conflicte este obiectiv, căci mass-media încearcă să satisfacă necesitățile auditoriului lor, dintre care face parte și necesitatea de a fi informat despre conflictele de importanță socială. În plus, presa tinde în permanență să-și extindă auditoriul pe contul informației noi despre conflict, des-

pre subiecții implicați în acesta, resursele acestuia, despre pericolul escaladării conflictelor, alte consecințe posibile etc.

Prin acompanierea informațională a conflictului, televiziunea, radioul și ziarele formează o percepție despre conflict, uneori chiar diagnostichează conflictul, fac pronosticuri privind evoluția acestuia și propun rețete pentru soluționarea problemei. În acest fel, mass-media se produc în rolul de jucător independent sau deseori dependent pe câmpul informațional. Astfel, presa, ca unul din furnizorii importanți de informație pentru societate și structurile de stat, formează o imagine de conflict, asigură mecanisme de soluționare și, de facto, influențează asupra conflictului.

În acest context, e necesar să accentuăm că informarea despre conflict, toate componentele structurale ale acestuia (participanții și motivele conflictului, contextul acestuia, micromediul, motivarea și scopurile părților în conflict etc.) constituie una din condițiile cele mai importante ce influențează asupra diferiților parametri ai conflictului, în particular asupra dinamicii, duratei, intensității acestuia. Într-o societate bine informată, de regulă, începe să funcționeze un mecanism de acțiune: formarea opiniei publice și evaluările experților – presiunea din partea societății asupra părților aflate în conflict – luarea unei decizii – reducerea nivelului de conflict – transformarea și soluționarea conflictului.

Cele mai actuale conflicte pentru reprezentanții mass-media sunt cele din domeniul politic, economic, teritorial, etnic, religios și, în final, cele mixte. Despre unele tipuri de conflict și despre felul în care acestea sunt oglindite de mass-media citiți în continuare în lucrarea de față.

CAPITOLUL I.

JURNALISTUL ÎN CONFLICTUL SOCIAL

Jurnaliștii deseori afirmă: „Noi jucăm rolul oglinzii. Reflectăm evenimentele și atât”.

De bună seamă, se poate oare afirma că jurnalistul este implicat într-o situație de conflict, dacă acesta îndeplinește o misiune redacțională, adunând pur și simplu informația despre un eveniment concret și reflectând ceea ce se întâmplă în realitate?

De ce reporterul trebuie să se frământa, gândindu-se la locul care îi revine materialului său sau canalului de informare în unele cataclisme sociale complicate, dacă mass-media pur și simplu informează societatea despre evenimentele actuale, prezintă auditoriului său diferite puncte de vedere asupra „unei anumite situații”?

Se poate oare afirma că jurnalistul e „montat” într-un oarecare conflict dacă, pe paginile publicației sau pe post, acesta prezintă doar faptele, opinia sa și (sau) opinia unui politician cu autoritate sau a unui expert privind o situație ori alta (un fenomen, o serie de fapte)?

Vorba e că imediat ce reporterul începe să-și expună părerea proprie, acesta încetează să mai fie oglinda ce nu poate să aibă opinie personală despre acele obiecte și acțiuni pe care le reflectă. În plus, jurnalistul, de regulă, selectează faptele pentru articolele sau emisiunile sale, ceea ce, din nou, nu „cadrează” cu „funcțiile” oglinzii.

Părerile generale și nu prea exacte despre faptul că mass-media îndeplinesc în primul rând rolul de oglindă pot și trebuie să fie puse la îndoială cel puțin din considerentul că aceste păreri sunt limitate. Pentru a ne convinge de aceasta, vom examina câteva modele clare de comportament jurnalistic într-o situație destul de răspândită – „reporterul în misiune”. Vom sublinia în mod special că misiunea este una de rutină, sarcinile acestea fiind obișnuite în practica redacțională.

Jurnalistul în misiune. Modele de comportament

Să presupunem că jurnalistul trebuie să pregătească o informație pentru coloana de știri a ziarului privind inaugurarea unui obiectiv de importanță socială. Un astfel de eveniment ar putea fi deschiderea unui mare centru comercial.

Modelul numărul unu. Reporterul a fost prezent la inaugurarea obiectivului, a audiat discursurile festive ale reprezentanților autorităților locale, ale constructorilor și ale altor persoane interesate. Acesta a făcut o fotografie „de serviciu” (tăierea panglicii) și a revenit urgent în redacție să „raporteze”. În următoarea ediție de dimineață a ziarului, a apărut informația corespunzătoare (4-5 alineate), însoțită de o fotografie.

Modelul numărul doi. Reporterul a ascultat nu numai cuvântările oficiale, ci a comunicat cu colegi de-ai săi de la care a aflat multe lucruri interesante: că obiectivul a fost construit de renumita firmă X, deși în lista candidaților figurau și firmele V și Y, că nu au fost organizate tendere privind selectarea prestatorilor de servicii și nu e clar de ce autoritățile locale au acordat preferință firmei X. Deoarece redacția așteaptă de la el o informație operativă de doar 4-5 alineate, reporterul nostru a uitat despre informația respectivă...

Modelul numărul trei. La ceremonia de dare în folosință a obiectivului, reporterul a comunicat cu colegi, precum și cu constructori și cu lucrători de rând ai centrului comercial. Jurnalistul a mers să vadă încăperile comerciale și auxiliare ale centrului și teritoriul adiacent. Dincolo de faptul că selectarea firmei de construcție s-a făcut în umbra cabinetelor puterii, el a mai aflat și că lucrările de construcție au fost executate cu mari abateri, care, de altfel, sunt greu de descoperit. La redacție, reporterul a scris cele 4-5 alineate solicitate. După care, în fumașul din redacție, a comunicat colegilor toată informația despre centrul respectiv. Jurnaliștii s-au revoltat în privința corupției din organele de stat, i-au pus la stâlpul infamiei pe constructori și s-au împărțiat să-și continue munca.

Modelul numărul patru. Jurnalistul a îndeplinit misiunea redacției: a scris o știre scurtă despre darea în exploatare a obiectivului. Dar după aceasta nu a șters din memorie informația pe care a obținut-o la ceremonie, informație ce pune în cu totul altă lumină evenimentul de

importanță socială decât au făcut-o discursurile triumfaliste. El a discutat despre informația aceasta cu șefii săi de redacție și a rezervat un subiect pentru un articol. O altă variantă – informația „de ultimă oră” este transmisă în departamentul de profil al redacției sau colaboratorului care e specializat în investigații jurnalistice.

Modelul numărul cinci. Reporterul nostru nu a mers la inaugurare, deoarece aștepta de mult timp acest eveniment și a scris din timp cele 4-5 alineate necesare pentru ziarul său. În plus, reporterul nostru a „vândut” informația pe care o deținea și colegilor săi de la ediția de seară a ziarului local, precum și celor de la radio și televiziune. În ziua ceremoniei, reporterul nostru a verificat la telefon dacă centrul a fost deschis. Informația a apărut, după cum era planificat, în ediția de dimineață a ziarului unde muncește reporterul nostru, precum și în alte mijloace de presă.

Conflict social — o noțiune largă, folosită în conflictologie pentru a indica orice tip de conflict apărut în societate. În calitate de noțiune-cadru a conflictului în literatura contemporană se folosește de cele mai dese ori definiția lui Louis Coser, care tratează conflictul ca pe „o luptă din cauza valorilor sau a pretențiilor asupra statutului, puterii și resurselor cu acces limitat, în care fiecare dintre părți tinde să neutralizeze, să îngreudească sau să înăbușe scopurile”.

Jurnaliștii pot continua cu ușurință acest exercițiu de modelare a comportamentului reporterului. Modelul care va fi ales într-o situație concretă depinde de politica editorială a redacției, de profesionalismul jurnalistului și de poziția sa civică, de motivație, de conștientizarea rolului său în procesele ce au loc în jur și de multe alte circumstanțe.

Pentru noi, însă, cel mai important lucru e că și în asemenea activități „protocolare”, cum ar fi darea în exploatare a unui centru comercial, sunt ascunse diferite conflicte. Toate acestea pot fi atribuite tipului de conflict social.

În evoluția sa, orice conflict (fie că e vorba de un conflict social, național sau religios) trece prin câteva etape. Conflictul nu apare niciodată de la sine, fără a fi provocat. Pentru aceasta nu e deloc obligatorie intervenția unor forțe din exterior – conflictul se poate declanșa ca rezultat al acumulării de potențial negativ în situația de conflict.

Situație de conflict - situația inițială a conflictului. Este o astfel de situație a sistemului social, a grupurilor de oameni și a interacțiunii dintre ei în care se profilează divergențele de interese, scop, motive ale comportamentului sau ale filosofiei de viață. Conștientizarea acestor divergențe îi face pe potențialii oponenți să inițieze o interacțiune conflictuală, să se pregătească de o luptă în perspectivă. După **situația de conflict** poate urma **incidentul**.

Incidentul este confruntarea părților aflate în conflict și semnifică transferul situației de conflict în etapa de interacțiune conflictuală.

Din punct de vedere profesional, informând despre conflict, jurnalistul (redacția, presa, mass-media în general), de regulă, informează auditoriul despre subiectul conflictului, adică despre problema existentă obiectiv sau la nivel de imaginație (închipuire), care devine cauza divergențelor de opinii, evaluărilor și scopurilor oponenților. Desigur că presa nu îi trece cu vederea pe acei oameni, acele grupuri sociale, structuri ale puterii sau alte grupuri de influență care sunt participanți la conflict, adică părți în conflict. Cu alte cuvinte, presa participă la identificarea participanților direcți (evidenți sau ascunși) ai evenimentelor conflictuale – subiecți ai conflictului, îi reflectă în interacțiune.

Vrea jurnalistul sau nu vrea, dar deseori în practica sa profesională acesta e antrenat în acompanierea informațională a conflictului.

Acompanierea informațională a conflictului – reflectarea intenționată sau spontană în presă a evenimentelor importante de confruntare conflictuală. Auditoriului mass-media îi este furnizată informație despre subiecții și esența conflictului, despre scopurile presupuse sau reale și intențiile părților concurente, despre consecințele probabile și reale ale interacțiunii conflictuale.

Desigur că selectarea modelului de comportament al jurnalistului e atribuită, de regulă, profesionalismului presei. Problema rezidă totuși în faptul cărei informații va acorda prioritate jurnalistul, de ce principii se va conduce acesta în procesul respectiv. Jurnalistul poate pur și simplu descrie fapte reale, de suprafață, dar poate încerca să clarifice

natura acestora, să arate corelația și divergențele dintre evenimente. Iar acest lucru este complicat de realizat. Jurnalistul poate să vrea să vadă ceva mai mult în spatele faptelor (de exemplu, problema importanței sociale sau conflictul ce afectează viața multor oameni), dar poate să nu aibă nicio motivație, în afară de misiunea redacțională, și un interes pur pragmatic – să stoarcă folos la maxim din statutul său de „proprietar al informației”.

În general, cercetătorii preocupați de motivarea activității jurnalistice sunt de acord că în sistemul de factori ce trezesc interesul jurnaliștilor față de o activitate profesională concretă, dorința de a „influența” este factorul-cheie. A influența o situație, o persoană, a influența asupra evoluției evenimentelor, asupra circumstanțelor și proceselor importante din punct de vedere social. În acest sens, este important de realizat că, chiar dacă jurnalistul nu își propune drept scop direct să influențeze, felul în care acesta e informat despre evenimentul de conflict înrăurește într-un fel sau altul asupra modului de percepere a conflictului, deci și asupra soluționării sau agravării problemei, ceea ce asigură dinamica și intensitatea conflictului.

Și, în acest caz, nu putem evita unele întrebări evidente. Care e scopul acestei influențări? De ce? Prin ce mijloace? Care vor fi eventualele urmări?

O altă problemă la fel de importantă e cea care decurge din faptul evident că jurnalismul presupune o gamă largă de modele de comportament și conferă reprezentanților acestei profesii un înalt grad de libertate. Care sunt limitele influenței pozitive a jurnaliștilor, unde e acel hotar după care încep urmările negative ale influenței presei asupra evoluției conflictului?

O altă întrebare foarte serioasă către jurnaliști: dar se poate oare influența rațional și cu urmări pozitive asupra unui obiect, fenomen sau proces, fără a cunoaște esența acestora? Răspunsul la această întrebare e evident: puțin probabil.

Ce susținem: dirijarea conflictului sau escaladarea acestuia?

Direcția evoluției conflictului poate fi prezentată sub formă de diverse verigi tehnologice de dirijare, fiecare verigă reflectând, de exemplu, calitatea situației de conflict sau statutul părții în conflict.

De exemplu, conflictul de la punctul inferior al confruntării până la punctul culminant trece prin următoarele etape: tensiune – dezacord – concurență – dispută – dușmănie – agresivitate – forță – război. Se schimbă și statutul părților aflate în conflict: prieten – aliat – partener – concurrent – adversar – dușman.

O particularitate importantă a schemelor-transformări de acest fel constă în faptul că sarcina formulată realist a reglementării unui conflict presupune o trecere deosebit de consistentă de la o etapă la alta a evoluției conflictului. Și aici e în vigoare regula: este inadmisibilă evaluarea eronată a unei situații concrete de conflict, a statutului părților, precum și ignorarea principiului de transformare consistentă a unei etape a conflictului în alta. Vom ilustra acțiunea acestei reguli.

Tensiunea, de exemplu, poate să treacă în dezacord, iar dezacordul, la rândul său, va împinge părțile spre concurență. Și doar în dezvoltarea ulterioară a conflictului concurența se poate transforma în dispută și chiar poate face relațiile dușmănoase. Aceasta e logica dezvoltării relațiilor conflictuale. Experiența unui număr mare de conflicte relevă că în evoluția situației de conflict nu se trece direct de la tensiune la dușmănie, ocolindu-se etapele de dezacord, concurență și dispută. Să reproducem în alt fel această evoluție ar însemna să păcătuim în fața logicii evoluției existente.

Dacă presa prezintă relațiile tensionate dintre părți drept dușmănoase, atunci putem să nu mai avem dubii - și oponentii vor considera aceste relații dușmănoase. De aici reiese că părțile se vor comporta dușmănos, se vor gândi la folosirea metodelor de soluționare a conflictelor prin forță, ceea ce e natural pentru părțile ce se dușmănesc.

Dar e posibilă și o situație inversă, de percepție redusă a conflictului. Să zicem că, în urma unei intense campanii informaționale, adversarii au căpătat imaginea de aliați, chiar prieteni. Și în conștiința maselor, și în conștiința grupurilor de elită vor apărea așteptări implicite în privința comportamentului acestora. În sfera administrativă se iau decizii pornind de la premisele de prietenie și colaborare. Dar, mai devreme sau mai târziu, relațiile existente, acute și de neîmpăcat, vor ieși la iveală, se va trece la acțiuni dușmănoase și cel puțin una din părți nu va fi pregătită pentru această nouă realitate. Rezultatul este evident – pierderi nejustificate și acutizarea ulterioară a confruntării.

Într-un cuvânt, nerespectarea canoanelor de influență administrativă asupra conflictului se poate solda cu acutizarea situației de conflict.

Ca exemplu ne vom referi la un conflict internațional foarte cunoscut și studiat.

În timpul crizei din Caraibe din anul 1962, inițial, partea americană și cea sovietică au pornit de la faptul că, chipurile, partea opusă ar urmări scopuri extrem de agresive. De fapt, erau proclamate următoarele directive: să se asigure „securitatea unei părți din contul distrugerii potențialului militar al celeilalte părți”, „victoria unei părți prin înfrângerea celeilalte părți”. Presa din ambele țări (nu fără „ajutorul” politicianilor de orientare radicală) a făcut tot posibilul să prezinte concurentul din sfera ideologică ca pe un posibil oponent într-un conflict armat. Astfel erau ignorate (sau uitate) perspectivele dezvoltării relațiilor dintre părți ca parteneri într-un domeniu sau altul. În urma escaladării relațiilor dintre părți, concurența și disputa au ajuns rapid în etapa de dușmănie, după care se întrezăreau real agresiunea directă și acțiunile militare.

La aceasta merită de adăugat că evenimentele de pe malurile Cubei au fost precedate de o activitate îndelungată a jurnaliștilor, orientată spre crearea unui puternic fundal informațional, împletit din stereotipuri negative, imagini ale unor adversari de neîmpăcat, de dușmani. Și doar cu prețul unor eforturi enorme și concertate ale părților s-a reușit scoaterea conflictului din faza activă. S-a trecut de la confruntare acută la dialog, care, după cum se cunoaște, creează premise pentru evoluția ulterioară a relațiilor în direcție pozitivă – cea a consensului și consolidării.

Imperiile nucleare au avut ce învăța din criza Caraibelor. În primul rând, conștientizarea responsabilității în conflict și realizarea faptului că există un hotar de percepere a conflictului, care duce la soluții și acțiuni cu consecințe ireversibile garantate. În linii mari, acompanierea informațională a crizei din Caraibe a servit drept confirmare a concluziei științifice că percepția nu este doar o reflecție a realității, ci evoluează conform unor legități proprii. În particular, imaginile „străinilor” și ale celor „de neînțeles” se transformă cu ușurință în imagini ale unor persoane „ostile” și în „dușmani”. Iar aceste imagini pot să se amplifice reciproc și să creeze cele mai diverse tablouri, până la cele apocaliptice.

Multitudinea de cercetări științifice relevă că, în condiții de conflict, percepția este într-o mare măsură supusă influenței stereotipurilor, mult mai mare decât în condiții obișnuite. Aceasta se referă și la omul de rând („conștiința de masă”), și la reprezentanții elitei, și la

persoana care ia deciziile. Stereotipurile sunt amplificate și de factorul apartenenței la un anumit grup (partid, comunitate, etnie, țară), însoțit de relațiile puternice dintre grupuri.

Stereotip - percepția dură, deseori simplificată, despre un anumit grup sau categorie de oameni. Deoarece, în general, înclinăm să simplificăm, creăm stereotipuri pentru a pronostica comportamentul altor oameni. Aceste stereotipuri sunt deseori negative și se bazează pe prejudecăți și discriminare. De regulă, stereotipurile conțin un oarecare grăunte de adevăr. Acestea sunt împărtășite de un număr impunător de oameni, ceea ce în general contribuie la înrădăcinarea lor. Stereotipurile se pot schimba în timp, dar purtătorilor acestora deseori le vine greu să se debaraseze de ele.

Percepția stereotipizată se manifestă la câteva niveluri. La nivelul emoțiilor, aceasta duce la apariția unor sentimente de neîncredere, frică, bănuială, dușmănie față de obiect. La nivelul de motivare, percepția stereotipizată provoacă dorința de informație simplă pentru asimilare, schematismul în evaluarea faptelor, filtrarea acestora conform atitudinii dictate de stereotip.

În final, stereotipurile generează agravarea situației și escaladarea conflictului.

Într-o mare măsură, stereotipurile se creează și sunt susținute de mass-media. La crearea stereotipurilor participă (deseori destul de activ) și reprezentanții unor grupuri elitare, în mare parte ai celor politice. De regulă, acestea dispun de suficiente resurse și motive informaționale pentru a asigura transmiterea și retransmiterea stereotipurilor. Ultima circumstanță este foarte caracteristică societăților cu o puternică influență administrativă asupra mass-media și, în special, societăților cu un dezvoltat sector al presei de stat.

Am simplifica prea mult dacă am pune acțiunea informațională negativă (adică cea care intensifică energia confruntării) doar pe seama partizanatului presei (presei angajate), a apartenenței acesteia la un anumit grup de influență. Practica jurnalismului rus contemporan demonstrează că fenomenul „poziție de autor” poate contribui atât la escaladarea, cât și la deescaladarea conflictului.

Totuși, de regulă, aceasta duce la escaladare.

Bazându-ne pe postulatele conflictologiei și pe observațiile asupra modului de reflectare a conflictului, vom încerca să creăm un model ideal (pozitiv) și unul real (negativ) de acompaniere informațională a conflictului.

Modelul ideal (pozitiv) constă în următoarele elemente:

- prezentarea (descrierea, indicarea, reflectarea) problemelor ce au provocat conflictul,
- reflectarea realistă a etapelor conflictului (latentă, comportamentală, post-conflict, etapa de revenire),
- prezentarea obiectivă a părților antrenate în conflict, lipsa stereotipurilor,
- retrospectiva deplină a conflictului, cu utilizarea surselor alternative (fundal istoric),
- informarea corectă și deplină despre evenimentele conflictuale,
- prezentarea tuturor inițiativelor reale existente și a pașilor pentru reglementarea conflictului, susținerea tehnologiilor sociale de reducere (atenuare) a conflictului.

Modelul real (negativ):

- prezentarea unor probleme neexistente (închipuite, neadevărate),
- tratarea eronată a etapelor conflictului (interacțiunea conflictuală nemijlocită este înlocuită cu percepția privind „lupta ideilor” sau este dramatizată ciocnirea opiniilor, pozițiilor; tensionarea relațiilor este prezentată drept dușmănie sau agresiune, iar concurenții – drept dușmani),
- prezentarea neveridică a părților aflate în conflict, stereotipizarea negativă accentuată a unei părți și stereotipizarea pozitivă a oponentului, imaginea eronată a părților în conflict,
- retrospectiva selectivă a conflictului, refuzul de a prezenta surse de alternativă, prezentarea unor lucrări pseudoștiințifice,
- informarea neobiectivă despre evenimentele conflictuale,
- reflectarea selectivă a inițiativelor, deciziilor și acțiunilor oponentilor, susținerea unor măsuri și intenții orientate spre escaladarea conflictului, spre creșterea „temperaturii” conflictului.

Vom prezenta observațiile specialiștilor asupra unor metode specifice de reflectare a unor conflicte reale, care vizează, de exemplu, in-

terese religioase și etnopolitice. Este vorba de metode tehnologice de informare, care în mod obiectiv nu contribuie la elucidarea-depistarea conflictelor reale și provoacă creșterea tensiunii și a comportamentului netradițional.

Etichete

„Sectă”, „sectanți”, „culturi distructive”, „culturi totalitare” – diferite clișee sunt „lipite” de diferite asociații religioase care activează legal. Potrivit terminologiei utilizate de unii jurnaliști, membrii asociațiilor “sectare” sunt implicați în “escrocherii”, “zombificări”, “sinucideri”, “diversiuni ideologice”, “antipatriotism” și alte acțiuni similare, cu o clară conotație negativă. Se pare că autorii unor asemenea informații nu iau în calcul eventualele consecințe legale ale acestor modalități de informare despre conflict, despre subiecții acestuia, despre acțiunile lor. O asemenea diagnosticare a parametrilor conflictului îi determină deseori pe reprezentanții organizațiilor religioase să se adreseze în instanță pentru a-și apăra onoarea, demnitatea și reputația profesională. Și deseori câștigă aceste procese. Jurnaliștii nu se sinchisesc nici de faptul că anume ei vor trebui să demonstreze în instanță că informația mediatizată în presă corespunde realității. Trimiterea la “poziția de autor”, apelurile la “libertatea cuvântului” în aceste cazuri nu sunt relevante (mai multă informație despre acest gen de precedente juridice găsiți în capitolul 3).

Nu trebuie să subestimăm pericolul social al etichetării, al transmiterii intențiilor negative, al unor apeluri concrete de răfuire cu „cei de altă credință”. De la atribuirea etichetelor până la crearea imaginii de dușman nu e decât un singur pas. E clar că incendiile, distrugerea și aruncarea în aer a caselor de rugăciuni și a locurilor de închinăciune, actele de vandalism din cimitire, atentatele la viața liderilor religioși nu sunt simple acte de huliganism.

„Plus etnicitatea”

Uneori, cele mai diverse și mai complicate procese din societate sunt prezentate în presă drept rezultat al acțiunii factorului etnic.

Deosebit de evidentă este exacerbarea etnicității în reflectarea anumitor aspecte legate de migrație. În aceste cazuri, în presă aproape că nu se întâlnesc materiale dedicate imigranților prezentate neutru. Fra-

ze și descrieri aprinse, metafore, imagini pregnante – aceste metode prevalează în reflectarea unor fenomene complexe. Imaginea „străinului periculos” este creată cu ajutorul reproducerii unor sentimente deosebit de negative – neîncredere, frică sau repulsie.

Imaginea negativă a migrantului de altă etnie nu este servită separat, aceasta este „legată”, de exemplu, de problemele economiei. Formele neformale și criminale ale acesteia sunt explicate prin prezența unei forțe de muncă „străine”, „de altă etnie”. Iar migrația este deseori prezentată drept sursă sau element însoțitor al altor probleme, mult mai acute, care, la rândul lor, dacă e să credem autorilor articolelor, capătă un caracter amenințător pentru țară. Printre problemele prezentate astfel de mass-media sunt cele legate de terorism, traficul de droguri, criminalitate în general. Care ar fi ieșirea din situație? Limitarea migrației, desigur.

De regulă, conținutul unor asemenea articole incisive și emotive nu doar că nu corespunde realității, dar mai și tirajează stereotipurile, fapt ce duce la creșterea tensiunii dintre diverse grupuri etnice (mai multe detalii despre conflictele etnice citiți în capitolul 2).

Recurgerea la autoritate

Dincolo de resursele proprii de care fac uz jurnaliștii pentru a dramatiza conflictul, ei mai recurg și la unele opinii pretins „autoritare”, la ajutorul datelor statistice, al experților. Și uită regula: orice informație, mai ales opiniile, trebuie să fie supuse analizei.

Cât de importantă e, de exemplu, reflectarea tematicii migrației ilegale. Există vreun jurnalist care nu l-ar susține pe funcționarul ce îndeamnă la luptă pentru o cauză dreaptă? Potrivit unei versiuni oficiale, de migrația ilegală se fac vinovați angajatorii. Câte reportaje s-au scris după acest tipar! Chipurile, aceștia (angajatorii) se gândesc doar la profituri mari și de aceea îi exploatează fără milă pe imigranți. Dar poate fi oare altfel într-o țară unde amenda pentru utilizarea ilegală a forței de muncă străine e mai mică decât costul perfectării unei licențe pentru dreptul de a folosi forță de muncă străină? De ce angajatorii trebuie să aștepte luni întregi această licență? De ce există „firme” care garantează obținerea licenței în termenele cele mai scurte? Cum se face că din aceasta au de câștigat mulți funcționari?

Și de ce presa aproape că nu scrie despre aceasta?

Da, jurnalismul rus, conform părerii cercetătorilor, devine tot mai

„de bulevard”, tot mai informativ și mai puțin analitic. Dar aceasta nu absolvă mass-media de responsabilitatea de a reflecta problemele echilibrat și corect, cu folosirea surselor alternative de informare.

Situații problematice

Să încercăm să tragem niște învățăminte din situațiile problematice caracteristice și reale ale acompanierii informaționale a conflictelor. Pentru reproducerea obiectivă a modelelor de comportament vom utiliza informații despre conflicte ce au fost discutate public și au fost soluționate cu ajutorul unor arbitri independenți. Vom completa aceste situații cu un rezumat al conflictologului.

1. „*Sania străină*”

Ziarul „Izvestia” (№№ 14-18 din 1994) a publicat articolul lui I. Dementiev, intitulat „Război și pace în raionul Prigorod”. În articol, erau făcute trimiteri la evenimentele tragice ce s-au produs în toamna anului 1992 în unele localități din Osetia de Nord și Ingușetia și era făcută o analiză a motivelor istorice și de drept ale conflictului internațional.

În afară de aceasta, autorul își face cunoscută și părerea personală în „legătură cu aceasta”. Este vorba despre afirmațiile jurnalistului despre anumite planuri ale conducerii Republicii Osetia de Nord în care, chipurile, s-ar vorbi despre „expulzarea cu orice preț a ingușilor, până la unul”, despre „cruzime ca o metodă de soluționare a acestei probleme”, despre „curățarea teritoriilor”. Cititorul, de asemenea, află că „în conștiința oamenilor a fost plantată adânc atitudinea negativă față de inguși ca popor” și că „fostul lider al partidului comunist vorbea despre poporul inguș ca despre un șarpe încălzit la sânul osetin”.

Reacția părții în dispută (percepția conflictului). Articolul a provocat un protest vehement din partea reprezentanților puterii Osetiei de Nord. Președintele Sovietului Suprem al republicii, Iu. Biragov, și reprezentantul special al republicii, K. Dulaev, s-au adresat la Curtea de justiție pentru dispute informaționale subordonată președintelui Federației Ruse cu rugămintea de a evalua articolul. Ei au considerat că materialul nu contribuie la reglementarea relațiilor dintre subiecții Federației, provoacă dezbinarea dintre națiuni, un nou val de tensiune.

Soluția arbitralului independent. Curtea de justiție a constatat că afirmațiile jurnalistului sunt subiective și nu pot fi demonstrate, că acesta nu respectă etica jurnalistică, în special luând în considerare faptul că în această situație mass-media trebuie să ia o poziție civică ce ar contribui la reglementarea acestui conflict interetnic tragic. Curtea a constatat că într-o serie de afirmații apreciative jurnalistul a încălcat cerințele normelor recunoscute, nu a avut o atitudine suficient de responsabilă față de posibilele consecințe pentru publicația respectivă.

Analiza și evaluarea faptelor concrete, a motivelor și circumstanțelor apariției conflictului nu a fost de competența instanței.

Rezumatul conflictologului. Greșeala jurnalistului și a redacției a constat, în primul rând, în supraestimarea posibilităților lor. A prezenta un conflict complex chiar și cu ajutorul unui bogat material istoric este o misiune practic „de nerealizat” pentru jurnalist, mai ales că a fost vorba de un singur material, fie și mare ca volum. Până și monografiile științifice (și mai ales lucrările pseudoștiințifice) privind disputele teritoriale și interetnice provoacă o reacție vehementă a părților aflate în conflict. În plus, părțile în conflicte cu rădăcini istorice înclină să trateze evenimentele conflictuale ca o justificare a acțiunilor lor. Și în orice retrospectivă a conflictului (inclusiv fondată științific) părțile conflictului pot vedea un gol informațional, tendențiozitate. Ele pot să propună punctul lor de vedere în acest sens. Un ziar cotidian și popular trebuie cu atât mai mult să dea dovadă de maximă prudență în abordarea temei unui conflict „mocnit”, care abia a trecut din etapa de dușmănie deschisă în etapa de dezacord tacit.

Afirmațiile nefondate ale jurnalistului privind existența unor intenții agresive din partea unei părți a conflictului față de altă parte, reproducerea stereotipurilor negative („poporul – un șarpe încălzit la pieptul altui popor”) nu pot să nu provoace acutizarea relațiilor. Instrumentarul jurnalistului nu corespunde soluționării problemei de reglementare a conflictului.

2. „Incompetența bine intenționată”

Ziarul „Novorossiyski rabocii” (ediția din 16 noiembrie anul 2000) a publicat un raport de la „masa rotundă” cu titlul „De cine să se îndrăgostească patriotele”. La discuție au participat reprezentanți ai unor organizații de tineret, inclusiv neformale neguvernamentale, tineri politicieni din orașul Novorossiysk. Toți participanții au fost prezentați de ziar drept „lideri tineri realizați”. Această expresie s-a referit și la șeful capetelor rase locale, K. Orlov, care și-a făcut publică dorința de a deveni „lider al unei mișcări naționaliste”. Tuturor le-a fost propus un joc – să-și imagineze că li s-au îndeplinit visele legate de carieră și să propună rețete de soluționare a problemelor actuale de dezvoltare a Rusiei („În mâinile cui ar trebui să se afle patrimoniul național al Rusiei?”, „Cum să educăm cetățenii patrioți?”).

Răspunzând la întrebările adresate, K. Orlov afirmă, în particular, că situația economică a rușilor în Rusia se va ameliora dacă „majoritatea imigranților – evrei, caucazieni – „vor fi alungați din Rusia”, iar aceasta, în opinia sa, se poate face doar prin forță. Fără a comenta, ziarul a publicat afirmația că „...în Rusia trebuie să rămână doar rușii. Când se va cărăbăni de aici cea mai mare parte a veneticilor – evrei, caucazieni –, pentru ruși... se vor elibera locuri de muncă. Putem lupta împotriva „negrilor” doar prin forță. În 24 de ore, să fie urcați în vagoane și expediați în Georgia, Armenia, Azerbaidjan, cu excepția celor care aduc folos Rusiei”. În afară de aceasta, Orlov propune o lozincă pentru purificarea „rasei ruse”, ca soluție vizând căsătoriile monoetnice.

Reacția părții aflate în conflict (percepția conflictului). Șeful unei organizații de apărare a drepturilor (Fundatia «Șkola mira», orașul Novorossiysk), V. Karastelev, s-a adresat Marelui Juriu al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia (organ de autoreglementare a presei) cu rugămintea de a evalua acțiunile redacției. Reclamantul afirmă că dincolo de faptul că publicarea materialului este ilegală, ea mai e și imorală, lezând locuitorii orașului Novorossiysk care e un oraș internațional. În opinia sa, „în timp ce organizațiile obștești și antifasciști din oraș încearcă să se împotrivescă răspândirii ideilor fasciste, ziarul „Novorossiyski rabocii” oferă o tribună liberă tinerilor adoratori ai lui Hitler, care momentan sunt destul de mulți și cu fiecare zi devin și mai mulți”.

Reclamantul comunică, de asemenea, că reprezentanții organizațiilor publice din orașul Novorossiysk au difuzat la 23 noiembrie 2000, prin intermediul mass-media, declarația despre inadmisibilitatea propagandei fascismului, dar redacția ziarului respectiv nu a reacționat în niciun fel la aceste apeluri.

Soluția arbitralului independent. Marele Juriu a constatat că în articolul „De cine să se îndrăgostească patriotele” „tânărul lider realizat” al capetelor rase, K. Orlov, își permite afirmații care pot fi tratate drept discriminatorii față de un șir de naționalități. Afirmațiile acestuia și apelurile sale conțin elemente de propagandă ce generează ură națională și dușmănie, ceea ce e interzis de articolul 29, p. 2, al Constituției Federației Ruse.

Juriul a remarcat că, într-un asemenea oraș multinațional ca Novorossiyskul, tematica relațiilor interetnice trebuie să fie permanent în vizorul presei. Totodată, jurnaliștii trebuie să manifeste o responsabilitate deosebită la pregătirea articolelor pe această temă delicată. Este absolut inadmisibil ca mass-media să ofere o tribună extremiștilor ale căror afirmații sau activități vin în contradicție cu legea. În același timp, nu există baze nici morale, nici juridice de a interzice presei să informeze despre organizațiile naționaliste extremiste și opinia acestora. Dar trebuie să se evite de a face publicitate acestor organizații și ideologiei lor, consideră Marele Juriu. Este inadmisibilă publicarea afirmațiilor extremiștilor fără un comentariu serios și echilibrat al redacției. Dacă însă redacția, formal sau de facto, se solidarizează cu aceste afirmații, este evident că mass-media sunt folosite pentru instigarea la intoleranță națională și dezbinare.

Marele Juriu a constatat că, deși motivat de dorința de a prezenta întreaga diversitate de opinii a organizațiilor de tineret din oraș, materialul „De cine să se îndrăgostească patriotele” din ziarul „Novorossiyski rabocii” nu rezolvă integral sarcina din cauza lipsei de profesionalism în organizarea mesei rotunde și pregătirea materialului pentru tipar. În particular, titlul folosit de redacție accentuează de fapt atenția cititorilor asupra afirmațiilor lui Orlov privind puritatea „rasei ruse”.

Marele Juriu a decis să expedieze articolul „De cine să se îndrăgostească patriotele” Procuraturii orașului Novorossiysk care urma să decidă dacă îi va intenta un dosar penal lui de K. Orlov în baza componentei infracțiunii prevăzută de art. 282 al Codului penal al Federației Ruse.

Rezumatul conflictologului. Redacția ziarului a încercat să îndeplinească funcția de diagnosticare a presei în conflict. Despre aceasta relevă scrisoarea adresată Marelui Juriu, semnată de redactorul-șef adjunct al ziarului „Novorossiyski rabocii”, președintele organizației orășenești a jurnaliștilor „Edinstvo”, I. Krivoșeina. Ea a explicat că rubrica „Altă dimensiune” a fost concepută anume pentru a „arăta viața și felul de a gândi al tineretului în toată diversitatea sa. Afirmațiile lui Konstantin Orlov, membru al organizației locale a capetelor rase, au fost relatate... mai întâi de toate ca o avertizare pentru societate privind forțele care se formează în mediul de tineret”. Dar această tentativă nu poate fi considerată una de succes deplin. Și iată de ce.

Conform responsabilităților sale directe, presa, într-adevăr, trebuie să informeze societatea despre poziția persoanelor ce pretind la rolul de lideri. Dar dacă aceste opinii sunt radicaliste, atunci societatea trebuie să fie informată despre gradul de risc pe care îl comportă difuzarea și consecințele expunerii unor asemenea opinii. A primit oare cititorul ziarului respectiv un semnal de alarmă? Dacă da, a fost unul foarte slab.

Mai mult chiar, semnalul alarmei era diminuat de semnalul fatalismului („conflicte pe bază interetnică au fost, sunt și vor fi”, „dispozițiile naționaliste se amplifică în orice țară pe măsura intensificării instabilității”), precum și de semnalul de negare a conflictului (apelul „de a nu-i lua în serios pe tinerii naționaliști”). În plus, a fost vehiculată și varianta destul de periculoasă de soluționare a problemei migrației și imigrației. Unul din participanții la „masa rotundă” a vorbit despre necesitatea de a aprecia utilitatea unor „venetici”, iar această problemă trebuie să fie soluționată „nu de un om, ci de opinia publică”.

Discuția ar fi putut purta un caracter constructiv dacă la aceasta ar fi participat un jurnalist cu experiență, care să poată preciza unele probleme. Ar fi fost, de asemenea, utilă prezența unui politolog. În acest context, e potrivit să reamintim că, într-o presă solidă, reflecțiile extremiste nu sunt lăsate de obicei să se confrunte de unele singure cu auditoriul mass-media, acestea fiind însoțite de comentariul jurnaliștilor sau al specialiștilor. Anume o asemenea prezentare a segmentelor informative apropie percepția problemei de interpretarea obiectivă a obiectului conflictului. Respectarea principiului echilibrului și părerilor de alternativă este obligatorie în aceste cazuri. Însă, în cazul nostru, societatea nu a primit o informație exactă despre conflict (pericolul radicalizării mișcărilor de tineret).

Dar această situație are și un efect pozitiv – opinia publică a unui oraș mare a primit un semnal clar privind lipsa de pregătire a tinerilor lideri de a se opune opiniilor extremiste și subestimarea pericolului extremismului în mediul tinerilor.

3. „Conflictul fals”

În cadrul emisiunii „Vremehko” (produsă de Compania „Televiziune de autor”) pusă pe post de TVC la 17 mai 2004, a fost difuzat un subiect despre „sectele totalitare de zombificare” (autor S. Drujinina). În material se relatează despre anumite persoane care au nimerit sub influența escrocilor, aceștia prezentându-se drept reprezentanți ai unei secte. Secvențele video cu care a început și s-a terminat subiectul au fost filmate în timpul slujbei religioase într-o biserică. În textul comentatorului se spunea că e vorba de o „biserică ortodoxă ecumenică”. În imagine puteau fi recunoscuți și pastorul, și enoriașii.

Reacția părții aflate în conflict (percepția conflictului). În apelul său către Marele Juriu al Uniunii Jurnaliștilor din Federația Rusă, A. Fomin, pastorul organizației religioase înregistrată legal drept Biserica Evanghelistă Creștină (pentecostală) „Torța”, declară că secvențele video din emisiunea „Vremehko” au fost filmate cu o cameră ascunsă în timpul slujbei din biserică „Torța” și că aceste imagini nu corespund comentariului. Biserica e numită „biserică ortodoxă ecumenică”, deși pe ecran pot fi văzute fețele enoriașilor și a pastorului unei comunități a bisericii protestante, înregistrată legal. Reclamantul atrage atenția asupra faptului că după aceasta în subiect urmează istoria unei familii care a fost escrocă de niște persoane, care s-au dat drept reprezentanți ai unei secte. Secvențele video montate la începutul și finalul subiectului, prezentând imagini de la serviciul divin din biserică „Torța”, potrivit reclamantului, îi creează telespectatorului o percepție falsă că în material se vorbește anume despre această organizație și anume aceasta este secta care a prejudiciat cetățenii respectivi.

Mai mult, declară pastorul, autorii materialului au comis o ingeriță în domeniul sacru al sentimentelor religioase, folosind imagini filmate cu o cameră ascunsă în timpul slujbei religioase.

Soluția arbitrilor independent. Marele Juriu a constatat că autorul materialului televizat, S. Drujinina, a comis o greșeală crasă în

materialul său despre activitatea organizației religioase, pe care a prezentat-o drept sectă și pe care a numit-o „biserica ortodoxă ecumenică”, care de fapt nici nu există. În realitate, secvențele video utilizate în material arătau serviciul divin al organizației religioase care există legal și se numește Biserica Evanghelistă Creștină (pentecostală) „Torța”. Discrepanța dintre imagini și textul de autor le-a creat telespectatorilor o percepție falsă despre organizația religioasă și caracterul activității acesteia. În legătură cu aceasta, Marele Juriu a reamintit că este inadmisibilă utilizarea secvențelor video care deformează realitatea și care conțin fragmente ce nu au nimic în comun cu activitatea respectivei comunități religioase.

În plus, Marele Juriu a remarcat că filmările cu camera ascunsă în timpul slujbei religioase sunt inadmisibile din punct de vedere etic, deoarece creează pericolul de imixtiune în sfera vieții personale. În același timp, în cazul în care asemenea filmări video se fac în scopul apărării intereselor publice, de exemplu, atunci când există suficiente motive să se creadă că prin intermediul ritualurilor religioase oamenii sunt victimizați, jurnalistul poate utiliza înregistrarea video efectuată cu o cameră ascunsă.

Marele Juriu a constatat că există pericolul folosirii sentimentelor religioase și frazeologiei religioase în diferite scopuri indecente. În același timp, noțiunea așa-numitelor „secte totalitare de zombificare” e prea vagă pentru a fi folosită în discuții publice pe tema relațiilor interconfesionale.

Rezumatul conflictologului. E vorba de o metodă foarte răspândită de depreciere: transferul calităților negative ale subiectului „A” asupra subiectului „B”, care în realitate nu posedă aceste calități negative, dar are particularități externe asemănătoare cu „A”. De fapt, s-a produs următoarea manipulare: moderatorul a prezentat auditoriului mass-media un conflict real (criminal) sub forma unui conflict imaginar (religios). S-a produs înlocuirea conflictului, ceea ce împiedică soluționarea unei probleme existente. Jurnaliștii de la „Vremehko” au dispus de mărturii ale cetățenilor ce au suferit de pe urma escrocilor, care au acționat, chipurile, în numele unei secte. Dar lipsa imaginea ce ar fi ilustrat activitatea „sectei”. Este clar că e destul de dificil să obții asemenea imagini, dacă nu chiar imposibil, în cazul în care o asemenea sectă nici nu există. „E greu de găsit o pisică neagră într-o oadaie întunecată, în special atunci când aceasta nici nu este în oadaie”. După

toate probabilitățile, jurnaliștii au filmat imaginile la care au avut acces. Dar nu e exclus că jurnaliștii s-ar fi ghidat nu numai de principiul „fac ceea ce pot”.

De fapt, jurnaliștii au declanșat un nou conflict. E foarte regretabil că jurnaliștii și conducerea postului TV nu și-au recunoscut greșelile. În scrisoarea adresată Marelui Juriu, redactorul-șef al emisiunii „Vremehko”, I. Vasilkov, afirmă că în material nu se vorbea de nicio biserică evanghelistă creștină și că tot ce a menționat în apelul său pastorul Fomin nu are tangență cu reportajul pus pe post. Între timp, la ședința Marelui Juriu, persoanele ce au suferit din cauza escrocilor ce acționau sub chip de misionari au mărturisit că comentariul autorului nu a corespuns situației reale. Mai mult ca atât, doar o persoană foarte naivă poate să creadă că echipa de filmare, care a lucrat în biserică în timpul slujbei, nu știa cărei confesiuni aparține biserica respectivă.

Marele juriu a constatat, printre altele, că principiul constituțional privind libertatea cuvântului permite discutarea publică, inclusiv la televiziune, a problemelor legate de viața spirituală a cetățenilor, a relațiilor interconfesionale și intraconfesionale. Dar, de fiecare dată când abordează această problemă, jurnalistul trebuie să dea dovadă de delicatețe maximă și să fie informat pentru a nu confunda organizațiile religioase, care funcționează legal, cu structurile pseudoreligioase.

4. „Războinicul mesia”

Ziarul moscovit „Novii vzglyad” (№3 din 1995) a publicat articolul „Nodul cecen. 13 teze”. În prima teză, autorul (Ia. Mogutin) caracterizează națiunea cecenă drept „semisălbatică”, renumită doar prin „ferocitatea sa barbară și întunecată, ce nu a dat lumii nimic altceva decât terorism și trafic de droguri internațional”. Jurnalistul îi propune „națiunii barbare” să treacă cu traiul în „aulele” lor, în „chișlacuri”, „defileuri”, „iurte”, „peșteri”, „bordeie”, dar numai nu pe teritoriul rusesc.

Autorul mai afirmă că fiecare rus are față de ceceni o ură cu caracter „zoologic”, „genetic”, „animalic”. Relațiile dintre cele două popoare sunt caracterizate de către autor drept „incompatibilitate etnică”. Jurnalistul vede motivul conflictului armat în dușmănia naturală, în opinia sa, dintre ruși și ceceni, creștini și musulmani, în eforturile „democraților” ce doresc să reducă la minimum Rusia pe care o urăsc.

Autorul, de asemenea, e sigur că intelectualitatea de creație antirusă și antipatriotică este gata să justifice orice infracțiune împotriva Rusiei și a rușilor.

Reacția părții antrenate în conflict (percepția conflictului). Articolul a provocat o reacție vehementă din partea reprezentanților diasporei cecene la Moscova și a Adunării Cecenilor din Rusia „Pentru pace, concordie și renaștere”. Aceștia s-au adresat la Curtea de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă președintele Federației Ruse cu rugămintea de a evalua articolul „Nodul cecen. 13 teze” din punctul de vedere al respectării normelor de drept și al eticii profesionale. Solicitanții au considerat că autorul și redacția ziarului contribuie la ațâțarea conflictului dintre națiuni, insultă poporul cecen.

Soluția arbitralului independent. Curtea a stabilit că articolul are un evident caracter de provocare. Autorul deformează evenimentele conflictului și prezintă răscoala armată drept un război dintre popoare. O asemenea abordare este orientată spre asmuțirea a două etnii, instigarea la ură între acestea. Autorul plasează intenționat unul din popoare în poziție depreciatoare față de celălalt popor, prin aceasta promovând atitudini șoviniste.

Curtea a stabilit că publicarea articolului lui Ia. Mogutin „Nodul cecen. 13 teze” servește scopurilor de instigare la ură națională, socială, religioasă și la dușmănie, încalcă punctul 2 al articolului 29 din Constituția Federației Ruse și articolul 4 din Legea privind mijloacele de informare în masă. Decizia Curții a fost expediată organului de înregistrare pentru a lua măsuri față de ziar, măsuri prevăzute de articolul 16 al Legii privind mass-media (întreruperea și stoparea activității). În plus, decizia a fost trimisă organelor procuraturii pentru examinarea oportunității intentării unui proces penal în baza art. 74 al Codului penal al FR (Instigarea la ură națională).

Rezumatul conflictologului. Acesta e un exemplu pregnant de răspândire a stereotipurilor negative, de aplicare a unor metode de reflectare a interacțiunii conflictuale complexe ce nu pot fi admise într-un jurnalism civilizat. Autorul prezintă conflictul ca un rezultat al dușmăniei naturale dintre două popoare. Jurnalistul recurge la interpunerea extremă, confruntare, numindu-i pe toți reprezentanții acestei etnii dușmani ai tuturor reprezentanților altei etnii. Autorul

nu vede nicio altă posibilitate de conviețuire pașnică a două popoare, deoarece între ele, potrivit opiniei sale, există o „incompatibilitate genetică”. În calitate de soluție a conflictului, autorul propune, de fapt, deportarea unui întreg popor. Formula concretă a „inițiativei” jurnalistice iese din limitele bunului-simț, poartă un evident caracter insultător. Astfel, autorul îndeamnă poporul să plece în defileurile sale, dar în afara teritoriilor pe care acest popor a locuit întotdeauna.

Insinuările autorului se bazează pe supoziții neadevărate, închipuiri false despre realitate, pe simplificări, păreri extremiste și șoviniste. De fapt, autorul susține și face propagandă exclusivă unui model de comportament „de forță” în conflict, ignorând posibilitatea tratativelor.

Este curioasă poziția redacției. Conducerea acesteia a considerat publicarea materialului drept o dovadă a pluralismului de opinii, a unui punct de vedere „disputabil” ce „poate exista”. Atât doar. Dar oare orice punct de vedere disputabil are dreptul la viață? Faptul existenței și conținutul art. 10 (partea II) al Convenției europene pentru drepturile omului și libertăților fundamentale vorbește de la sine de posibilele limitări ale libertății cuvântului. De această posibilitate s-au folosit și organele procuraturii care au intentat un proces penal în cazul publicării articolului „Nodul cecen”, și organele de înregistrare care au emis o avertizare publică către redacția ziarului pentru utilizarea cu rea-voință a libertății cuvântului.

Greșeala redacției constă, mai degrabă, în alegerea autorului pentru reflectarea unei teme atât de complexe. Redacția i-a încredințat unui jurnalist care nu cunoștea subiectul în profunzime să scrie despre un conflict complicat (în care, evident, se conțin componente economice, politice, etnice etc.). Nu poți încredința reflectarea unui conflict complex și contradictoriu unui ziarist care are doar pană.

5. „Conflictul substituit” ca fenomen pozitiv

În ediția ziarului „Novaya Gazeta” (din 14 ianuarie 2002), a fost publicat articolul „Culcați! Intră judecătorul!” în care s-au abordat probleme privind procedurile legale din ținutul Krasnodar. Articolul se baza pe observațiile autorului (corespondent titular al ziarului, S. Zolovkin) asupra unor evenimente conflictuale și documente juridice. Materialul se încheia cu o „informație a secției de investi-

gații” a ziarului. În aceasta se spunea că „președintele Tribunalului ținutului, A. Cernov, după cum afirmă gurile rele, merge la serviciu în costum și pantofi de marca Valentino de 2 mii de dolari și poartă ceas de marca elvețiană Franck Muller, de 50 de mii de dolari. În afară de aceasta, el preferă automobilele de marca BMW seria 7 de la 120 de mii de dolari în sus și Mercedes seria 220 ce costă de la 100 de mii de dolari. De regulă, automobilele sunt înregistrate pe numele cunoștințelor judecătorului”. În plus, în informație scria că în orașul Soci „sunt finalizate lucrările de construcție a unui palat cu suprafața de 1000 metri pătrați ce costă nu mai puțin de 1 milion de dolari și se zice că acesta îi aparține lui Cernov”.

Reacția părții implicate în dispută (percepția conflictului). Fiind polemic și actual, articolul nu a provocat nemulțumirea reprezentanților sistemului judiciar. O reacție acută însă a urmat la „informația secției de investigații” a ziarului.

Președintele Tribunalului ținutului s-a adresat redacției ziarului „Novaya Gazeta” cu solicitarea de a publica o dezmințire, dar nu a urmat niciun răspuns. După aceasta, președintele Tribunalului ținutului a intentat un dosar pentru apărarea cinstei, onoarei și reputației profesionale.

Această dispută a dus la un alt fel de confruntare. Colegiul Calificat al Judecătorilor și Consiliul Judecătorilor din ținutul Krasnodar s-au adresat Marelui Juriu al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia cu rugămintea de a evalua articolul „Culcați! Intră judecătorul!” pentru a constata corespunderea acesteia normelor de comportament profesional al jurnalistului. În solicitarea lor, solicitanții își exprimau revolta față de textul „din informația secției de investigații” pe care redacția ziarului „Novaya Gazeta” a adăugat-o la materialul corespondentului titular din ținutul Krasnodar S. Zolovkin. Solicitanții au considerat că articolul încalcă în mod flagrant Codul eticii profesionale a jurnalistului rus.

Soluția arbitralului independent. Judecătoria intermunicipală Basman din Moscova a constatat că datele ce se conțineau în informația secției de investigații nu corespund realității și îl defăimează acuzator. Mărimea compensației pentru prejudiciile morale pe care ziarul le-a adus reprezentantului corpului de judecători a fost stabilită la 30 milioane de ruble.

Marele Juriu a clarificat poziția părților în alt conflict. După cum s-a constatat, reprezentanții Colegiului Calificat al Judecătorilor și Consiliul Judecătorilor din ținutul Krasnodar sunt neliniștiți de tentativele ziarului de a pune la îndoială autoritatea și independența judecătorilor din ținut. Solicitanții au mai declarat că „informația secției de investigație” accentuează atenția cititorilor nu asupra esenței disputei legale, despre care e vorba în materialul jurnalistului Zolovkin, ci exclusiv asupra personalității președintelui Tribunalului ținutului.

Președintele Tribunalului ținutului Krasnodar, A. Cernov, a explicat că suma exorbitantă solicitată drept compensare pentru prejudiciile morale nu ca drept scop de a provoca falimentul redacției și de a închiide ziarul: această sumă trebuie să-i facă pe jurnaliști să respecte principiile eticii jurnalistice. El a declarat de asemenea că, în conformitate cu legea, este gata să contribuie la reducerea sumei compensației.

Organul autoreglementării jurnalistice a identificat toate punctele de escaladare a conflictului prezentate în articol. S-a constatat că acesta nu a putut fi reglementat prin publicarea dezmințirii, deși ambele părți erau dispuse să o accepte. Motivul a constat în greșelile comise în comunicarea dintre părțile aflate în conflict.

Materialul, în opinia Marelui Juriu, este un eseu juridic și pentru publicarea acestuia existau motive. Dar titlul materialului nu corespunde conținutului și poate să dezorienteze cititorul. Articolul se încheie cu o frază care nu este suficient de bine susținută de conținutul materialului și, deși nu are un caracter defăimător sau ofensator, totuși, după cum a mărturisit însuși autorul, a fost utilizată pentru a împiedica avansarea pe scara ierarhică a președintelui Tribunalului ținutului Krasnodar. Juriul a menționat și inadmisibilitatea utilizării mass-media în calitate de instrument de război informațional, deoarece devin victime nu doar personajele articolelor, ci și cititorii, și breasla jurnalistă.

Juriul a constatat că nici în material, nici la ședința Marelui Juriu nu au fost aduse fapte concrete ce ar fi confirmat afirmațiile compromițătoare la adresa lui Cernov. Utilizarea figurii de stil „după cum afirmă gurile rele” reprezintă substituirea argumentelor, ceea ce este inadmisibil în genul jurnalistice de investigație. Trimiterea la surse anonime nu îl absolvă pe jurnalist de responsabilitatea de a verifica de câteva ori acele informații compromițătoare pe care intenționează să le facă publice.

Rezumatul conflictologului. Acesta e un caz rar, când reflectarea evenimentelor conflictuale locale (problemele tribunalelor) atrage atenția societății asupra unor conflicte mai acute, mai mari și mai importante pentru presă și asupra factorilor escaladării acestora. În acest caz concret, este vorba de conflicte de genul „presă – putere” și despre factori generatori de conflict evidenți – utilizarea informației neverificate, caracterul peiorativ al comunicărilor despre subiecții aflați în conflict, obstrucționarea comunicării din ambele părți, motivarea acțiunilor jurnalistice prin conjunctura politică.

În afară de aceasta, substituirea percepției eseului juridic cu percepția conflictului „presă – putere” a provocat o discuție largă în societate cu privire la gradul de corespundere a pedepsei jurnaliștilor cu acompanierea informațională neadecvată a conflictului. Poate oare compensarea daunelor morale pricinuite părții în conflict să fie folosită pentru a ruina redacția? La această întrebare se poate răspunde pozitiv doar în cazul, extrem de rar, de patologie jurnalistică, în cazul existenței unui mijloc de informare în masă care, categoric și fără drept de apel, neagă orice fel de influență din exterior, orice dialog cu privire la greșelile sale, orice argumente ale oponentilor.

La diagnosticarea conflictului în cadrul audierilor Marelui Juriu s-a constatat că aceasta nu e valabil și pentru „Novaya Gazeta” (în acest caz concret). Elucidarea tuturor circumstanțelor conflictului a dus la crearea unei atmosfere de înțelegere reciprocă. Agresivitatea manifestată anterior de ambele părți a fost înlocuită cu intenții reale de colaborare și identificare a unor „ieșiri” din conflict, acceptabile pentru ambele părți. În final, acestea s-au soldat cu acțiuni concrete. În particular, a fost eliminat pericolul ruinerii financiare a redacției, deoarece inițiatorii acțiunii legale au obținut o compensație sub formă de informație despre toate circumstanțele ce au dictat comportamentul oponentilor, sub formă de evaluare publică a acțiunilor lor.

Odă arbitrilor.

Și un imn pentru presa ce se autoguvernează

Analiza situațiilor problematice ce țin de conflictele sociale permite de a pune în lumină veriga slabă, mai întâi de toate sub forma reflectării neadecvate de către presă a comportamentului și motivelor subiecților, cauzelor și altor circumstanțe ale conflictului, ceea ce la rândul său generează un alt tip de dispute – cele informaționale. Acestea se referă la calitatea materialelor despre conflicte, sursele acestora, părți, consecințe, metode de soluționare etc. Aceste conflicte au o natură complexă, sintetică. Disconfortul, de exemplu (iar deseori și protestul deschis ce trece în agresiune), al părților din conflict este provocat nu doar de difuzarea informației peiorative, incorecte sau defăimătoare, dar și de difuzarea informației incomplete, nesistematice, fragmentare, dificile de perceput, epatante etc.

Desigur că există cazuri în care jurnaliștii scriu materiale bazându-se pe informație veridică, echilibrată, ce reflectă diferite puncte de vedere asupra conflictului, dar aceasta oricum provoacă insatisfacția părții antrenate în conflict. Totuși, acesta e un caz absolut diferit – necoresponderea dintre așteptările părților în conflict și rezultatele concrete ale activității jurnalistului. Și, după cum relevă practica, asemenea cazuri în jurnalismul rus sunt extrem de rare.

Ținerea pe parcursul mai multor ani sub observație a spațiului informațional postsovietic evidențiază două grupuri principale de cauze ale disputelor informaționale:

- refuzul subiecților din conflict (potențial sau real) de a oferi informație actuală și (sau) de importanță publică;
- greșelile redacției și ale jurnaliștilor la reflectarea conflictelor complexe și evenimentelor conflictuale.

Problema realității de azi din Rusia e că aceste două grupuri sunt legate între ele, unul generându-l pe altul.

Deseori disputele informaționale apar din cauza mentalității părții în conflict (de exemplu, particularitățile interne caracteristice structurii birocratice a puterii, caracterul persoanei sus-puse) sau din cauza tendinței raționale a acesteia de a nu face publică informația. Organele puterii de stat sau ale structurilor comerciale, de exemplu, nu prea salută difuzarea informației despre activitatea lor, despre deciziile

luate și cu atât mai mult despre intențiile lor, deoarece au temeri că discuțiile publice asupra acestor informații ar putea, de exemplu, să indice asupra neajunsurilor din activitatea sursei de informație, asupra incompetenței acesteia, cu toate consecințele negative ce derivă din aceasta.

În activitatea lor practică, jurnaliștii se confruntă deseori cu surse care nu doar că nu vor să vorbească despre cauzele conflictului, să explice comportamentul lor în conflict, dar creează bariere pentru obținerea informației. Obstacolele pot exista sub diferite forme. De exemplu, sub formă de separare directă a jurnalistului de sursa de informație (refuzul de a-i acorda un interviu, lipsa răspunsului la demersul redacției, interzicerea de a participa la activități oficiale, selectarea jurnaliștilor după principiul „omul nostru – străinul” sau „loial - ne-loial”, neadmiterea la locul evenimentului etc.). Destul de frecvent se întâlnesc și acțiunile restrictive inexplicite.

Desigur că aceste îngrădiri duc la reacții de răspuns din partea presei. Mass-media încearcă să atragă de partea lor statul, să-și apere cu ajutorul acestuia dreptul la informație. Dar nu întotdeauna se procedează în acest mod, din cauza a trei factori:

1. lipsa experienței și deprinderii reprezentanților mass-media de a-și apăra drepturile,
2. lipsa încrederii față de instituțiile statului,
3. legătura dintre interesele oponenților mass-media și interesele statului sau identificarea integrală a statului cu partea din conflict.

Iată de ce redacțiile și jurnaliștii recurg la cele mai diferite metode (inclusiv riscante, extravagante, iar uneori și ilegale) de obținere a informației, ceea ce la rândul lor provoacă un nou tip de interacțiune de conflict, ce apare deja din cauza „purității” metodelor de obținere, de către presă, a datelor.

În afară de aceasta, deoarece datele deținute de partea aflată în conflict nu întotdeauna sunt veridice și complete, la reproducerea acestora în mass-media apar inevitabil noi conflicte, ce se pot solda uneori cu consecințe juridice.

Astfel, din cauza amplitudinii, a duratei și „vizibilității” lor, disputele informaționale umbresc deseori conflictele reale, le înlocuiesc în percepția conștiinței de masă, unde se reflectă nu doar problemele reale, cărora le este dedicată activitatea jurnalistică, ci și problemele care au atribuție secundară față de problemele prioritare ale dezvoltării.

Acest cerc de corelații conflictuale poate și trebuie să fie rupt cu ajutorul unui sistem de reacționare efectivă și corelată din partea statului și a societății civile.

De ce are sens să se insiste asupra corelării reacției structurilor de stat și a celor nestatale?

Există mai multe motive din care nu e posibilă întotdeauna reglementarea conflictelor în cadrul jurisprudenței:

- Multe conflicte (mai ales disputele informaționale) apar deoarece contradicțiile ce stau la baza lor nu sunt descrise de normele juridice;
- În timpul proceselor judiciare, interesele uneia dintre părți pot fi satisfăcute, iar ale alteia - nu. La negocierile din afara sălii de judecată însă se poate ieși din cadrul unei dispute concrete și situația se poate rezolva astfel încât rezultatul să fie avantajos pentru ambele părți;
- Când se adresează în instanță, părțile trebuie să se conformeze deciziilor adoptate de aceasta, chiar dacă nu sunt de acord, în timp ce deciziile adoptate în urma negocierilor pot fi mai flexibile și, respectiv, mai acceptabile pentru ambele părți;
- Deciziile curții, de regulă, nu schimbă caracterul relațiilor dintre părți. Deseori acestea rămân și în continuare conflictuale și probabilitatea unui nou conflict e destul de mare.

Rezolvarea disputelor informaționale în afara sălii de judecată e de preferat și în virtutea următoarelor circumstanțe.

În primul rând, decizia judecătorească poate să fie radicală față de reprezentanții presei. În orice caz, determinarea raportului de paritate între „faptul publicării – pedeapsă” constituie o problemă pentru justiția rusă (și nu doar cea rusă). Difuzarea informației neveridice și peiorative poate, de exemplu, să ducă la ruina financiară a mass-media, precum și la privarea jurnalistului de libertate. Ambele cazuri pot fi evitate odată cu determinarea gradului de responsabilitate în companierea conflictului. Pedepsirea uneia dintre părți, după cum se știe, nu contribuie întotdeauna la soluționarea problemei, uneori, din contra, aceasta acutizează relațiile.

Legea prevede o soluție ce asigură părții în conflict dreptul la dezmințirea informațiilor difuzate și dreptul la replică, în cazul în care informația îngreădește drepturile și interesele legale ale cetățenilor. Din păcate, această posibilitate este deseori ignorată de părțile în conflict. Presei nu îi place să-și corecteze greșelile (își spune cuvântul temerea

de a nu-și pierde autoritatea în fața cititorilor, a plasatorilor de publicitate sau a patronului mass-media), iar opresorul ei este predispus să aducă inamicului pagube maxime cu ajutorul judecății. În ambele cazuri, nu vedem intenția părților de a reglementa relațiile cu pierderi minime.

În al doilea rând, deseori e imposibil de evaluat calitatea informației (semantica definiției sau structura unității informaționale) fără expertiza necesară, ceea ce pune în fața curții o sarcină complicată – de a găsi un expert care are cunoștințe speciale, care cunoaște tehnica de efectuare a expertizei comunicării informaționale, a textului mass-media. Deseori rezultatele expertizei provoacă dubii și apare necesitatea de a mai invita un specialist. Iar concluziile celui de-al doilea specialist pot să le contrazică pe ale primului. Și atunci este dispusă o a treia expertiză („de control”).

Cu alte cuvinte, realitatea posibilităților limitate ale examinării în justiție a disputelor informaționale trebuie să stimuleze părțile în conflict să caute alte posibilități pentru reglementarea disputelor.

Una din acestea este crearea și susținerea unui arbitru corporativ independent pentru disputele informaționale. Practica Curții de Justiție pentru dispute informaționale de pe lângă președintele Federației Ruse și a Marelui Juriu al Uniunii Jurnaliștilor din FR demonstrează că existența unui arbitru corporativ independent în țara noastră este posibilă și justificată.

Dar cel mai important lucru e ca redacțiile și jurnaliștii să se perfecționeze din punct de vedere profesional, să dezvolte în ei capacități de autoanaliză, să tindă spre noi cunoștințe, care îi vor ajuta să vadă particularitățile esențiale ale părților antrenate în conflict pentru a le reflecta în primul rând pe acestea, și nu momentele superficiale ale fenomenului, oricât de atractive ar părea acestea în ochii auditoriului mass-media. Se pare că conflictologia aplicată poate ajuta redacțiile mass-media și jurnaliștii să se obișnuiască cu atitudinea „trează” față de acompanierea conflictelor complicate și reflectarea evenimentelor conflictuale.

CAPITOLUL 2.

REFLECTAREA ETNICITĂȚII ÎN MASS-MEDIA DIN PERSPECTIVA CONFLICTOLOGIEI

În teorie (din păcate și în practică) sunt cunoscute diverse forme de confruntare interetnică – conflicte etnoteritoriale, pogromuri și ciocniri etnice rasiale, violență din partea organizațiilor neonaziste și extremiste, cazuri de rasism etnic față de migranții etnici și multe altele tipuri de dezacord interetnic.

De regulă, conflictele interetnice se desfășoară cu participarea a doi sau mai mulți figuranți, care pot fi atât indivizi, cât și grupuri și țări întregi. Drept exemple pot servi confruntările armate cu subtext etnic sau confesional (sau ambele) din fosta Iugoslavie, din Irlanda de Nord, conflictul îndelungat dintre Israel și Palestina, conflictul dintre Georgia și Abhazia, Moldova și Transnistria, „războaiele cecene” din țara noastră etc.

Pe lângă studierea condițiilor locale, inclusiv a mediului multietic și a asigurării securității personale, despre care s-a pomenit de nenumărate ori în diferite ghiduri, e important ca jurnaliștii care reflectă aceste evenimente să-și determine poziția civică și profesională în acompanierea informațională a evenimentelor descrise.

E normal ca situațiile de conflict din diverse zone fierbinți să fie diferite și acest lucru, de asemenea, determină rolul pe care îl joacă jurnalistul, precum și comportamentul și poziția acestuia. Într-un caz, de exemplu, jurnalistul se află în epicentrul evenimentelor și le reflectă ca un reporter, adică transmițând doar ceea ce a văzut și auzit. În alt caz, acesta se manifestă în rolul de analist și deseori există cazuri când, voluntar sau involuntar, jurnalistul pare a fi angajat de una din părțile conflictului.

În acest context, e necesar să se vorbească și de poziția jurnalistului. Căci prin cumpănirea cuvintelor, prin punerea accentelor sau chiar și prin numărul de trimiteri la reprezentanții părților, acesta poate contribui la atenuarea sau escaladarea conflictului.

Se poate întâmpla ca, descriind conflictul, jurnalistul să se afle departe de acesta și să folosească mărturii și zvonuri din surse străine. Acesta nu este parte a situației, nu o cunoaște destul de bine, nu

poate să reflecte și să analizeze multe circumstanțe ale conflictului, să ia în considerare diferite puncte de vedere asupra a ceea ce se întâmplă, cunoaște puțin detaliile și situația de până la declanșarea conflictului.

În ultimele decenii, un rol tot mai mare în transformările politice și social-economice, în lupta pentru resursele influenței (putere, teritorii, resurse naturale etc.) îi revine componentei etnice.

Însă conflictologii din toată lumea afirmă cu insistență că la baza confruntării dintre diferite grupuri nu stau diferențele etnice sau religioase, nu stă etnicitatea în sine, ci interesele sociale, politice, economice ale elitelor, interese ce sunt acoperite sau mascate și prezentate conștiinței de masă drept criterii etnice sau religioase.

După cum afirmă conflictologii, diferențele etnice, etnicitatea în sine nu poate fi motiv pentru confruntare. Adevăratele cauze rezidă în interesele elitelor care se ascund după criteriile etnice...

Și, involuntar, dar deseori și voluntar, informațiile din mass-media ce discută activ asemenea evenimente împart societatea în susținători și adversari ai contradicției sociale legate de etnicitate. Astfel, reflectarea specifică a acestor procese în presă deseori influențează negativ conștiința de masă, o alertează, aducând intenționat atingere sentimentelor etnice și intereselor populației.

Cu ajutorul mass-media, artificial, este trezită conștiința națională a maselor de oameni; acestora li se creează nu doar impresii pozitive, ci și negative privind interacțiunea interetnică.

Anume prin intermediul mass-media sunt răspândite prejudecățile și atitudinile etnice și rasiale. Ca rezultat, în societate se intensifică xenofobia și crește tensiunea interetnică.

Prezintă pericol și perfecționarea tehnologiilor de manipulare folosite de mass-media la reflectarea aspectelor etnice ale vieții cotidiene. Din câte se știe, în jocurile politice sau în lupta elitelor ce duc la confruntarea unor mari grupuri de oameni este folosită o multitudine de procedee informaționale speciale.

Despre aceasta ne vorbește un număr impunător de articole în mass-media, care chipurile reflectă obiectiv, dar de fapt reflectă într-un anumit mod etnicitatea și o edifică aproape în fiecare regiune din Rusia. Mitologia etnică, istoria, cultura spirituală și materială, alte valori etnice sunt textualizate și interpretate în mod special și, odată transfor-

mate într-o informație interesantă și actuală pentru consumator, sunt impuse conștiinței de masă.

Cu ajutorul mass-media, în societate sunt difuzate și imaginile etnice, ideile, idealurile, miturile, valorile construite de ideologi, care au deseori o culoare emoțional-normativă, ceea ce trezește la oameni astfel de sentimente ca demnitatea etnică, mândria, supărarea, spaimile. Mijloacele de informare în masă contemporane sunt nu doar informatori, ci reprezintă și un câmp foarte important unde “se luptă” reprezentanții diferitelor grupuri de ideologi, politicieni, oameni de afaceri, de cultură etc., atrăgând auditoriul de partea lor. Ca rezultat, cu ajutorul mass-media, în conștiința de masă se accentuează atenția asupra problemelor legate de etnie și, totodată, se formează și percepțiile predeterminate de ideologi.

Istoria ultimelor decenii relevă că corelația dintre etnicitate și mass-media poate crea grave probleme în societate, intensificând sau atenuând tensiunea socială și națională. Mass-media nu contribuie pur și simplu la „eticizarea” spațiului public, dar poate face acest spațiu cu adevărat tolerant sau conflictual.

E important de reținut că noțiunile de „libertate a cuvântului” și „libertate a exprimării” le solicită jurnaliștilor atât o anumită responsabilitate civică, cât și autocontrol profesional.

Un rol important în reflectarea etnicității îi revine azi și componentei comerciale, când lupta pentru cititorul, telespectatorul sau radioascultătorul „propriu” e legată de concurență, de căutarea sau crearea unor „materiale fierbinți” ce-i interesează în mod special pe comanditari sau sponsori. Astfel, etnicitatea, alături de criminalitate, sex și finanțe, a devenit una din cele mai importante și mai fierbinți teme pentru mass-media.

Câteva cuvinte despre toleranță

Vorbind despre conflicte, activitatea jurnaliștilor și informația conflictuală legată de relațiile interetnice, nu trebuie să uităm și despre partea opusă a acestora — viața pașnică și liniștită într-o societate stabilă, activitatea pacificatoare a ideologilor, politicienilor și mass-media, informația tolerantă ce se referă la relațiile dintre diferite grupuri de oameni. Echitatea, neagresivitatea și toleranța sunt caracteristici importante ale unei societăți democratice normale.

În ultimii ani, noțiunea de toleranță este folosită activ în toată lumea

de către jurnaliști, politicieni, oameni de știință. Aceasta presupune recunoașterea faptului că lumea noastră e multilaterală și diversă, că în ea, în diferite țări, trăiesc reprezentanți ai diferitelor rase, confesiuni și naționalități (sau etnii), având culturi naționale sau etnice diferite, norme de conduită diferite, alte valori și obiceiuri.

Persoana care trăiește conform principiilor toleranței are o atitudine calmă față de diversitatea culturilor, naționalităților și raselor, respectând drepturile și libertățile altor oameni. Acesta este un model normal de relații reciproce dintre oameni, popoare și țări.

Deoarece mass-media influențează direct asupra creării percepțiilor oamenilor, inclusiv în ceea ce privește relațiile interetnice, de poziția civică a acestora și responsabilitatea lor depinde într-o mare măsură faptul dacă în țară și în regiunile ei va exista pace între națiuni sau se va menține tensiunea interetnică, dacă va începe dezbinarea dintre națiuni.

După dorința ideologilor și politicienilor sau a altor sponsori care stau în spatele informațiilor colorate etnic, transmise în conștiința de masă prin mijloacele de informare în masă ruse contemporane, acest tip de informație poate fi tolerantă, dar poate fi și conflictuală. Adică poate contribui la stabilizarea și liniștea din societate, integrând populația multiethnică, dar o poate și dezintegra, separând-o în grupuri ce se confruntă între ele. Acest lucru se observă în mass-media din multe regiuni ale Rusiei. Pericolul constă în faptul că mass-media și jurnaliștii pot folosi faptele etnografice și particularitățile vieții oamenilor în scopuri politice. Mass-media, după cum relevă practica, pot îndepărta conștiința de masă de ideile tolerante ale egalității tuturor etniilor în fața legii, apropiind-o de ideile priorităților și privilegiilor, ideile de șovinism și rasism.

Și aceasta poate genera, și deseori generează, conflicte interetnice.

Ce este informația cu substrat etnic?

Multitudinea de cercetări relevă că în ultimele decenii, prin intermediul mass-media ruse și a multor mass-media globale, în conștiința de masă este transmisă masiv așa-numita informație cu substrat etnic sau informația etnică, cum i se mai spune uneori. Ce presupune aceasta?

Informația etnică în mass-media înseamnă, mai întâi de toate, referirea la popoare și țări, la obiceiuri și valori naționale sau etnice. Aceasta este, desigur, și câmpul nelimitat al politicii etnice, și interacțiunea interetnică, și informația despre economia etnică, despre sport și medicină, educație și alte sfere ale vieții sociale. Dar, pe lângă aceasta, etnicitatea în mass-media este și un fenomen foarte greu de depistat, legat de psihologia etnică a oamenilor – sentimente, emoții, percepții.

Informația cu substrat etnic sau informația etnică pe care o creează jurnalistul (sau alt autor), calmă sau agresivă, compasională sau condamnatoare, serioasă sau ironică, poate fi pozitivă și tolerantă, neutră sau conflictuală și, în funcție de aceasta, să influențeze în mod diferit asupra unor oameni diferiți și a viziunii lor asupra lumii.

Caracteristicile de bază ale informației etnice din ziare sau emisiunile radio și TV sunt: menționarea etnonimelor (denumirea naționalităților), raselor și derivatelor acestora, de exemplu: tătar - tătăresc, neamț – nemțesc, englez – englezesc, rus – rusesc etc. În unele cazuri poate fi vorba de menționarea în materiale a unor state sau republici ce se asociază în conștiința de masă cu anumite grupuri etnice (Georgia, Belarus, Kazahstan, Tatarstan), precum și mențiunea unor cuvinte legate de etnicitate: naționalism, șovinism, național-extremism etc.

Informația etnică difuzată prin intermediul presei, radioului, televiziunii poate îndeplini și o misiune cu adevărat umană, tolerantă. Aceasta îi educă pe oameni, îi informează, îi distrează, îi poate îndemna la fapte bune și îndeplinește multe alte funcții utile. Din această sursă lumea află multe lucruri noi nu doar despre viața altor popoare-etnii, dar deseori și despre viața propriului popor. O astfel de informație etnică trezește interesul cititorilor, telespectatorilor, radioascultătorilor și le educă respectul față de alte popoare, față de viața și realizările lor. Informația etnică pozitivă despre propriul

popor contribuie la formarea unei conștiințe de sine etnice, a unei atitudini respectuoase față de propria comunitate etnică, față de demnitatea etnică sau națională. În plus, informația etnică tolerantă, transmisă prin intermediul presei, radioului, televiziunii în conștiința de masă, contribuie la formarea unor percepții și atitudini pozitive în domeniul relațiilor dintre națiuni.

Dar aceasta poate îndeplini și o funcție extrem de negativă, provocând aversiune, accentuând diferențele, atribuind etniei anumite trăsături negative și trezind un sentiment de pericol ce vine din partea unor grupuri etnice.

Informația etnică conflictuală și formele acesteia

Există multe metode și tehnologii cu ajutorul cărora se poate influența asupra percepției textului așa cum o vrea comunicatorul, insuflând cititorului, telespectatorului, radioascultătorului nu doar gânduri, idei pozitive, ci și negative, apoi, cu ajutorul diferitelor procedee jurnalistice, să-l convingă de aceasta.

Într-un ziar contemporan se afirmă: „*Noi suntem o națiune măreață. Noi am dat lumii mari pictori, scriitori, artiști! Haideți să nu uităm de măreția noastră!*”. Sau un alt citat: „*Sportivii noștri sunt cei mai puternici din lume*”. Evident că, cu ajutorul unor astfel de idei repetate sistematic și în diferit context în mass-media, se poate forma mândria națională, demnitatea națională a unui număr imens de oameni. Dar aici poate exista și un anumit pericol – oamenilor le sunt insuflăte idei despre „exclusivitatea lor etnică”, despre trecutul lor etnoistoric separat de al țării, în conștiința de masă se înrădăcinează miturile despre performanțele lor etnoeconomice și de alt gen. În același timp, în jurnalismul contemporan rus se întâlnesc foarte rar mituri și idei pozitive despre alte popoare.

Vom exemplifica cu o altă afirmație a jurnalistului: „*Nu suntem stimați de alte popoare deoarece le permitem acestora să se comporte astfel. Trebuie să ne apărăm onoarea și demnitatea națională!*”. Prin această afirmație evident conflictuală, autorii articolului trezesc intenționat sentimentele naționale și supărările oamenilor, îi mobilizează pe bază etnică și îi cheamă să apere ceea ce ei consideră a fi „onoare națională”.

Multitudinea de exemple din presa rusă contemporană relevă că mass-media ce reflectă etnicitatea pot să unifice populația multiethnică, de exemplu cu ajutorul ideii „*Toți suntem ruși*”, dar pot să și dezbine popoarele, separându-le în diferite popoare-etnii care, chipurile, au valori, strategii de viață, scopuri și interese diferite. O astfel de separare, iar uneori și sentimentul de concurență interetnică în masă, se realizează, de exemplu, prin „atingerea” sentimentelor etnice și a demnității oamenilor, provocarea supărărilor etnice în masă, separarea oamenilor în *NOI* și *EI*...

Jurnalismul poate să dea replica: există cu adevărat diferite comunități etnice despre a căror viață le-ar fi interesant să afle și altor oameni. Și într-adevăr e așa. Dar vom atrage atenția cititorului asupra faptului că acești „ei” sau „alte etnii” pot fi prezentați în mass-media diferit: ei pot fi prezentați ca vecini sau parteneri, cu care pot fi găsite puncte de interes comun.

Unde trece hotarul dintre informația tolerantă și cea conflictuală?

Una din cele mai importante probleme pentru jurnaliști, oamenii de știință și pentru juriști este de a afla răspuns la ce poate fi considerat tolerant sau intolerant în reflectarea în mass-media a particularităților etnice ale vieții noastre.

Desigur că drept puncte de reper sau cadre mai mult sau mai puțin clare servesc documentele internaționale sau rusești privind standardele și normele de comportament în societățile democratice. În țara noastră e vorba de articolele corespunzătoare din Constituția FR, Codurile civil și penal, un șir de legi speciale despre mass-media, despre extremism, despre limbile popoarelor FR etc.

În afară de aceasta, făcând o analogie cu codurile de peste hotare, la noi au fost elaborate mai multe coduri de etică profesională pentru jurnaliști. Toate aceste documente au fost publicate nu o singură dată în organele de presă corespunzătoare și jurnaliștii trebuie să știe și să îndeplinească prevederile de bază ale acestora. Minusul lor e în caracterul lor declarativ. De cele mai multe ori acestea sunt într-adevăr recomandări “cadru”, ce nu conțin noțiuni și definiții concrete.

Cât privește prevederile legilor FR, ale Codurilor civil și penal, acestea sunt respectate selectiv.

Dar pot fi prezentați și ca niște concurenți sau dușmani periculoși. Uneori un singur articol poate provoca creșterea imediată a tensiunii și dușmăniei dintre reprezentanții diferitelor grupuri etnice ce conviețuiesc.

Iată un alt mic, dar șocant exemplu dintr-o ediție recentă a unei publicații cu răspândire largă, care a tirajat pentru cititorii săi textul unei scrisori de pe o pagină web extremistă „*Fraților ce trăiți în Moscova și alte orașe! Haideți să le facem rușilor o baie de sânge! Să le deraiem trenurile! Să le aruncăm în aer casele! Câinii proști și fricoși își vor primi moartea de la lupii liberi*”.

Inserând acest mesaj alături de altele două de acest fel sub formă de epigraf original sau insert la articolul său, autorul reflectă în continuare despre împânzirea Internetului cu păreri extremiste, amintind totodată despre adversarul „nostru”. Conform reflecțiilor sale, aceștia sunt „*luptătorii pentru islam*”, „*pagina web musulmană extremistă*”, „*miile de musulmani gata să detoneze clădiri și să se arunce în aer, care trăiesc printre noi*”...

Vorbind despre legăturile islamismului cu „*posibilitatea de a satisface ambițiile și complexele călcate în picioare*”, autorul merge mai departe în reflecțiile sale: „*se spune că o astfel de atitudine de deosebit de puternică în rândul tătarilor musulmani (din Moscova, n.a.), care își ascund înțelept din punct de vedere politic atitudinea lor antirusească. Dar deosebit de neîmpăcați sunt originarii din Caucaz...*”.

Apare întrebarea: care e scopul acestei publicații ce mustește și de alte idei și imagini dușmănoase? Să informeze societatea despre pericol? Să o pună în dificultate? Să o neliniștească? Să o sperie? Sau să provoace anumite forțe la acțiuni adverse, la revoltă, la confruntare cu un adversar clar identificat?

Ar fi naiv de afirmat că acest articol este pur și simplu o reflectare a realității, iar jurnalistul nu face altceva decât să îndeplinească funcția de oglindă! E clar că penița (sau tastatura computerului) jurnalistului era dirijată de un alt scop. Pozitiv? Puțin probabil...

Experiența arată că etnicitatea abordată sau mobilizată de politicieni și jurnaliști poate să consolideze reprezentanții unei etnii, de exemplu, pe baza protejării valorilor lor naționale – a pământului natal, patriei, religiei și altor lucruri naționale sfinte.

Experiența, de asemenea, arată că o astfel de consolidare este deseori negativă. Nu întotdeauna cititorul reușește să vadă și să conștien-

tizeze că incitarea pasiunilor etnice în masă cu ajutorul presei deseori e orientată spre transmiterea unor mesaje de intoleranță: să se opună „ADVERSARULUI NOSTRU”, „străinilor”, acelor care, chipurile, încearcă să ne priveze de valorile „noastre” pe care, corespunzător, trebuie să le protejăm, să luptăm pentru ele, să le păstrăm. Din câte se știe, aceasta deseori înseamnă a nu-i accepta, a-i alunga, a-i elimina pe cei străini – „alții” din punct de vedere etnic, care nu sunt la fel ca noi.

Autorii articolelor care, voluntar sau involuntar, participă la formarea percepțiilor lumii despre relațiile interetnice trebuie întotdeauna să țină minte că au o responsabilitate civică față de societate și să conștientizeze orientarea creatoare sau distructivă a discursului lor în fața auditoriului de masă.

Din păcate, deseori, anume jurnaliștii și mass-media, împinși de politicieni, inițiază aceste acțiuni discriminatoare ce-i dezbină pe oameni, creând în regiuni tensiune etnopsihologică, „expulzând” o parte din locuitori din regiunea respectivă. În zilele noastre, un astfel de tablou poate fi întâlnit în presă în toate regiunile și orașele mari ale Rusiei.

Punctele de tangență dintre mass-media și etnicitate

Bazându-ne pe experiența noastră de cercetare, putem identifica câteva puncte tangențiale dintre etnicitate și mijloacele de informare în masă. Cititorul poate să-și închipuie pe cât de conflictuale pot fi unele momente în alianța mass-media cu etnicitatea. Vom nominaliza pe scurt aceste puncte de tangență.

Organizarea canalelor „etnice” ale mass-media și funcționarea acestora. În acest caz, e vorba atât de presa, radioul și televiziunea centrale, cât și de cele regionale. Ne referim la crearea acestora, determinarea volumelor de transmisiune necesare și la aspectele etnolingvistice ale informației, la problema cadrelor jurnalistice, problema finanțării etc. E important de menționat necesitatea unei abordări diferite a fiecărei instituții mass-media, ce reflectă premeditat

problemele etnicității. De exemplu, în Rusia există și funcționează activ mass-media diasporelor și minorităților etnice, care în mare parte au apărut pe parcursul ultimului deceniu. Acestea transmit activ în conștiința de masă informație etnoculturală concentrată, care uneori se transformă în informație etnopolitică. Dar pe lângă aceste mijloace de informare în masă, numite convențional “etnice”, lucrează activ și mass-media centrale, care de asemenea transmit în conștiința de masă informație etnică dispersată, dar destul de intensivă. Se întâmplă ca mass-media centrale să se prezinte drept exponenți ai intereselor pozitive, dar deseori și negative ale poporului rus. Anume ele, în virtutea răspândirii largi, solicită în prezent o atenție deosebită din partea societății.

Auditoriul mass-media ce recepționează informația etnică.

Pentru activitatea mass-media ce reflectă aspectele etnice ale vieții publice sunt importanți asemenea factori cum ar fi componența etnică a populației în regiuni, rata procentuală a reprezentanților diferitelor grupuri etnice, structura lor socială, de gen și vârstă, durata și perspectivele conviețuirii lor pe teritoriul respectiv, gradul lor de integrare în comunitatea gazdă, interesele lor etnoculturale personale etc. Fiecare din acești factori are particularitățile sale în diferite regiuni ale Rusiei. Și mulți dintre ei pot constitui pricini pentru instigarea la ură etnică, cum ar fi de exemplu structura socială sau perioada de timp în care reprezentanții unei etnii locuiesc pe acest teritoriu.

Poziția civică a jurnaliștilor și a altor autori care reflectă etnicitatea în mass-media și contribuie la formarea conștiinței etnoconflictuale sau etnotolerante a maselor (aspectele profesional-etice și legale ale problemei).

Bazele legale și normele jurnalismului etnic. În acest caz, după cum s-a menționat mai sus, nu întotdeauna acționează mecanismele reglementării activității tolerante a jurnaliștilor.

Și, în final, **informația etnică propriu-zisă**, transmisă în conștiința de masă, conținutul acesteia și orientarea ei, precum și efectul ei potențial.

Spațiul etnic în mass-media

Poate să apară întrebarea: dar cât de mare e spațiul etnic în mass-media ruse? S-ar putea că numărul de materiale care transmit informația etnică în conștiința de masă să nu fie chiar atât de mare?

Materialele de investigație ale presei ruse, desfășurate pe parcursul ultimului deceniu, indică asupra atenției destul de mari și stabile pe care atât mass-media centrale, cât și cele republicane o acordă aspectelor etnice ale vieții publice contemporane. În ultimul deceniu, spațiul etnic în jurnalism se extinde. Și aceasta nu este întotdeauna justificat.

Apare întrebarea: dar oare e neapărat necesară accentuarea apartenenței etnice a personajelor și eroilor articolelor din presă, și oare aceasta nu se va solda cu consecințe nedorite? Căci jurnaliștii și ceilalți autori trebuie, mai degrabă, să pună accentul pe valorile umane și civice, nu pe diferențele etnice. Arătând diversitatea etnică a lumii, e important să percepem alte culturi tolerant și, firește, să discutăm în presă calitățile ce sunt comune tuturor oamenilor, fără a le atribui unor etnii.

S-a constatat, de exemplu, că, în publicațiile federale și cele din capitală, volumul materialelor ce conțin informație etnică ajunge până la 15—20 % din numărul total de materiale publicate în fiecare ediție, iar în ziarele republicane această cotă deseori depășește 50 %.

Uneori, fără o necesitate deosebită, etnicitatea este actualizată și mediatizată destul de larg prin intermediul multor publicații, inclusiv cele pentru tineret, cele profesionale, sportive, muzicale, literare.

Formele principale ale informației etnice în presă

Mai devreme am nominalizat marcerii informației etnice în presă. Acum e necesar să examinăm, împreună cu cititorul, sub ce formă și în ce mod informația etnică este transmisă persoanei care o recepționează.

Informații ce conțin material factologic

Acestea sunt articolele despre evenimentele din viața popoarelor-etnii, despre cultura, economia, politica lor... În fiecare din aceste informații sunt prezentate în mod obligatoriu unul sau câteva marchere ale etnicității (sunt, de exemplu, amintite etnonimele, religia, denumirea regiunii, țării etc.).

De pildă, sunt informații de genul: „*elevii tătari au început să studieze istoria tătarilor din manuale noi*”, „*șamanii tuvini participă la viața politică a republicii lor*”, „*în Daghestan a fost inaugurată expoziția de fotografii „Persoană de naționalitate caucaziană” sau „mirii georgieni au fugit în Rusia*”. Este important ca jurnalistul să rețină că materialul factologic despre viața diferitelor popoare poate să fie prezentat cititorului ca informație pozitivă, negativă sau neutră. Un jurnalist tolerant, care nu dorește să aducă atingere sentimentelor etnice ale oamenilor, trebuie să ia aceasta în considerare.

Lexicul

O formă elocventă de reflectare tolerantă sau conflictuală a etnicității, care atrage imediat atenția cititorului, este lexicul, cu ajutorul căruia este transmisă informația. Elementele lexicale etnice sunt unul din importantele elemente structurale ale informației, cu ajutorul cărora se formează percepții despre diferite grupuri etnice și regiunile populate de acestea. De obicei, este vorba de cuvinte și expresii de genul: *câmpie rusească, cântece țigănești, ceasuri elvețiene, punctualitate germană* etc.

Referindu-se la evenimente și popoare, jurnalistul poate să spună:
economie niponă eficientă, parfumuri letone suave, prietenii noștri uzbeki sau nemți, frumoasele rusoaice...

Dar realitățile ne conving că pe paginile ziarelor tot mai des pot fi întâlnite astfel de expresii:

bandiți georgieni și ceceni, teroriști afgani, persoane de naționalitate caucaziană, persoane de naționalitate arabă-asiată...

Fiecare din aceste expresii este incorectă atât din punct de vedere al formei, cât și al conținutului, și provoacă resentimentul reprezentanților diferitelor grupuri de persoane. Utilizarea acestora nu contribuie la fortificarea calmului interetnic în societate și denotă incompetența

jurnaliștilor care recurg la ele. Deseori folosirea etnonimelor este inoportună și chiar provocatoare. Iată, de exemplu, unele titluri din câteva ziare moscovite de succes: „*Un abhaz complet pentru Georgia!*”; „*Dintr-un negru s-a făcut ruladă de carne*»; „*Amenințată cu disponibilizarea, o ucraineană și-a aruncat copilul la ghenă*”; „*Comerțianții chinezi săpau pământul în fața polițiștilor fiscali ruși*”; „*Pantofi italieni cusuți la Moscova de armeni, din materiale chinezești*”; „*Un student înarmat cu un întreg set de cuțite a venit să taie evreii*”.

Între unitățile lexicale folosite în jurnalismul etnic contemporan am evidențiat unitățile lexicale-absurde, unitățile lexicale-ridiculate, cele acuzatoare, alarmante etc. Acestea sunt examinate amănunțit în lucrările noastre dedicate diagnosticării toleranței în mass-media.

În ultimii ani, nu știm de ce, jurnaliștii au uitat de noțiunile ce se referă la relațiile pașnice dintre țări și popoare, cum ar fi:

*egalitate,
înțelegere reciprocă,
umanitate,
compasiune
respect,
generozitate,
toleranță...*

Folosirea în mass-media a acestor valori general umane este una din metodele simple de inoculare a toleranței în conștiința de masă. Dar, din păcate, cercetările relevă nu doar lipsa unei asemenea terminologii în presa contemporană, ci, din contra, utilizarea destul de frecventă a unităților lexicale generatoare de conflict, care le provoacă cititorilor sentimente de neliniște și alarmă:

*scandal,
altercație,
conflict,
ceartă,
agresiune,
atac...*

Deosebit de epatante sunt titlurile cu substrat etnic ale unor articole, care atrag în primul rând atenția cititorului: „*Ucrainenii și-au tuflit o Kucimă mare*”, „*Sekir-başkir*”, „*Moldova și Transnistria s-*

au încleștat din nou din cauza limbii”, „*Kirsan – la săpun! Kalmîcii adormiți au dat-o pe război*”, „*Minfin e mai rău ca un tătar*” și multe altele.

Într-adevăr, unele din aceste titluri par destul de ingenioase și atrag atenția cititorului. Dar, provocând prin bravada cuvintelor zâmbetul unor oameni, se gândește oare jurnalistul că, uite așa, scriind titluri cu o viteză amețitoare, acesta îi poate insulta și răni pe reprezentanții altor grupuri etnice? Cu un cuvânt sau două, uneori spirituale și ingenioase, poate fi atrasă atenția asupra particularităților vieții etno-culturale, dar, totodată, poate fi adusă atingere, pe nedrept, demnității cuiva, pot fi rănite sentimentele etnice.

Imagini și stereotipuri

Este vorba de afirmațiile generalizate despre reprezentanții unui popor-etnie concret sau despre un popor întreg. Și în acest caz jurnalistul care construiește imagini nu trebuie să uite că acestea pot fi neutre, pozitive sau conflictuale. Acestea pot fi stereotipuri sau imagini ale „noastre”, precum și ale „altora” – prieteni și parteneri sau adversari și dușmani.

Iată câteva afirmații ale jurnaliștilor din care poate fi formată percepția oamenilor despre diferite popoare: „*Americanii sunt neinstruiți și îngâmfați*”, „*francezii sunt frivoli*”, „*rușii sunt lenoși și naivi*”, „*avarii sunt ospitalieri și toleranți*”.

Analiza materialelor dintr-un număr mare de ziare centrale și regionale din Rusia relevă o diversitate mare de stereotipuri etnice folosite de jurnaliștii contemporani. Acestea sunt, în particular, stereotipurile legate de exteriorul reprezentanților diferitelor grupuri etnice, de comportamentul acestora, de caracteristicile psihologice și de alte particularități ale vieții lor, precum și de imaginea țării și a regiunilor unde locuiesc aceștia, trecutul istoric și multe alte valori și simboluri etnonaționale respectate în comunitatea etnică respectivă.

Cercetările constată că o parte din stereotipurile etnice sunt mediatizate de jurnaliști în mass-media ca un adevăr susținut de argumente trainice, de exemplu, cu ajutorul expresiilor: „*din câte se știe, toți bărbații ceceni sunt războinici*”, o altă parte a stereotipurilor este prezentată ca opinie personală a autorului: „*Într-o țară musulmană rusul are doar două probleme – lipsa votcii și a cârnii de porc în magazine*” sau „*rușii preferă opțiunea de stânga*”.

O altă parte a stereotipurilor e publicată pentru a arăta dezacordul autorului cu afirmația sa: *“se zice că suntem așa, dar aceasta nu corespunde realității”*. Stereotipuri etnice pot fi și ridiculizarea, bătaia de joc la adresa reprezentanților unor naționalități concrete: *„georgienii sunt hoji de mașini”, „negrii sunt escroci”, „concu-renții de culoare”, „...estonienii nu i-au ajuns pe hojii de mașini letoni”*.

Ideii etnice

Un alt element important al informației din mass-media cu ajutorul căruia se formează percepții etnice și atitudini tolerante sau conflictuale sunt ideile etnice sau ideologemele. Este vorba de estimări, idei sau gânduri cu un anumit sens, mai mult sau mai puțin clare, formulate de autori sau preluate de altundeva.

Acestea, de asemenea, pot fi tolerante, neutre, mixte sau conflictuale. Pot să se refere la politică, economie, cultură sau alte aspecte ale vieții popoarelor.

Uneori, în asemenea texte se menționează folosul sau dauna pe care ne-o pot provoca alții, de exemplu: *„Prea mulți migranți etnici vin la noi, ei ne încurcă și trebuie să-i deportăm”*. Doar rareori în presă poate fi întâlnită și ideologema opusă: *„E bine că în țara noastră muncesc atât de mulți migranți. Ei ne vor ajuta să construim orașul, ne aprovizionează cu legume și ne fac viața interesantă”*.

Cu ajutorul ideologemelor conflictuale prezente în mass-media, ideologii și politicienii pot diviza populația în grupuri: *„Noi — ai noștri, autohtonii, aborigenii; ei - pripășiții, veneticii, ocupanții”*. De aici se trage concluzia că unul din grupurile etnice și anume „noi” trebuie să aibă privilegii *„pe pământul nostru”*.

Iată un simplu exemplu în care câteva ideologeme conflictuale au fost întrunite într-un singur titlu: *„De ce nu agreăm persoanele de naționalitate caucaziană?”*. Astfel de titluri inadmisibile au apărut în câteva materiale publicate de un ziar cunoscut. Una din ideologeme este că toți rușii nu agreează *„persoanele de naționalitate caucaziană”* (ceea ce nu corespunde adevărului) și trebuie clarificat doar de ce anume. Iar alta constă în expresia *„persoană de naționalitate caucaziană”*. O asemenea naționalitate nu există. Caucazul, din câte se știe, este una din regiunile lumii cu o bogată diversitate etnică.

De fapt, în SUA și Canada termenul Caucasian semnifică o persoa-

nă ce aparține rasei albe. Adică, în America caucazieni vor fi și etnicii ruși, și norvegieni, și spanioli.

Deseori jurnaliștii utilizează și ideologeme de comparație: *“Noi suntem ca și ei, de aceea și noi trebuie să facem ca și ei...”*, *“Noi suntem mai buni, iar ei sunt mai răi, de aceea avem nevoie de privilegii...”* În mass-media se folosesc ideologemele concurenței, ideologeme de autoevaluare și evaluarea altora, ideologemele amenințărilor (*“Dacă ei vor proceda astfel, atunci noi...”*), ideologemele acuzării...

Analiza presei ruse relevă că, în mass-media contemporane legate strâns de procesele etnopolitice, sunt utilizate diverse ideologeme cu subtext etnic și confesional, de cele mai multe ori neprietenești. Cu ajutorul acestora, sunt rânduite prioritățile, este exprimată compasiunea față de anumite comunități etnice (*„Ei sunt sărmani, nefericiți, trebuie să-i ajutăm”*) sau se formează aversiuni față de alte persoane (*„Ei ne obijduiesc de mult timp, acum ei trebuie să-și ceară scuze de la noi”*).

În multe cazuri, ideologemele etnice sună ca apeluri, ca motiv pentru dispute etnice, ca un mijloc de mobilizare etnică. În ultimii ani, în presă deseori se strecoară ideologeme ale conflictologiei și urii evidente: *„Un moscovit normal va considera drept insultă dacă un terchea-berchea nespălat (în material e vorba despre milițienii ruși care nu sunt de origine rusă) le va face observație într-o rusă stâlcită”*; ideologeme incitatoare: *„Cu cât mai mult SUA tergiversează startul operațiunii militare, cu atât mai ridicole par în ochii statelor islamiste”*; ideologeme acuzatoare și denigratoare: *„Preotul este ucrainean și adună în jurul său doar ucraineni. El îi disprețuiește pe ruși și consideră că în scurt timp biserica rusă va fi dirijată din Ucraina”*.

Multitudinea de materiale ce transmit în conștiința de masă anumite idei și mituri privind relațiile etnice și interetnice reprezintă desigur un important instrument de formare a opiniei publice și al atitudinii populației, iar jurnalistul trebuie să se gândească și să înțeleagă ce urmări pot genera astfel de materiale.

Ilustrațiile

Ilustrațiile: desenele, fotografiile, caricaturile cu tematică etnică reprezintă o formă foarte importantă și eficace de transmitere a etnicității în socium prin intermediul presei. Acestea pot, de asemenea, ofensa și răni sentimentele naționale ale cititorilor. Un efect deosebit îl

au caricaturile, pe care reprezentanții grupurilor etnice uneori le interpretează ca fiind insultătoare pentru ei. Ca exemplu în acest sens poate servi revolta în masă din Iran, unde în unul din ziarele centrale a fost publicată o caricatură ce înfățișa un băiat care încerca să vorbească în limba farsi cu un gândac de bucătărie. Iar această limbă este vorbită de majoritatea populației Iranului. Gândacul, fără a înțelege ceva, întreabă în limba azeră „Ce?”.

Aceasta a provocat nemulțumirea azerilor, care constituie aproximativ 24 la sută din populația Iranului. Revoltele au provocat intervenția poliției care a fost nevoită să recurgă la gaze lacrimogene pentru a dispersa manifestațiile azerilor în fața sediilor guvernamentale din Tebriz.

E bine cunoscut și un alt caz recent de „scandal caricatural”, ce a provocat multe neplăceri jurnaliștilor și politicienilor atât în Europa, cât și în statele musulmane din Asia (caricatura din presă a proorocului Mohamed).

Unele forme de informație cu substrat etnic din presă:

- Informații cu material factologic. Este vorba de articole despre evenimentele din viața popoarelor-etnii, despre cultura acestora, economie, politică („*Elevii tătari au început să studieze istoria tătarilor din manuale noi*”).
- Unitățile lexicale etnice sunt unul din importantele elemente structurale ale informației cu ajutorul cărora, de asemenea, se formează percepții despre diverse grupuri etnice și regiunile populate de acestea (“*bandiții georgieni-ceceni, teroriștii afgani, persoane de naționalitate caucaziană, persoane de naționalitate arabo-asiată*”).
- Imaginea și stereotipurile etniilor. Este vorba de afirmații generalizate despre reprezentanții unui popor-etnie concret sau despre un întreg popor („*georgienii sunt hoți de mașini*”, „*negrii sunt escroci*”, „*concurenții de culoare*”).
- Ideile etnice sau ideologemele sunt reflecțiile, ideile, gândurile mai mult sau mai puțin clare formulate de autor sau preluate de altundeva despre etnii și reprezentanții acestora (“*Noi suntem autohtoni, băștinași, iar ei sunt venetici, ocupanți*”).
- Ilustrații.

În presa noastră, un material ilustrat cu o caricatură sau un colaj se referă deseori nu atât la etnicitatea propriu-zisă, cât la relațiile Rusiei cu unele țări vecine ce se acutizează în anumite perioade. În aceste

ilustrații caricaturale, de obicei sunt înfățișate diverse caractere etnice ale personajelor – se exagerează particularitățile exteriorului, elementele hainelor, unele tradiții, se fac jocuri de cuvinte din proverbe și citate din cântece. Și toate acestea sunt prezentate ca o farsă la adresa „lor”.

În emisiunile radio și în special în cele televizate pentru reflectarea etnicității se folosesc și alte nuanțe – intonație, emoții, sunete, muzică, diferite zgomote, iar la televiziune, și gesturile personajelor, mimica lor, precum și imaginea sau fundalul pe care se derulează acțiunea. De aceea, vorbind cititorilor, telespectatorilor și radioascultătorilor despre diversitatea rasială, etnică și confesională din societate, un jurnalist tolerant trebuie să folosească cu prudență astfel de forme de difuzare a etnicității cum ar fi stereotipurile etnice, ideile etnice, miturile etnice, unitățile lexicale și ilustrațiile. În special cele negative.

Principalele teme ale articolelor ce conțin de cele mai dese ori etnicitate

Etnicitatea în mass-media e prezentă practic în toate sferele vieții – de la marea politică până la cele mai ne semnificative evenimente cotidiene. Și majoritatea articolelor cu substrat etnic, așa cum s-a menționat mai sus, sunt într-un fel sau altul legate de etnopolitică. Vom examina pe scurt tematica prin care etnicitatea este prezentă în presă.

Evoluția etnoculturală a etniilor

Uneori, presa din republicile din Rusia prezintă aceste procese drept „renaștere națională”. În acest caz, deseori, este vorba despre problemele apariției și devenirii grupurilor etnice, despre situația demografică, despre succesele etniilor „noastre” în trecut și despre interesele lor în prezent și viitor. De regulă, trecutul lor istoric este reconstituit sau romantizat, eroii etnici și monumentele sunt reanimate și mitizate, se pune problema reorientării politicii lingvistice, a redenumirii străzilor, orașelor, orașelelor.

Astfel de materiale sunt, de obicei, orientate spre crearea conștiinței etnice a reprezentanților unor grupuri determinate, spre consolidarea acestora pe baza unei istorii unice, iar uneori și pe baza unui teritoriu unic.

Din păcate, astfel de materiale nu conțin întotdeauna doar subtext pozitiv. Cu ajutorul acestor materiale, deseori o parte a populației se îndepărtează psihologic de altă parte, de altă etnie, care chipurile nu e băștinașă.

Prin intermediul unei astfel de informații, sunt transmise destul de des ideile de dominare a unei naționalități asupra alteia, sunt manipulate ideile despre necesitatea unor privilegii pentru reprezentanții așa-ziselor naționalități autohtone față de toate celelalte. În aceasta poate consta pericolul social al materialelor de acest gen. În aceste cazuri, jurnaliștii trebuie să manifeste un anumit echilibru etnoinformațional, delicatețe umană și etnică, profesionalism.

Reflectarea relațiilor dintre națiuni (interetnice) în regiunile din Rusia

În acest sens, există un număr foarte mare de probleme abordate de presă. Acestea, în particular, sunt:

- problemele minorităților etnice care locuiesc de mult timp în oraș sau raion,
- problemele recenților migranți etnici și etniilor ce îi primesc, care uneori sunt reflectate în informații jurnalistice ce vizează relația „prieten-dușman”,
- problemele interacțiunii și priorităților culturilor etnice, limbii etc.

În mare, reflectarea relațiilor interetnice este un subiect vast și una din cele mai dureroase probleme pentru mass-media contemporane din Rusia. Judecând după rezultatele cercetărilor noastre, mass-media descriu – dar nu întotdeauna pozitiv - contactele dintre etnii. În ultimul deceniu, această situație e deosebit de nefavorabilă în presa federală și cea moscovită. În ceea ce-i privește pe jurnaliștii regionali și republicani, în ultimii ani, la reflectarea relațiilor interetnice din regiunile lor, aceștia sunt mult mai atenți și mai toleranți decât colegii lor din capitală.

Reflectarea conflictelor interetnice fierbinți

În primul rând, e vorba de conflictul din Cecenia și alte zone fierbinți. Din câte se cunoaște, evenimentele armate descrise de mass-media nu sunt legate întotdeauna de aspectele etnice ale vieții oamenilor.

Dar, prin străduința jurnaliștilor și a politicienilor, acestea se întipăresc anume așa în conștiința de masă. În articolele respective, se vehiculează deseori o informație neechilibrată, neobiectivă. Este problema jurnaliștilor și a ideologilor care apar pe paginile ziarelor de pe poziții „patriotice”, pentru a-și apăra, după cum li se pare lor, patria sau naționalitatea. În acest caz, vorbim din nou despre caracterul nedefinitivat, neclarificat științific și juridic, al multor noțiuni, inclusiv al noțiunii-cheie care e patriotismul. Practic în toate edițiile mass-media privind acțiunile militare, transpar interesele politice, care sunt deseori deghizate prin etnicitate sau prin tendința nu întotdeauna corectă de a trage cenușă la propria turtă.

Probleme ale „infrafracționalității etnice”

Această tematică, de asemenea, este generatoare de conflicte. Se știe doar că anume în astfel de materiale reprezentanții diferitelor etnii (cu excepția celei ruse și a altor câteva) sunt prezentați deseori drept infractori, autorii legând infrafracțiunile de anumite naționalități. Uneori, bazându-se pe 1-2 exemple, mass-media fac generalizări despre infrafracționalitatea generală în rândul unei oarecare naționalități (*ceceni, georgieni, azeri, țigani...*). Și prin aceasta nu doar că sunt obijduiți pe nedrept cei nevinovați, provocând mari supărări reprezentanților acestor naționalități, ci și se contribuie la răspândirea în conștiința de masă a unor imagini etnice negative și atitudini dușmănoase față de aceste naționalități.

E firesc să apară întrebarea: din moment ce problema infrafracționalității etnice există în realitate, cum să nu scrie jurnaliștii despre aceasta? Credem că, și atunci când se comit unele crime de către persoane de o naționalitate concretă, jurnalistul nu trebuie să generalizeze, extinzând vina asupra întregului grup etnic, al întregului popor.

Corelațiile dintre republici și centrul federal

Acest subiect este actualizat în presă în funcție de anumite motive ce apar sau la „centru”, sau într-o regiune concretă. În ultimii ani, în mass-media au avut loc astfel de campanii informaționale, de exemplu, cele legate de alegerile din Saha-Iakutia și Republica Kalmîkă, sau de poziția Tatarstanului în unele probleme constituționale disputabile, sau în legătură cu unele probleme în Bașkortostan etc. În aceste

cazuri, mass-media, împreună cu politicienii, folosesc destul de activ etnicitatea, în special în regiuni, manipulează sentimentele etnice ale populației, montând dramatic conștiința de masă împotriva centrului federal „insidios”.

Relațiile dintre Rusia și fostele republici sovietice

Conflictele Rusia – Georgia, Rusia – Letonia, Rusia – Ucraina și altele sunt oglindite pe larg în presa rusă și în cea străină. Dar nu întotdeauna corect. Relațiile conflictuale dintre politicieni, ce sunt destul de original reflectate de presa noastră, lasă de bună seamă o anumită amprentă și asupra relațiilor oamenilor simpli din diferite state, deși în majoritatea cazurilor aceștia nu înțeleg întotdeauna care e motivul conflictului, fiind pur și simplu atrași ca un grup de susținere emoțională.

În ziarele moscovite apar titluri glumeț-malițioase: „*Adjaria a făcut în urna Georgiei*”, „*A Kievului e mai sus, iar a noastră e mai groasă*”, „*În Georgia se tem de Rusia*”, „*Pentru Tuzla vei răspunde!*”, „*Moartea prieteniei dintre Rusia și Ucraina a venit cu coasa*”, „*Kievul nu se comportă ca rușii*”, „*Rusia și Ucraina se împărțite care încotro*”, „*Ucraina vomită...*”.

Se poate crea impresia că jurnaliștii pur și simplu se joacă cu cuvintele. Și, într-adevăr, uneori găselnițele jurnaliștilor provoacă zâmbetul cititorilor. Dar fiecare autor sau cititor trebuie totuși să rețină și să realizeze că în spatele unor texte de acest fel se ascunde marea politică, în care mass-media participă nemijlocit, iar jurnaliștii se află în serviciul anumitor interese politice.

De aceea e important ca jurnalistul să reflecte asupra poziției sale și să-și adreseze permanent întrebarea – nu contribuie oare materialele sale la aprofundarea confruntării dintre părți, nu participă el oare la declanșarea conflictului?

Tematica migranților de alte etnii

Aceasta constituie, de asemenea, unul din cele mai spinoase subiecte legate de etnicitate.

Se știe că migranții de alte etnii se deplasează masiv în diferite regiuni ale Rusiei, preponderent din regiunile Caucazului și Asiei Centrale. Și pe parcursul multor ani, deși atitudinea rușilor față de cei veniți

e tradițional loială, prin multe canale informaționale, în conștiința de masă, într-un fel sau altul, sunt inoculate ideile: „*Cei veniți ne încurcă. Ne aduc boli, din cauza lor cresc prețurile la apartamente și produsele alimentare, ei ne iau locurile de muncă, și în genere – sunt străini*”.

Astfel de materiale sunt prezentate sub formă diferită în presa tuturor regiunilor țării. Ele apar masiv mai ales în unele publicații din capitală, deoarece în ultimii ani anume la Moscova și în regiunea Moscovei s-au concentrat multe diaspore etnice.

Cum reacționează presa și jurnaliștii la schimbările acestea, care sunt destul de palpabile pentru populație? La început (aici sunt aduse titlurile din 1997), acestea publicau materiale în mare parte cu titluri calme: „*E bine că sunt refugiații. Aceasta înseamnă că undeva viața e și mai rea!*”, „*Oaspeții capitalei. Portret demografic*”, „*Străinul, ca rezervă de forță de muncă*”, „*Noua internațională moscovită*”.

Dar, odată cu trecerea timpului, cu creșterea numărului de noul-sosiți, tonalitatea publicațiilor din presă s-a schimbat. Titlurile din anii 2000-2003 poartă deja o încărcătură negativă: „*Frățânii străini sau bomba anului 2001?*”, „*Moscovitele vor avea ochi oblici?*”, „*La Moscova toate școlile sunt nerusești*”, „*Mănânci berbecul, înveți Coranul!*”, „*La Moscova are loc purificarea inteligentă a cecenilor, ingușilor și daghestanezilor*”, „*În regiunea Moscova au început să dea foc magazinelor cecene*”, „*Mafia țiganilor îi deposeda pe moscoviți de apartamente*”...

În ultimii ani, pe paginile ziarelor moscovite apare cu regularitate un număr mare de materiale despre relațiile complicate dintre populația din partea locului și oaspeții de alte etnii. Și ca rezultat al acestui atac informațional în masă apar informațiile de genul: „*Fuga de aici!*”, „*Ciaina, pleacă din town!*”, „*Există o asemenea profesie – apărarea patriei*”, „*Rubrica: Nu avem unde fugi*”.

Prin aceste exemple am vrea să le arătăm jurnaliștilor cum poate o situație să le dirijeze până la jurnalistică. Și cum până la jurnalistică poate să atragă după sine o situație reală.

Discutarea problemelor național-extremismului și diferitelor fobii etnice

Aceasta e o nouă temă foarte largă și acută pentru jurnalismul contemporan. Uneori este vorba de campanii de condamnare a cazurilor de extremism, comune pentru toate mass-media. Așa se întâmplă în

cazurile subiectelor informaționale critice. Dar uneori mass-media inițiază independent discuții cu referire la aceste teme și le prezintă de pe poziții tolerante.

Subiectele de bază ale articolelor legate de etnicitate

- Evoluția etnoculturală a etniilor. Destul de des sunt răspândite ideile de dominare dorită de una din naționalități asupra alteia, se propune examinarea problemei acordării de facilități și privilegii reprezentanților, în primul rând, așa-numitelor naționalități băștinașe;
- Relațiile dintre națiuni (interetnice) din regiunile din Rusia;
- Problemele minorităților etnice ce locuiesc de mult timp în regiune;
- Problemele migranților etnici recenți și ale etniilor care îi primesc, ce generează relația „prieteni-dușmani”;
- Problemele corelației și priorităților culturilor, limbii etc.;
- Conflicte interetnice fierbinți. În primul rând conflictul din Cecenia și alte regiuni din Caucaz;
- Problemele „crimei etnice”. Reprezentanții diferitelor grupuri etnice (cu excepția rușilor) sunt prezentați ca infractori, iar infracțiunile sunt legate de anumite naționalități;
- Interacțiunea dintre republici și centrul federal;
- Relațiile dintre Rusia și fostele republici sovietice. Conflictele Rusia – Georgia, Rusia – Letonia, Rusia – Ucraina și altele nu sunt reflectate întotdeauna corect;
- Migranții de alte etnii: „Cei veniți ne încurcă. Ei ne aduc boli, din cauza lor cresc prețurile la apartamente și produsele alimentare. Ei ne iau locurile de muncă și în genere – ei sunt străini”;
- Problemele național-extremismului și ale diferitelor fobii etnice. „Salvează Rusia! Dă în cei de culoare!”, „Bate! Și niciun fel de oașpeți. Capetele rase își pun ideile în practică în metrou!”

În ultimii ani, în ziarele centrale din Rusia au fost desfășurate mai multe campanii de presă privind atitudinea ostilă față de originarii din Caucaz, privind cecenofobia, antisemitismul, țiganofobia. Deseori asemenea articole realizate neprofesionist (iar uneori aceasta se face intenționat și se maschează, chipurile, cu „naivitatea” autorului) devin subiect de discuție în societate și provoacă un val de interes negativ față de diferențele etnice dintre oameni, generează creșterea pasiunilor interetnice și a tensiunii în societate.

Pot fi enumerate mai multe articole dedicate acestei tematici. Și, din păcate, trebuie constatat că în aceste materiale se conține o anumită nuanță de provocare, de exemplu, în cele intitulate: „Salvează Rusia! Dă în cei de culoare!”, „Bate! Și niciun fel de oaspeți. Capetele rase își pun ideile în practică în metrou!”, „O lovitură la rinichi – și nația devine mai pură”. În textele materialelor, autorii (sau redactorii) condamnă național-extremismul din societate, dar în titluri includ apeluri provocatoare. Desigur că asemenea titluri atrag atenția cititorului. Dar oare toți cititorii vor reuși să înțeleagă sarcasmul acestor afirmații? În ultimii ani, acestei tematici i se pot atribui și apelurile împotriva terorismului, în care, de asemenea, se accentuează activ caracterul etnic.

După cum vedem, toate problemele etnice menționate mai sus, reflectate de presa contemporană, la fel ca și altele ce nu au fost menționate, vorbesc despre pericolul exploziv al unor asemenea informații pentru populația multiethnică, oriunde s-ar afla aceasta – la Moscova, Krasnodar, Orenburg, Novosibirsk, Kazan sau Grozni. Fiecare temă conține un potențial enorm de toleranță etnică și caracter conflictual.

Există foarte multe probleme legate de reflectarea tolerantă sau conflictuală a etnicității în mass-media. Și trebuie atrasă asupra acestui fapt atenția jurnaliștilor, politicienilor, funcționarilor, altor organizatori ai vieții publice, arătându-le actualitatea și importanța acestor probleme, pentru a alerta întreaga comunitate rusă cu privire la pericolul răspândirii ideilor xenofobe, național-extremismului și rasismului.

În acest context, este foarte important de menționat responsabilitatea jurnaliștilor care reflectă în mass-media diverse fațete ale relațiilor interetnice. De jurnaliști și sponsorii lor depinde ce fel de idei, stereotipuri și norme doresc ei să răspândească în societate: neliniște și separare, neîncredere, frică, confruntare între grupuri etnice? Sau, din contra, ei vor contribui la asigurarea unei stări de spirit pașnice a concetățenilor lor, cu care conviețuiesc și vor conviețui în continuare într-o societate normală și stabilă.

Abordând subiectele etnice, jurnalistul trebuie să țină cont de potențialul creator sau distructiv al materialelor sale, indiferent de ghizii și susținătorii politici pe care îi au.

Autori care reflectă problemele etnicității în mass-media

Nu poate fi trecută cu vederea nici problema privind autorii informației cu substrat etnic. Desigur că în mare parte aceștia sunt jurnaliști. Anume de activitatea jurnaliștilor, de profesionalismul lor depinde în mare măsură dacă între națiuni se va instaura pacea sau se va permanentiza tensiunea interetnică, se vor păstra focarele de conflicte, tentativele de separatism etnic, cazurile de discriminare etnică. Și aceasta e o temă foarte largă despre care trebuie să se vorbească separat.

Dar cercetările noastre relevă că, pe lângă jurnaliști, autori ai multor materiale (uneori 20 la sută dintr-un ziar) sunt și intelectuali din alte domenii: în presa federală și moscovită, de exemplu, e vorba de politicieni și reprezentanți ai intelectualității de creație, iar în republici și alte regiuni aceștia reprezintă în mare parte funcționarii din administrație, cărora mass-media le oferă o tribună. De aceea e necesar să se vorbească separat nu numai despre educarea jurnaliștilor și despre controlul public asupra activității lor, ci și despre alți ideologi care abordează în paginile ziarelor problemele etnicității.

CAPITOLUL 3.

PRESA ȘI CONFLICTELE RELIGIOASE

Specificul conflictelor religioase rezidă în afectarea vieții spirituale a oamenilor, a lumii interioare a credincioșilor legată de o altă lume, cea celestă. Nu întâmplător în decizia Curții de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă președintele Federației Ruse, din 12 februarie 1998, se indică:

“... toate materialele ce se referă la activitatea organizațiilor religioase trebuie să fie bazate pe informație veridică, verificată, să fie prezentate în formă delicată, autorii să fie atenți la alegerea expresiilor și caracteristicilor credincioșilor”.

Practica ultimilor ani arată că numărul articolelor, al emisiunilor tele- și radiodifuzate pe teme religioase a crescut de multe ori. Unii jurnaliști au început să se specializeze în acest domeniu. A fost creată chiar și o ghildă a jurnaliștilor ce scriu pe tema religiei. Oricum însă, sunt publicate multe articole și difuzate multe emisiuni radio și tv pregătite de jurnaliști ce cunosc prost specificul tematicii religioase. Deseori, asemenea materiale, în loc să aducă pace și să formeze o societate tolerantă, reprezintă surse de tensiune socială și conflict religios. Iar să instigi la ură religioasă e mult mai ușor decât să o stingi...

Situația religioasă actuală în Rusia

Pentru a înțelege specificul tematicii religioase e necesar, mai întâi de toate, să avem o închipuire despre tabloul real al vieții religioase din societatea rusă.

Potrivit datelor oficiale, iar acestea pot fi găsite în Registrul de stat al persoanelor juridice, la data de 1 iunie 2005, în țară existau 21 800 de organizații religioase înregistrate, ce aparțineau unui număr de 68 de curențe religioase. În plus, un număr considerabil de grupuri religioase activează fără a fi înregistrate oficial, fără a avea statutul de persoană juridică, ceea ce e permis de lege.

E important de reținut că:

În Federația Rusă activează legal cel puțin 68 de curente religioase.

Sunt înregistrate 21 800 de organizații religioase.

Legislația permite activitatea grupurilor religioase neînregistrate, dar cu unele limitări (a se vedea în continuare).

O astfel de diversitate în spațiul confesional al țării noastre nu este unică în practica mondială. Aceasta s-a creat în urma unui proces istoric lung și complex, sub influența unor factori diferiți. Este vorba și despre extinderea din punct de vedere geografic a țării noastre ce duce la includerea în componența acesteia a noi teritorii cu populații ce le locuiesc, cu religia și cultura lor, precum și dezvoltarea relațiilor economice ale Rusiei cu statele străine, inclusiv schimburile culturale, activitățile misionare. Sub acest aspect sunt foarte importante și căutările spirituale proprii ale rușilor.

În general, tabloul contemporan religios din țară se caracterizează prin două tendințe: renașterea și influența crescândă a confesiunilor tradiționale și dezvoltarea unor noi mișcări religioase.

Până în anul 1917, în imperiul țarist biserica nu era separată de stat. Aceasta înseamnă că Biserica ortodoxă rusă era parte a mecanismului de stat, învățătura ei era recunoscută drept dominantă, iar toate celelalte confesiuni se aflau în poziție subordonată.

Creștinismul în acea formă în care fusese acceptat de Imperiul Bizantin (ortodoxia) a fost anunțat drept religie de stat în Rusia în anul 988. Cneazul Vladimir Sveatoslavici a făcut alegerea în favoarea ierarhilor de la Constantinopol din cauza modelului comod de interacțiune dintre biserică și stat. În Bizanț religia era în întregime pusă în serviciul autorităților laice. Și, de facto, era o instituție de stat.

Cea mai mare și mai influentă confesiune - **Biserica ortodoxă rusă** (Patriarhia Moscovei) - are 11747 de eparhii, mănăstiri, misiuni, instituții de instruire și de alt gen înregistrate. Conform studiilor sociologice, până la 70 la sută din ruși se consideră ortodocși, dintre care aproximativ 7 la sută merg cu regularitate la biserică și respectă canoanele ortodoxe de bază.

Un alt curent masiv al creștinismului din țara noastră este protestantismul, ce reprezintă o multitudine de biserici independente apărute după **Reformă**. Din acestea fac parte luteranii, creștinii evangheliști, baptiștii, pentecostalii, adventiștii, prezbiterienii și alte confesiuni ce cuprind în jur de 4750 de comunități înregistrate. Numărul total al membrilor confesiunilor protestante, potrivit datelor unor experți independenți și ale Direcției analitice a Aparatului Consiliului Federației al Adunării Federale a FR, constituie până la 1,5 milioane de persoane.

***Reforma** - curent religios ce a apărut în Germania în anul 1517 odată cu predica lui Martin Lutter. Reforma nega necesitatea bisericii catolice și a ierarhiei acesteia, precum și a clerului în sine. Era respinsă Sfânta tradiție catolică, era negat dreptul proprietății bisericii asupra pământului etc.*

Locul trei după numărul de comunități înregistrate în Rusia îl deține **Islamismul** (după numărul de credincioși ocupă locul doi, fiind precedat de creștinism). Comunitatea musulmană are în jur de 3650 de organizații înregistrate. Dar un număr și mai mare de comunități islamiste există fără a fi înregistrate oficial.

Islamismul este o religie mondială ce are peste un miliard de adepti. Esența islamismului constă în învățătura despre o divinitate unică, intermediară între Dumnezeu și oameni, despre viața de după moarte, judecata de apoi. Islamismul a apărut în veacul al VII-lea, întemeietorul religiei, proorocul Mahomed, începând a propovădui islamismul în anul 1614 la Mecca. În islamism există două curente de bază - sunnismul și šiismul. Una din direcțiile din sunnism - wahabismul - a apărut ca o ideologie a mișcării antiturcești de eliberare națională a lumii arabe conduse de Ibn Abd al-Wahhab (1703-1792).

Comunitățile de rit vechi, iudaice, catolice și budiste numără 257, 248, 228 și, respectiv, 190 de organizații înregistrate. Există și organizații religioase cu un număr nesemnificativ de enoriași care au doar câteva eparhii înregistrate. Este vorba de **molocani, duhobori, tolstoști, coști, quakeri, sikhi, caraimi** și alții.

Caracterul multiconfesional al Federației Ruse își lasă amprenta asupra conținutului relațiilor dintre stat și confesiuni și al practicii realizării legislației despre libertatea conștiinței și asociațiilor religioase. Ceea ce dictează complexitatea acestei problematici atât din punct de vedere al înțelegerii ei de către jurnaliști, cât și al transmiterii acesteia în mod corect și obiectiv beneficiarului de informație.

Bazele juridice ale activității asociațiilor religioase

Relațiile legale din domeniul realizării drepturilor și libertăților religioase sunt reglementate de actele juridice normative ce aparțin diferitelor ramuri ale dreptului. Un rol deosebit îi revine Constituției Federației Ruse. Din garanțiile constituționale conceptuale fac parte următoarele:

- În Federația Rusă este recunoscută diversitatea ideologică (art.13);

- Federația Rusă este un stat laic (art.14);

- Nicio religie nu poate fi instituită drept religie de stat sau obligatorie (art.14);

- Asociațiile religioase sunt separate de stat și sunt egale în fața legii (art.14);

- Statul garantează egalitatea drepturilor și libertăților omului, indiferent de atitudinea acestuia față de religie; interzice orice forme de îngădare a drepturilor omului pe criterii de apartenență religioasă (p.2, art.19);

- Fiecărui om îi este garantată libertatea conștiinței, libertatea confesiunii, inclusiv dreptul de a profesa orice religie individual sau în grup, sau să fie ateist, să aibă și să răspândească convingeri religioase și de alt fel, și să acționeze conform acestora (art.28);

- Nu se permite propaganda sau agitația ce instigă la ură și dușmănie religioasă, se interzice propaganda dominației religioase (p.2, art.29);

- Fiecare are dreptul la asociere, nimeni nu este forțat să adere la o anumită asociație sau să fie membru al acesteia (art. 30);

- În cazul în care convingerile sau confesiunea cetățeanului Federației Ruse vine în contradicție cu satisfacerea serviciului militar, precum și în alte cazuri prevăzute de legea federală, cetățeanul

are dreptul la substituirea acestuia cu serviciul militar de alternativă (p.3, art.59).

Printre componentele cele mai importante ale legislației ruse din domeniul libertății conștiinței se numără principiile general recunoscute și normele dreptului internațional, precum și acordurile internaționale semnate de Federația Rusă.

Prevederile Constituției Federației Ruse și normele dreptului internațional în domeniul libertății conștiinței au fost extinse în multe acte juridice normative. La cele mai importante legi de bază se referă Legea federală “Despre libertatea conștiinței și despre asociațiile religioase” ce a intrat în vigoare la 1 octombrie 1997. Aceasta diferă principial de legea precedentă a RSSFR “Despre libertatea confesiunilor”, adoptată până în 1990, în timpul URSS.

În particular, în legea din 1997 a fost modificată substanțial modalitatea de fundare a organizațiilor religioase, fiind restrâns cercul de persoane care pot fi fondatori și membri ai organizației religioase. Dreptul la crearea unei organizații religioase locale le aparține doar cetățenilor ruși. Cetățenii străini și cei fără cetățenie pot fi doar membri ai organizației religioase, cu condiția ca ei să locuiască permanent pe teritoriul Federației Ruse.

Legea introduce o noțiune nouă – cea de grup religios, prin care se recunoaște asocierea voluntară a cetățenilor, creat cu scopul de a se ruga împreună și de a propaga credința. Grupul religios desfășoară activități fără înregistrare de stat și statut de persoană juridică. Pe de o parte, această prevedere a legii a permis asociațiilor religioase să activeze legal fără înregistrare oficială.

Însă, din câte ne putem da seama, legislatorii au instituit și condiții nejustificate pentru transformarea grupului religios în organizație religioasă – cincisprezece ani de activitate pe un anumit teritoriu sau confirmarea că grupul respectiv a aderat la o organizație religioasă centrală ce activează deja. Legea a îngădit substanțial dreptul organizațiilor religioase create până la intrarea legii în vigoare, care nu dispun de acte ce ar confirma existența lor pe un anumit teritoriu pe parcursul a peste 15 ani.

În afară de aceasta, legea federală conține mai multe contradicții interne care duc la interpretarea extinsă a unor prevederi și, ca rezultat, la încălcarea drepturilor cetățenilor și asociațiilor religioase. De exemplu, în preambul se indică „rolul deosebit” al unei confesiuni și este prezentată lista religiilor „stimate” de stat, ceea ce încalcă princi-

piul constituțional de egalitate a asociațiilor religioase în fața legii și provoacă multe neînțelegeri și situații de conflict.

Pe lângă Legea federală „Despre libertatea conștiinței și asociațiile religioase”, la nivel federal sunt în vigoare peste 100 de acte juridice normative care, sub anumite aspecte, se referă la problemele libertății conștiinței și activitatea asociațiilor religioase.

E important să se rețină că:

În conformitate cu Constituția Federației Ruse, toate comunitățile religioase sunt egale în fața legii (ortodoxe, catolice, islamiste, budiste, iudaice, evangheliste și toate celelalte).

Niciuna din religii nu poate fi recunoscută drept oficială (dominantă, cea mai importantă).

Statul își protejează cetățenii de diferite îngrădiri ale drepturilor după criteriile de apartenență religioasă.

Nu se permite propaganda sau agitația care incită la ură sau dușmănie religioasă.

Pe lângă legislația federală, în peste 10 subiecți ai Federației Ruse sunt în vigoare legi proprii despre realizarea libertății conștiinței și confesiunii. Pe parcursul anilor, acestea au fost ajustate la legislația federală. Dar acest lucru s-a făcut în mare parte formal și inconsistent.

Între timp, conform punctului „b” al articolului 71 al Constituției FR, reglementarea relațiilor ce apar în sfera drepturilor și libertăților omului se află sub jurisdicția Federației Ruse. Prin urmare, subiecții Federației Ruse, cu legile și alte acte normative proprii, nu au dreptul de a îngusta și limita libertatea conștiinței și activitatea asociațiilor religioase, stabilite de Constituție și legislația federală. De competența acestora pot fi problemele protecției drepturilor și libertăților omului care se află, conform punctului „b” al art. 72 al Constituției FR, sub jurisdicția comună a Federației Ruse și a subiecților acestora.

Nu trebuie uitat că disputele religioase sunt caracteristice mai întâi de toate statelor cu populație multiconfesională, în care sunt adoptate și funcționează legi discriminatoare sau se ignoră și se încalcă drepturile credincioșilor. Crearea de avantaje pentru o religie duce inevitabil la îngrădirea drepturilor altora. Iată de ce în societatea noastră apar temeri în legătură cu faptul că ortodoxia poate obține de facto statutul de religie

de stat, iar aceasta, la rândul său, poate duce la intensificarea mișcărilor naționaliste în țară. Și aceste temeri nu sunt nefondate, deoarece în conștiința socială ortodoxia e strâns legată de etnia rusă, de națiunea rusă. Este răspândită părerea că a fi rus înseamnă a fi ortodox. Pentru comparație: în naționalismul ucrainean lipsește o asemenea legătură, a fi „ucrainean adevărat” nu înseamnă a profesa ortodoxia sau catolicismul. Dar în naționalismul georgian, de exemplu, e evidentă legătura cu ortodoxia, iar în cel armean – cu biserica apostolică armenească.

Despre corectitudinea terminologică și responsabilitatea profesională

Tratând tematica religioasă, jurnaliștii pot comite două greșeli tipice: să folosească termeni cu conotație negativă față de reprezentanții minorităților religioase și, demonstrând superioritatea unei confesiuni asupra alteia, să le desconsidere, iar uneori chiar să le umilească. În acest caz, aceștia, de regulă, utilizează surse interesate anume în denigrarea unei anumite eparhii, a unui slujitor al bisericii, al bisericii sau confesiunii. Și nu le oferă celor criticați posibilitatea de a da replică, de a-și prezenta punctul de vedere în același material în care sunt criticați, iar aceasta contravine principiilor jurnalismului profesionist.

Vom examina folosirea termenilor peiorativi sau lipirea etichetelor. De cele mai dese ori se întâlnesc termenii „culcuș de lup”, „zombi”, „sectă” etc. După cum arată pe bună dreptate profesorul I. Kanțerov:

“Nu doar în timpuri de demult, ci și în zilele noastre clasificarea grupurilor concrete sau organizațiilor de credincioși în categorii cu conotații negative generează discriminare și chiar persecuții”¹.

În aceste situații, este actuală strofa din poezia lui Ia. Kozlovski „Cuvântul”:

Schimbând concordia, cuvântul poate fi Apel, răspuns, chemare
Oamenii jură, blestemă, îndrumă,
Slăvesc și ponegresc cu ajutorul lui.

1. A se vedea I.Ia. Kanțerov „Distructive”, „totalitare”... și mai departe peste tot // Religia și dreptul. 2002. № 1. p. 27.

Din păcate, denigrarea prin intermediul presei se întâlnește din ce în ce mai mult. Publicarea unor cuvinte insultătoare, a faptelor neverificate și inventate, prezentate drept realitate, este un exemplu concludent în acest sens.

E suficient să răsfoiești publicațiile pe teme religioase pentru a-ți da seama că poziția autorului față de evenimentele descrise este evidentă chiar din start. Un indiciu în acest sens sunt termenii utilizați de autor. În funcție de alegerea cuvintelor, orice organizație religioasă și orice activitate a acesteia poate fi descrisă pozitiv sau negativ.

De exemplu, adoptarea unei religii e convertire, enoriașul e adept, postul e privarea forțată de hrană, activitatea misionară – expansiune, slujirea cu sacrificiu – robie; comunitatea religioasă – culcuș de lup, adoptarea credinței – spălatul creierilor, jertfirea banilor pentru organizațiile religioase - extorcare și escrocherie etc. Utilizând astfel de cuvinte cu nuanțe emotive, autorii materialelor deviază de la reflectarea obiectivă a temei, încălcând unul din principiile de bază ale jurnalismului profesionist.

Să examinăm cuvintele „sectă”, „sectar”, „sectant”, „sectă totalitară”, termeni ce se întâlnesc destul de des în lexicul jurnaliștilor.

Din start, vom menționa că aceștia nu sunt termeni științifici deoarece, în lipsa unor caracteristici clare și constante, nu au o definiție științifică și sens din punct de vedere științific. Din această cauză, aceștia lipsesc atât în legislația internațională, cât și în cea rusă. Din același motiv, aceștia nu sunt incluși și nu sunt explicați în dicționarul științific fundamental „Creștinătatea”, coordonat în anul 1994 de către cunoscutul teolog și academician de la Academia de Științe a Rusiei, L. N. Mitrohin. Majoritatea absolută a teologilor din Rusia folosesc termeni neutri din punct de vedere lingvistic, care sunt definiți în legislație drept „asociație religioasă”, „organizație religioasă”, „grup religios” sau „mișcare religioasă nouă”, „cult”. Termenul „sectă” și derivatele acestuia au, de regulă, o nuanță peiorativă și batjocoritoare și sunt folosite, de obicei, în polemica domestică sau, uneori, și în cea politică (să ne amintim „sectele politice”, „marxismul este străin de secte”).

Rău:	Bine:
<i>Convertire</i>	<i>Adoptare</i>
<i>Adept</i>	<i>Enoriaș</i>
<i>Privarea forțată de hrană</i>	<i>Post</i>
<i>Expansiune</i>	<i>Activitatea de misionar</i>
<i>Robie</i>	<i>Slujire cu sacrificiu</i>
<i>Calcuș de lup</i>	<i>Comunitate (religioasă)</i>
<i>Spălarea creierilor</i>	<i>Adoptarea credinței</i>
<i>Extorcarea de bani (Escrocherie)</i>	<i>Jertfirea mijloacelor bănești pentru organizații religioase</i>

Așa s-a rânduit din punct de vedere istoric. Deoarece până la revoluția din 1917 era recunoscut rolul religiei de stat – Biserica ortodoxă rusă, toate celelalte confesiuni, în cel mai bun caz, erau tolerate, iar în cel mai rău – persecutate. Multe din acestea erau numite în legislația Rusiei țariste „erezii”, „sectă”, „sectă tolerantă”, „sectă nocivă”.

De atunci au trecut mulți ani. Lumea s-a schimbat. Au trecut în neființă închisorile monastice. Au intrat în vigoare actele internaționale ce garantează libertatea opiniilor și protejarea drepturilor minorităților religioase. În 1993, Constituția Federației Ruse a proclamat un curs spre construirea unui stat laic în care nicio religie nu poate să fie declarată religie de stat sau religie obligatorie, iar asociațiile religioase sunt separate de stat și egale în fața legii (art. 14). Dar, din inerție, ca un ecou al trecutului, deseori cu ajutorul jurnaliștilor, în țara noastră așa-numiții „sectanți” continuă să fie clasificați în grupuri sociale dăunătoare, să fie considerați oameni de categoria a doua. La aceste categorii sunt trecute mișcările religioase noi, dar și confesiunile protestanților, catolicilor, ortodocșilor de rit vechi, cu adânci rădăcini istorice. Nu întâmplător, în decizia menționată mai sus, Curtea de justiție pentru dispute informaționale spune că:

„..în legislația Federației Ruse nu există astfel de noțiuni ca „sectă”. Totodată, în virtutea percepțiilor din societate, termenul respectiv poartă o conotație negativă și, recurgând la el, jurnaliștii pot insulta sentimentele credincioșilor”.

Curtea remarcă, de asemenea, că utilizarea nejustificată a acestui termen cu referire la o organizație religioasă contravine normelor eticii jurnalistice.

Trebuie de avut o atitudine critică și atentă și față de astfel de termeni cum ar fi „cult totalitar”, „sectă totalitară”.

Termenul „sectă” și derivatele acestuia – „sectar”, „sectant”, precum și „sectă totalitară” au o nuanță peiorativă predeterminată. În locul lor e mai bine să se folosească noțiuni neutre: „asociație religioasă”, „organizație religioasă”, „grup religios”, „mișcare religioasă nouă”, „cult” etc.

Deseori, însăși denumirea materialului vorbește elocvent despre angajarea religioasă a autorului, arătând opțiunea religioasă proprie și parțialitate. Astfel, în una din edițiile săptămânalului „Smolenskie gubernskie vedomosti” din 2004 a fost publicat materialul Valentinei S. cu titlul „Desnogorsk a fost ocupat de bapțiști”. Cuvântul central din titlu, „ocupat”, era de culoare neagră, iar „Desnogorsk” și „bapțiștii” – de culoare roșie.

Articolul a avut o rezonanță largă. După apariția acestuia, persoane necunoscute au spart de două ori ferestrele bisericii bapțiștilor „Cuvântul lui Hristos”. La adresa enoriașilor au fost făcute amenințări cu răfuiala fizică. E greu de presupus că autorul conta pe o altă reacție – neagresivă – din partea cititorului.

Căci termenul „ocupație” înseamnă „a captura”; ocuparea temporară a teritoriului adversarului de către forțele dușmane. Fiți atenți la lexicul ce explică cuvântul „ocupație”: cuvintele „captură”, „dușman”, „adversar” poartă o încărcătură negativă. Deci, și termenul are conotație negativă. În afară de aceasta, nu puteau să nu fie luate în considerare particularitățile locale, care constau în faptul că, în timpul Marelui război pentru apărarea patriei, Smolenskul s-a aflat sub ocupație fascistă și a fost distrus puternic, de aceea cuvântul „ocupație” le provoacă locuitorilor raionului sentimente negative intense.

Iar enoriașii bisericii „Cuvântul lui Hristos” sunt medici, profesori, oameni de afaceri, reprezentanți ai diferitelor grupuri sociale. Mulți sunt bapțiști în generația a doua sau a treia. După publicarea materialului, pastorul bisericii s-a adresat în instanță pentru a-i fi apărată onoarea și demnitatea. În cererea de acționa-

re în judecată, pe lângă textul materialului, s-a făcut trimitere și la titlul acestuia, care e denigrator prin alegerea gamei de culori. Judecata a dat dreptate argumentelor acuzatorului și a obligat ziarul să publice o dezmințire, inclusiv cu privire la titlu, obligând totodată redacția și jurnalista să achite prejudiciile morale pricinuite acuzatorului.

În calitate de alt exemplu se poate aduce și articolul publicat în ziarul din Ijevsk, „InfoPanorama”, din 3 iunie 2004, cu titlul „*În fruntea sectei „Delo verî” stă escrocul notoriu ucrainean Iurie D.*” (numele de familie din titlu e indicat integral). Materialul e semnat de un oarecare S. V. Buzanov. Putem să ne închipuim ce șoc a provocat acest material în rândul a peste două mii de enoriași ai acestei biserici protestante și chiar episcopului Iuri Nicolaevici D.

După ce a ajuns la Ijevsk, autorul acestor rânduri a aflat identitatea lui Buzanov. Acesta e un recidivist aflat în cercetare pentru comiterea unei noi infracțiuni grave. Buzanov a explicat că materialul i-a fost dictat de un „patriot ortodox”, Maxim U., în schimbul promisiunii că va fi eliberat de sub arest.

Astfel, avem de-a face cu un caz tipic de „scriere la comandă” al cărei scop e de a denigra biserica și pe pastorul acesteia.

Din păcate, în virtutea incompetenței teologice, mulți consideră sincer că toate organizațiile religioase, în afara celei din care fac parte, nu numai că nu sunt binecuvântate, ci și nocive. În acest caz concret, un astfel de „luptător” s-a dovedit a fi „patriotul” Maxim U., în puterea căruia era de a-l elibera de sub arest pe recidivistul arestat. Redacția ziarului a ignorat prevederile Legii despre mass-media privind veridicitatea informației publicate. La intervenția avocatului, ziarul a publicat voluntar o dezmințire și și-a cerut scuze public de la episcop. Sigur că acesta nu era escroc, ci un slujitor al bisericii în a doua generație, tată a trei copii, doctorand, membru al Consiliului consultativ pe probleme religioase de pe lângă reprezentantul special al președintelui FR în circumscripția federală Privoljje.

Lista de exemple poate fi continuată. Vom prezenta doar câteva titluri de materiale care vorbesc de la sine: „*Trebuie să cunoști dușmanul la față*”, „*Sfinții zombi*”, „*Secta recunoscută legal*”, „*Lupi în piele de oaie*” ș.a.m.d.

Despre noțiunea de „sectă”

Acest cuvânt este înconjurat de cuvinte cu o singură rădăcină: verbele „a tăia”, „a despica”, substantivul „topor”. Semnificația semantică a rădăcinii este una – ceea ce e tăiat, fragment dintr-un tot întreg. Rădăcina este indo-europeană. Sursa istorică – cuvântul latin „secto”; semnificația acestuia e aceeași ca și a cuvântului latin „pars” (parte), de la care provine noțiunea „partid”.

În latină, acest termen semnifică o parte a comunității religioase ce s-a separat. Cuvântul a nimerit în limba rusă din germană, unde „sekte” este forma genului masculin. Acestuia îi corespunde cuvântul din franceză „secte”. În limba latină — „secare” (a tăia).

De ce din germană? Acest cuvânt e fixat în dicționare ca termen ce a apărut în epoca lui Petru cel Mare.

În Rusia, cuvintele „sectă”, „sectar”, „sectant” au fost mult timp legate de mișcări religioase, ce s-au separat de biserica ortodoxă.

Termenul mai are o semnificație – cea a unui grup de persoane care se adună în interese de grup. Ca rezultat, această semnificație s-a răspândit în lexic. Acest cuvânt le plăcea comuniștilor ruși. Lenin îl folosea întotdeauna în sens negativ. Acestuia îi plăcea să spună: „marxismul este străin de secte”. În ultimul timp, cuvântul „sectă” e folosit tot mai mult când e vorba despre mișcări religioase. Cercetătorii lingviști, din contra, consideră că în limba rusă sensul cel mai actual al cuvântului respectiv este cel al unui grup de oameni care s-au separat de o mișcare întregă.

În opinia membrului corespondent al AȘR, profesor al Universității de Stat din Moscova și redactor-șef al revistei „Științe filologice”, A.A. Nikolaev, inițial, cuvântul „sectă” a avut o conotație negativă, inclusiv față de mișcările religioase, minoritățile religioase. În legătură cu aceasta, noțiunile de „sectă”, „sectant” pot fi interpretate ca ofensatoare de către membrii organizațiilor religioase. În lexicul oficial, mai recomandabil și corect e să se folosească noțiunile de „organizație religioasă”, „asociație religioasă” și „membru al organizației”, ce au un sens neutru¹.

¹ A se vedea A.A. Nikolaev. Despre noțiunea «sectă» // Religia și dreptul, 1999. № 2. p. 23.

Acuzații de sacrificări rituale sau alte acțiuni antisociale

Și mai periculoase sunt acuzațiile lipsite de fond la adresa credincioșilor și comunităților religioase pe care jurnaliștii laici, dar și cei religioși îi acuză de sacrificări umane rituale, sinucideri, antipatriotism și alte acțiuni antisociale. Asemenea acuzații se soldează deseori cu incendieri ale caselor de rugăciuni, bătăi și insultarea credincioșilor, apeluri la violență.

Miturile despre sacrificările umane rituale sunt cele mai răspândite și de durată.

Deseori, mass-media regionale scriu că acestea, chipurile, au avut loc sau pot avea loc în anumite comunități religioase. Și autorii articolelor chiar indică organizații religioase concrete – organizații destul de respectabile, de regulă protestante sau iudaice. Însă autorul acestui capitol, care de mulți ani se ocupă de științe teologice juridice, nu poate numi niciun caz de omor ritual care s-ar fi produs în țara noastră în ultimii o sută de ani, ce ar fi demonstrat, din punct de vedere juridic, sacrificarea umană.

Recent, pe Internet și în unele mijloace de informare s-a discutat pe larg cazul privind dispariția tragică a cinci elevi din Krasnoyarsk. În presă s-a făcut presupunerea că omorul elevilor, care a avut loc cu o săptămână înainte de Paștele evreiesc, ar fi putut avea un caracter ritual. Această presupunere nu a fost confirmată ulterior. Dar cuvintele au fost spuse și mulți evrei au trebuit să suporte privirile dușmănoase și bănuitoare ale vecinilor și colegilor de lucru.

Reprezentanții diferitelor culte sunt acuzați nefondat de sacrificări umane rituale, dar cel puțin în ultimii o sută de ani în Rusia nu a fost înregistrat niciun caz demonstrat de omor ritual.

Se știe că una din cele mai răspândite acuzații din ultimele veacuri este cea de sacrificări rituale făcute cu scopul de a obține sânge pentru practicile religioase. Cel mai cunoscut caz de acest gen a avut loc în 1913, dosarul fiind audiat de Judecătoria de circumscripție din Kiev împotriva lui Beilis, acuzat de omorul ritual al adolescentului Andrei Iușcinski cu scopul de a i se lua sânge. Cazul a avut o

rezonanță mare nu doar în Rusia, ci și departe de hotarele ei și s-a încheiat cu achitarea completă a acuzatului Beilis de către Curtea de jurați.

Dar, acuzând reprezentanții minorităților religioase de așa-numitele omoruri rituale, nu știm de ce, mass-media „uită” să comunice că acest fapt nu a fost confirmat de ancheta preventivă, că a fost vorba de o infracțiune tipic domestică, străină de activitatea organizațiilor religioase. E evident că jurnaliștilor nu le este interesant să scrie despre aceasta, deoarece informația respectivă nu se înscrie în genul inventat de ei de istorie sângeroasă senzațională, în care, chipurile, a fost implicată o oarecare „sectă” misterioasă. Ca rezultat, cititorii sunt dezinformați.

Un astfel de exemplu este și informația publicată la începutul anului 1999 de mai multe ziare centrale, precum și de postul NTV, potrivit căreia, în orașul Aldan din Iakutia a fost scoasa la iveală o „sectă de penticostali”, în care a avut loc omorul băiatului de zece ani Mișa Dulo. Un oarecare „sectolog” Dvorkin a încercat să convingă publicul despre cât de nocivi și răi sunt penticostalii. Ziarul „Izvestia” a însoțit materialul despre evenimentele din Aldan cu un comentariu propriu despre mișcarea penticostalilor:

„Asociația penticostalilor a apărut în SUA la începutul veacului curent. Ei se deosebesc de majoritatea creștinilor prin aceea că resping succesiunea apostolică, clerul și alte taine și servicii divine. În prezent, penticostalii numără peste 50 milioane de enoriași în toată lumea (de fapt, cifra e mult mai mare – nota autorului). Este una din cele mai bogate secte creștine...”

Și ca un acord final:

„Patriarhia Moscovei nu consideră penticostalii o sectă agresivă, de aceea Biserica ortodoxă nu intenționează, deocamdată, să lupte cu ei, la fel ca și cu Frăția albă sau „Aum Sinrike””

Imediat după apariția acestor informații în presă, penticostalii din diferite regiuni ale țării au început să se confrunte cu probleme se-

rioase. Astfel, în Volgograd și Kazan organele justiției au refuzat să primească pentru înregistrare actele a cinci biserici pentecostale. Argumentul a fost următorul: „Ceea ce faceți voi în Iakutia, veți face și aici!”.

În Magadan, Kirov, Kostroma și alte orașe, organele de drept au încercat, prin intermediul instanțelor de judecată, să lichideze și să interzică comunitățile pentecostale locale. Cazul a luat o întorsătură serioasă. După aceste articole, la Magadan s-a încercat disponibilizarea unor membri ai bisericii pentecostale; persoane neidentificate l-au bătut pe paznicul bisericii; mass-media locale, repetând materiale din ziarele centrale, au acuzat pentecostalii de toate păcatele mortale posibile. Discreditarea în presă a devenit atât de acerbă, încât 600 de membri ai bisericii pentecostale din Magadan și 200 din Kostroma au fost nevoiți să solicite vize pentru emigrare politică din motive religioase.

Această situație a alarmat foarte mult Episcopatul bisericilor de credință evanghelistă – pentecostalii din Federația Rusă. La 19 martie 1999, ei au organizat la Moscova o conferință de presă în care au făcut o declarație oficială. În declarație, în particular, se spune că grupul din Aldan nu are nicio legătură cu pentecostalii și că informația falsă neverificată din mass-media poate aduce daune colosale nu doar mișcării pentecostale din Rusia, dar și stabilității interconfesionale și sociale.

Autorul acestui capitol a mers la Aldan, unde a vorbit cu mulți participanți la evenimentele tragice, între care și cu acuzatul principal A. Piskun. La întâlnirea cu Piskun de la izolatorul de detenție preventivă, care a durat 3 ore, a participat și procurorul.

După aceasta întâlnire, situația s-a clarificat imediat. Grupul din Aldan nu avea nicio legătură cu pentecostalii. Această comunitate primitivă, creată pe cale sincretică din 72 de oameni (inclusiv 28 de copii), trăia în taiga, la 500 de kilometri de Aldan. Membrii comunității au renunțat la hrana din proteine, la bani ca mijloc de plată și la toate actele (banii și actele le-au ars), la asistența medicală, la instruirea copiilor în școli etc. Ei nu s-au identificat în niciun fel, iar într-o discuție privată s-au numit „cântăreți”, „vagabonzi” și „neofiți”. Datorită datelor colectate la locul evenimentului, s-a stabilit că membrii grupului ar putea fi fundamentalisti biblici, care interpretează Sfânta Scriptură literal, și că acest grup nu are nicio legătură cu confesiunile cunoscute în Rusia.

Pe de altă parte, peste un timp, ancheta a stabilit că moartea adolescentului Mișa Dulov nu a fost legată de vreun ritual religios, ci a fost rezultatul unor leziuni corporale însoțite de hipotermia organismului expus la ger. Vinovatul nemijlocit al morții băiatului – șeful grupului Vasili Piskun, a fost condamnat la 10 ani de privațiune de libertate. În afară de aceasta, părinții a 28 de copii au fost lipsiți de drepturile de părinte. La 24 martie 1999, ziarul „NG-ul religiei” a dedicat un spațiu vast pentru un articol detaliat în care sunt prezentate rezultatele investigației acestui caz, fiind oferite răspunsuri la multe întrebări. Astfel, au fost înlăturate acuzațiile nemeritate la adresa penticostalilor din Rusia și a fost, de asemenea, dezmințit mitul despre sacrificarea umană.

Uneori, în căutare de istorii de scandal și senzaționale, jurnaliștii sunt gata să falsifice evenimentele, să le construiască artificial, prezentând fanteziile personale drept realitate. Și minoritățile religioase, în virtutea naturii lor, sunt ideale pentru acest scop. Acestea, practic, niciodată nu răspund acuzațiilor publice și nu-i acționează în judecată pe cei ce le clevetesc, acționând conform principiului biblic „Nu judeca și nu vei fi judecat”.

Să scrii despre grupările criminale e periculos. Iar când e vorba despre minoritățile religioase, atunci, în virtutea unei taine mistice care e prezentă de la bun început și care place atât de mult cititorilor, se poate face un material senzațional. Și e foarte important că în aceste cazuri aproape că nu există vreun risc de a fi urmărit în instanță. Aceasta e neetic și neprofesional.

La 1 octombrie 2002, „Komsomolskaia pravda” a publicat articolul „*O mănăstire din Moscova s-a dovedit a fi bordel*” (autor Anna S-va), iar la 11 octombrie 2002, primul post al televiziunii ruse, în cadrul emisiunii „Omul și legea” (autor Leonid G-n), a difuzat un subiect dedicat Ordinului catolic franciscan din Rusia.

Esența materialului și a emisiunii consta în faptul că, la Moscova, într-un apartament ce aparține Ordinului catolic, se află, chipurile, un bordel. Mai multe agenții de presă occidentale au pus la îndoială veridicitatea acestor materiale și le-au calificat drept tentative de a crea artificial o senzație, deoarece în practica mondială nu există vreo informație că membrii Ordinului fondat de Sfântul Francisc de Assisi acum opt secole ar fi fost implicați în astfel de lucruri.

La rugămintea abatelui Ordinului catolic franciscan, autorul acestor rânduri a desfășurat o investigație proprie a circumstanțelor acestui caz. În baza rezultatelor investigațiilor, s-a luat decizia de a se adresa Marelui juriu al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia. La 23 decembrie 2002, după o examinare minuțioasă a materialelor și audierea părților interesate, Marele juriu a adoptat următoarea decizie:

“Publicarea de către “Komsomolskaia pravda”, la 21 octombrie 2002, a protestului comunității catolice franciscane din Moscova față de publicarea materialului „O mănăstire din Moscova s-a dovedit a fi bordel” (7 octombrie 2002) nu anulează problema privind respectarea de către colaboratorii redacției a regulilor de etică jurnalistică la pregătirea acestui material. Titlul articolului, conținutul lui, tonalitatea, precum și colajul care însoțea textul nu corespund stării reale de lucruri și le creează cititorilor percepții false despre această organizație religioasă și activitatea ei. Deși autorul cunoștea că în apartamentul respectiv nu se află nicio organizație religioasă, totuși în material de mai multe ori se atrage atenția asupra faptului că „iubitorii de exotism erotic pot vizita mănăstirea unde să-și petreacă vesel timpul în compania unor „călugărițe” tinerele”. Într-o evidentă contradicție cu realitatea, autorul scrie: „Iar aceasta e ceva cu adevărat nou pe piața serviciilor sexuale din capitală”. Materialul conceput în acest fel reprezintă un exemplu destul de tipic de scriere cinică a unui material pseudosenzațional prin interpretarea liberă a unei dispute triviale asupra fondului locativ. Ca rezultat, a fost scris un material ce insultă deschis sentimentele credincioșilor, ceea ce nu face cinste ziarului “Komsomolskaia pravda”.

În continuare, Marele juriu constată că subiectul din cadrul emisiunii „Omul și legea”, pregătit de compania de televiziune „Ostankino” la 11 octombrie 2002, conține multe din scăpările menționate mai sus. În particular,

„...secvențele video deformează tabloul real; la montare autorul a inclus fragmente din arhivă ce nu aveau legătură directă cu activitatea comunității religioase respective. E elocvent că, deși se afla în posesia unei înregistrări video, autorul nu a inclus-o în emisiune. Înregistrarea conținea explicațiile preotului G. Țeroh către reprezentanții organelor de drept și, dacă ar fi vizionat-o, telespectatorii ar fi înțeles care e starea reală de lucruri. Caracterul

tendențios al prezentării materialului e și mai evident în fraza de încheiere a comentariului de autor: „Fiecare amator de distracții poate, fără piedici, să viziteze mănăstirea fraților-franciscani și să se relaxeze din plin în compania preoteselor iubirii”. De fapt, jurnalistul a ținut isonul părții externe în conflict, fără a se gândi că se apropie de o temă atât de sensibilă ca relațiile interconfesionale.

Comentariile, cum s-ar zice, sunt de prisos.

Câte ceva despre „sperietori”

Sursele și cauzele sperietorilor

După cum se vede din cele menționate mai sus, cauzele apariției materialelor și emisiunilor în care este deformată cras realitatea religioasă sunt foarte diferite. E aici și ignoranță elementară, și deformare intenționată a circumstanțelor și faptelor, și rătăcire nevinovată.

În prezent, în librării poate fi procurată literatură diversă cu privire la organizațiile religioase. Dar deseori această literatură, deși are pretenții de obiectivitate și bonton, are un caracter strict confesional și apologetic, toate confesiunile, cu excepția uneia anume, fiind prezentate drept credințe greșite.

O atitudine profesională presupune recurgerea la surse independente (cel puțin una), ce confirmă datele obținute din prima sursă. Astfel, pentru cititorul nepartizan trebuie să fie clar că, dacă ghidul „Noile organizații religioase cu caracter distructiv și ocult din Rusia” este editat de secția misionară a Bisericii ortodoxe ruse – Patriarhia Rusă (Belgorod, 2002), acesta nu poate fi în deplină măsură obiectiv, deoarece sursa respectivă nu poate fi calificată drept independentă. Ghidul are un caracter pur propagandistic care transpare în tentativa de a clasifica așa-numitele culte distructive și în definiția unor termeni utilizați de jurnaliști.

Autorii ghidului includ în compartimentul „*Asociații religioase distructive*” cele mai diverse organizații, inclusiv cele ecologice, pe discipolii lui Porfir Ivanov, învățătura politologului Alexandr Dughin, cultul comercial „Herbalive”, Academia internațională de informatică etc.

În lista menționată mai lipsesc, se pare, Moș Crăciun și Albă ca Zăpada, Karlson, și alte personaje din povești, precum și câteva zeci de organizații obștești cu autoritate. Iar la învățătura politologică a lui Alexandr Dughin pot fi adăugate pozițiile politice ale unor cunoscuți politologi sau jurnaliști, cum ar fi Gleb Pavlovski, Mihail Leontiev sau alții.

Doctorul în științe filosofice, profesorul Catedrei de Științe Teologice a Academiei Serviciului de Stat de pe lângă președintele Federației Ruse, M. O. Șahov, consideră pe bună dreptate că deseori așa-numitele ghiduri antisectare conțin informație ce nu e pe deplin obiectivă, deoarece într-o anumită măsură, mass-media confesionale sunt inevitabil tendențioase.

Iar din punctul de vedere al jurnalismului este foarte important ca informația publicată să corespundă realității și să nu lezeze onoarea și reputația credincioșilor și organizațiilor religioase. Evident că o cantitate enormă de date neverificate difuzate de mass-media trece treptat în atitudine negativă față de reprezentanții minorităților religioase, iar atacurile la adresa „sectelor” și „sectanților” duc la apariția urii față de neortodocși.

Sperietoare pentru elevi

În „Bazele securității activității vitale. Material instructiv pentru elevii claselor a 10-11-ea din școlile medii de cultură generală și instituțiile de instruire profesională primară, partea II” (M., 2002) se afirmă că organizația internațională religioasă „Armata Salvării”, „reprezentând ramura evanghelică protestantă a bisericii creștine, este în esență o formațiune militarizată cu un sistem ierarhic foarte rigid, cu titluri militare și uniforme, ordine și supunere clară a celor mai tineri față de cei mai în vârstă”.

Pe lângă „Armata Salvării”, în această carte, în compartimentul „*Secte distructive*” sunt incluse „Noua Biserică Apostolică”, „Biserica unificării”, „Biserica lui Hristos”, „Martorii lui Iehova” etc. Se menționează că în Rusia există peste 1000 de astfel de organizații. Și se accentuează că, „pe lângă organizațiile în esență totalitare înregistrate, în sistemul educațional din Rusia încearcă să se infiltreze un șir de curente și culte neformale distructive”, ai

căror membri „dezechilibrați” sunt capabili de „acțiuni extremiste singulare și acțiuni teroriste”. Se trage următoarea concluzie: „Nu există dubii că accentul de bază în lupta contra terorismului se pune pe informația veridică despre organizațiile menționate și alte organizații care, potențial și real, întrețin asemenea fenomene”.

Dar nu e prezentat niciun fapt concret, nicio decizie de judecată cu privire la asociațiile religioase nominalizate. Scopul acestor sperietori e de a „spăla creierii” adolescenților, de a le provoca elevilor emoții negative față de organizațiile respective. Și desigur că nu există dovezi privind „distructivismul” sau, să zicem, susținerea terorismului sau „totalitarismului”.

Nu e întâmplător faptul că CEDO a admis spre examinare patru plângeri, inclusiv din partea organizațiilor nominalizate, privind discriminarea și îngrădirea drepturilor credincioșilor în Rusia.

Sperietoare pentru studenți

“Particularitățile profunde, strategice, antisociale ale culturilor distructive se conțin în bazele credinței lor”, scrie T.H. Kilmașkina în manualul (sic!) “Conflictologia: conflictele sociale” (M., 2004), și nu în statutele oficiale sau materialele publicitare. Adepții cultului, identificându-se cu învățătura acestuia, devin cu ușurință executori fanatici ai tuturor prevederilor extremiste. Motivația sectanților, de regulă, e mult mai puternică și stabilă decât cea a infractorilor obișnuiți. Astfel, statul trebuie să manifeste interes față de cercetarea doctrinelor sectelor care duc la fapte imorale și ilegale. Procesele de creare a diferitelor culte spirituale și de alt gen au căpătat o mare amploare în țara noastră”.

În continuare, la șirul cauzelor dezvoltării „sectelor”, autorul adaugă și tentativele de „a dezmembra religia adevărată absolută – ortodoxia și alte credințe constructive tradiționale largi”.

Autorul manualului pentru studenți proclamă ortodoxia drept „religie adevărată absolută”, iar membrii organizațiilor care au o altă atitudine față de creștinism sunt comparați cu infractorii.

Un asemenea text nu poate fi considerat nici științific, nici obiectiv, nici veridic.

În exemplul de mai sus este foarte accentuat fundalul emoțional. Autorul folosește un lexic emoțional, ceea ce nu e caracteristic stilului științific de scriere. Cuvintele și expresiile „sectanți”, „executori fanatici”, „extremiste”, „infractori”, „acțiuni imorale și ilegale” au drept scop transmiterea emoțiilor negative cititorului. Fără a fi aduse dovezi în acest sens.

O analiză științifică obiectivă relevă că ceea ce autorul numește „culte distructive” nu sunt nici pe departe antisociale. Din contra, multe dintre acestea sunt chiar foarte active din punct de vedere social. (În acest caz vorbim, de exemplu, despre protestanți – luterani, creștini evangheliști, baptiști, pentecostali). Astfel, ei propovăduiesc Evanghelia, cheamă la respectarea poruncilor, încurajează nașterea copiilor și fortificarea relațiilor de familie, desfășoară activități preventorii pentru a-i ajuta pe dependenții de alcool, tutun sau de droguri să-și depășească problemele, încurajează munca cinstită, încearcă să participe la viața obștească și politică etc.

Dar ce scrie autorul manualului?

“sectele” tind să „pună stăpânire totală pe om, să-l orienteze exclusiv în interiorul sectei, să lichideze toate legăturile libere ale acestuia cu lumea”;

“...în esența lor, toate sectele, într-o anumită măsură, sunt distructive și totalitare”;

“...sectele „vechi” — acestea sunt bisericile protestante ce s-au separat în perioada Reformei de bisericile creștine (deși acestea nu pot fi numite biserici)”;

“în ortodoxie, sursa sectelor „vechi” erau separatiștii de rit vechi reprezentând diferite curente. Separându-se de secta mare (nu e clar de care), ei, de la bun început, au fost condamnați să continue fragmentarea lor continuă... Și deși membrii sectelor “vechi” își păstrează familiile și sunt de bună credință când e vorba de munca lor, aceștia sunt deseori pasivi ca cetățeni ai țării lor, înclină să se eschiveze de la satisfacerea serviciului militar și, participând la mișcări sociale și politice, sunt preocupați mai mult de interesele sectei lor”;

“pericolul sectelor distructive decurge din tendințele criminale ale vieții lor interne, zombificare” ș.a.m.d.

E de mirare că acest text a fost scris de un doctor în științe!

Religiile tradiționale și netradiționale

O altă cauză ce generează conflicte religioase constă în clasificarea religiilor în tradiționale – ortodoxia (Sic! Și nu creștinismul ca atare), islamismul, iudaismul și budismul, și în netradiționale - toate celelalte. Dacă e să abordăm această problemă din punct de vedere istoric, atunci la religiile tradiționale ar trebui să atribuim și credințele păgâne cu multe zeități, și pe credincioșii de rit vechi, și catolicismul, și, fără îndoială, întregul șir de culte protestante.

Fără îndoială, credințele păgâne au jucat un rol enorm în formarea societăților și a culturilor, lăsând o amprentă pozitivă asupra istoriei, tradițiilor și formării conștiinței de sine atât a poporului și statului nostru, cât și a întregii omeniri. Multe ritualuri și sărbători ortodoxe sunt, în fond, păgâne. India, China, Japonia, țările din Asia de Sud-Vest și Polinezia, multe state din Africa, America Centrală și cea Latină, Lituania, Islanda, Norvegia sunt statele în care credințele păgâne sunt recunoscute de către stat drept parte integrală a istoriei și culturii lor.

Pe teritoriul Rusiei există mai multe republici în care credințele păgâne ale popoarelor băștinașe sunt recunoscute și protejate de lege (de exemplu, în Marii El, Tîva, Bureatia, Iakutia, Altai). Credințele păgâne se păstrează și printre popoarele slave. Dar acestea se ciocnesc de mai multe obstacole în realizarea drepturilor lor privind libertatea credinței.

Un exemplu concludent de creștere a suspiciunii și neîncrederii față de reprezentanții altor confesiuni îl constituie apelul scandalos al grupului de reprezentanți ai „societății patriotice”, inclusiv 19 deputați în Duma de Stat, adresat Procuraturii Generale, în care era solicitată intentarea unui dosar cu privire la interzicerea tuturor asociațiilor religioase și naționale evreiești, fondate pe morala lui Sulhan Aruh, deoarece acestea, potrivit lor, ar fi extremiste. La 11 ianuarie 2005, ziarul „Rusia ortodoxă” a publicat pe pagina sa web apelul respectiv cu titlul „Fericire evreiască, lacrimi rusești”.

O mare parte din pretențiile față de poporul evreu formulate în „apelul celor 19”, cum a fost numit în presă acest document, sunt argumentate prin trimiterea la cartea „Kitsur Sulhan Aruh”, editată în rusă. În carte, printre altele, se afirmă că creștinismul este închinarea la idoli, că se interzice de „a-i învăța pe neevrei meseria”, că „o evreică nu trebuie să o ajute pe o neevreică în timpul nașterii”, că la calcularea

banilor „dacă un neevreu a greșit, se pot trage foloase din greșeala acestuia”, că „sămânța sa (a neevreului) este văzută ca sămânța animalelor”, că „se interzice ca aceștia (neevreii-akumi) să fie salvați când se află în pragul morții”, că „banii akumului sunt un bun fără stăpân și oricine a venit primul poate intra în posesia lor”, că „față de akum nu există înșelăciune”.

„Apelul” a provocat scandal și, în scurt timp, a fost retras, iar unii deputați s-au grăbit să se dezică de semnăturile lor. Ambele Camere ale Adunării Federale au condamnat documentul respectiv. Dar, deja la 21 martie 2005, Procuraturii Generale îi era transmisă “Scrisoarea celor 500”. Oficial, acest document se numea “Apel către Procurorul General al Federației Ruse B.B. Ustinov în legătură cu intensificarea aplicării față de patrioții ruși a art. 282 al Codului penal al FR “Despre incitarea la dezbinarea națională” față de evrei”.

Deși organele superioare de stat din Rusia au condamnat apelurile de interzicere a organizațiilor neguvernamentale evreiești, la 4 noiembrie 2005 la Moscova a avut loc un miting și un marș al forțelor naționaliste. Iar în timpul campaniei electorale de la Moscova din noiembrie 2005, într-o foaie volantă propagandistică, tipărită de LDPR (lider V.V. Jirinovski), cu un tiraj de un milion de exemplare, se propunea ca „Moscova să fie închisă pentru originarii din sud”, iar „sectele religioase să fie interzise”. Tendința, din câte vedem, e evidentă: în țară iau amploare atitudinile și discursurile religios-naționaliste. În cazul în care această tendință se va păstra, putem să ne pomenim în pragul transformării conflictelor etnoreligioase într-un adevărat război cu substrat național și religios.

Fără îndoială, deseori, terorismul are rădăcini religioase. Deși niciuna din marile religii nu e infectată de terorism, în interiorul fiecărei religii (și al creștinismului, și al islamismului, și chiar al budismului), după cum consideră unii cercetători cu autoritate, sunt persoane care cred în conflict, în terorism. Adică, dacă doctrinele oficiale ale tuturor religiilor proclamă idealurile dragostei, ale toleranței, practic, în fiecare religie există fanatici care, pentru a demonstra că aparțin unei doctrine religioase de un anumit tip și pentru executarea ideilor mesianice de a lupta cu ereticii și „sectarii”, sunt gata să comită crime (omoruri, detonări, incendieri).

Fundamentalismul islamist este deseori numit sursă a terorismului. Dar terorismul nu se alimentează din fundamentalism, deoarece ba-

zele tuturor religiilor, din contra, neagă terorismul, în particular prin porunca „nu omori”. Cu alte cuvinte, organizațiile teroriste, atribuind acțiunile lor unei anumite credințe, de fapt doar speculează cu religia. De exemplu, prin scoaterea din context a cuvintelor de care au nevoie pentru a se îndreptăți pe sine și acțiunile lor.

„Nu vă luați dintre ei prieteni, până când aceștia nu vor coborî pe drumul lui Allah; dacă însă ei se vor înturna din drum, atunci prindeți-i și omorâți-i, oriunde îi veți găsi. Și nu vă luați dintre ei nici prieteni, nici ajutoare” (Coranul, Tr. I. Iu. Kracikovski. M., 1963. Sura 4.91);

„Bateți în cei ce se închină mai multor zei, oriunde îi veți întâlni, prindeți-i, atacați-i, organizați ambuscade împotriva lor în orice loc ascuns!” (Sura 9.5);

„Iar când îi veți întâlni pe cei care încă nu cred, loviți cu sabia pe gât; iar când veți recurge la marea lor bătaie, strângeți legăturile” (Sura 47.4).

Dar astfel de rânduri pot fi găsite și în Biblie:

„Să nu credeți că Eu am venit să aduc pacea pe pământ: nu am venit să aduc pacea, ci sabia, deoarece Eu am venit să-l separ pe bărbat de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa. Și dușmanii omului sunt cei din familia sa. Acei care își iubesc mama sau tata mai mult decât pe Mine, nu sunt demni de Mine; și cine își iubește fiul sau fiica mai mult decât pe mine, nu este demn de Mine” (Evanghelia de la Matei. Capitolul 10, versetele 34-37).

Reiese că Biblia, Coranul și alte cărți sfinte ar chema la aplicarea forței, la omoruri? Desigur că nu.

Jurnaliștii trebuie să fie atenți când fac trimitere la surse care nu întotdeauna sunt competente și obiective. Autorul acestui capitol a avut prilejul de a intervieva în judecată experți care, participând la servicii divine oficiate într-o comunitate protestantă, au formulat concluzii de experți teologi. În timpul interogatoriului, s-a aflat că unul dintre ei e medic psihiatru, iar altul – specialist în anatomia patologică.

În concluziile lor, aceștia au scris că este vorba de un cult distructiv, deoarece pe pereți nu erau icoane, lipseau însemnele crucii, iar pastorul, în timpul slujbei, pronunța numele Isus, și nu Hristos, și nu făcea referire la întreaga Biblie, ci o cita selectiv. În final, acuzația cea mai serioasă consta în absența licenței medicale pentru citirea rugăciunii de vindecare a bolnavilor! La întrebarea avocatului dacă ei cunosc religiile mondiale și particularitățile protestantismului, răspunsul a fost negativ.

Judecata, desigur, a evaluat critic o astfel de concluzie și a respins toate pretențiile față de comunitate, care era o biserică protestantă tipică. Dar jurnaliștii, fără a înțelege despre ce e vorba și fără a aștepta decizia curții, s-au grăbit să-și informeze cititorii că a fost demascată o nouă organizație distructivă.

Să examinăm alt exemplu. Docentul Catedrei de etnografie a Universității de Stat din Omsk, doctorul în istorie A.G. S-v, a efectuat o expertiză cu privire la literatura religioasă musulmană, răspândită de locuitorii orașului Omsk.

Chiar dacă în cărțile care i-au fost puse la dispoziție (autor – renumitul iluminist islamist Said Nursi) nu a găsit apeluri și îndemnuri la acțiuni antisociale, expertul a ajuns la concluzia că:

“scopul acestor publicații este propagarea unui anumit curent din direcția sunnită a islamismului, care evident are un caracter fundamentalist (...) În toate lucrările prezentate, se conține ideea privind supremația clară a islamismului față de alte sisteme religioase (inclusiv creștinismul și iudaismul), și prin aceasta adepții acestui curent religios se pun din start mai presus de reprezentanții altor confesiuni”.

Dar se cunoaște că ideea privind supremația religiei „proprii” asupra celorlalte religii este una din cele mai importante în propovăduirile oricărui curent religios. Profesorul S.D. Mezențev, care a efectuat o expertiză în paralel, a ajuns la o concluzie contrară. În calitate de ilustrație la capitolul teologie comparativă, Mezențev a adus următoarele argumente:

a) **Literatura ortodoxă:** “Toate sectele au apărut cu mult după Biserica lui Hristos. Sectele au apărut nu de la Hristos și Apostoli, acestea au fost inventate de oameni. Se cunoaște când și de unde a pornit fiecare sectă, și pentru fiecare se poate da o adevărată naștere. Latinismul (1054), luteranismul - de la Martin Lutter (1517), anglicanismul - de la regele Henrick (1539), baptismul - de la Nicolas Storck și Thomas Munster (1521), pașkovinismul - de la Iacob Spener (1705), în Rusia de la Pașkov (1870), adventismul - de la americanul William Miller (1831), tolstoismul - de la Lev Tolstoi (1881). Toate sectele sunt tinere și, în total, numărul lor nu depășește o mie; acestea au fost create de oameni la învățătura diavolului” (N. Varjanski, Arma adevărului. M., 1991, p. 10).

b) **Literatura catolică:** „Aceasta este de fapt singura Biserică pe care o împărtășim în Simbolul credinței ca unică, sfântă, catolică și

apostolică, pe care Salvatorul nostru, la învierea Sa, a încredințat-o lui Petru (Ioan 21:17), și l-a însărcinat pe el și pe alți apostoli să o răspândească și să o conducă (Matei 28:18), și a înălțat-o pentru totdeauna drept „stâlp și afirmare a adevărului” (1 Tim. 3:15). Această Biserică, fondată și organizată în această lume ca o societate, și-a găsit întruchipare în Biserica catolică, condusă de discipolul Petru și episcopii care comunicau cu el, deși și în afara componenței ei sunt multe elemente sacre și adevăruri, ce reprezintă daruri caracteristice Bisericii lui Cristos, care îndeamnă la unitate catolică” (Constituția dogmatică despre Biserică (Lumina popoarelor) // Al doilea Sobor din Vatican. Constituții, Decrete, Declarații. Bruxelles, 1992, p. 13).

b) **Literatura ateistă:** „...apariția și dezvoltarea ateismului ca activitate teoretică și practică de înfruntare a religiei cu ieșirea la niveluri spirituale mai înalte este un proces logic. Sursele ateismului provin din trecutul îndepărtat; acesta are rădăcini adânci, fiind parte integrală a progresului social general, una din dovezile de creștere spirituală continuă a omenirii” (Bazele ateismului științific. M., 1989, p. 96).

Profesorul S. D. Mezențev subliniază că niciuna din cărțile menționate mai sus nu este interzisă în Rusia, din motivul proclamării supremației fie a creștinismului, fie a catolicismului, fie a ateismului, și că A.G. S-v a avut o atitudine tendențioasă față de literatura musulmană care i-a fost pusă la dispoziție pentru expertiză de către organele de drept din Omsk.

În loc de concluzie

În prezent, în mass-media își recapătă sensul pierdut formula lui S.S. Uvarov, ministru al educației populare din timpul țarului Nikolai I: „Ortodoxie. Autocrație. Națiune”, care este contrapusă valorilor libertății, democrației și dreptului.

„*Autocrația* - scrie, de exemplu, lectorul de la Academia Teologică din Moscova, doctorul în teologie M.M. Dunaev - este o formă de conducere în care Dumnezeu îl investește pe monarh cu putere deplină, făcându-l cu adevărat autocrat, iar acesta, la rândul său, constituționând acest lucru, împarte puterea sfântă pe care a primit-o tuturor cetățenilor săi. Iar sursa puterii depline rămâne întotdeauna voia

Creatorului. Și cu cât mai consecvent și mai plenar această putere va urma Voia lui Dumnezeu, cu atât mai puternică va fi ea, cu atât mai prosperă și mai fericită va deveni viața celor care au fost încredințați acestei puteri. În democrație, însă, sursa puterii este întotdeauna voia unei părți anume (uneori destul de mici) a oamenilor, care se consideră destul de independenți. Și nimeni în democrație nu dorește să se gândească la niciun fel de voie a Atotputernicului. Omului îi place să se dea drept independent, de aceea democrația devine un idol pentru el. Democrația este una din manifestările defecțiunii primare a naturii umane. Această defecțiune cuprinde toată sfera realității obiective, iar în politică aceasta reprezintă divinizarea principiilor democrației”.

Fără doar și poate că democrația nu e ideală, dar aceasta, mai bine decât alte forme de conducere, corespunde unei societăți pluraliste, multinaționale, multiconfesionale, în care multiplele interese, uneori contradictorii (intrând în conflict unele cu altele), prin intermediul unui mecanism introdus de oameni, duc la echilibru. Autocrația însă, în forma sa ideală, se pare, este imposibilă. (De fapt, nu e prea clar ce înseamnă „autocrație ideală”.) La încercarea de a pune autocrația în practică, de regulă se obține un rezultat opus – despotismul, autoritarismul și chiar totalitarismul.

În Rusia contemporană, pacea civică poate și trebuie să fie construită pe principiile ce răspund percepțiilor și tradițiilor religioase ale tuturor oamenilor și tuturor popoarelor, ce le asigură egalitatea lor autentică. Pentru că e imposibil să creezi o lume stabilă pe baza unei singure religii, a unui singur sistem de valori, în detrimentul celorlalte.

CAPITOLUL 4.

LIMBAJUL URII: TIPOLOGIA GREȘELILOR COMISE DE JURNALIST

Pe parcursul câtorva ani, Centrul informativ-analitic „SOVA” monitorizează sistematic limbajul urii în așa-numitele mass-media respectabile, cu tiraje mari, generalizând și analizând materialele adunate.

Prin limbajul urii înțelegem orice fel de calificări incorecte la adresa grupurilor etnice și profesionale sau a reprezentanților acestora. Aceste afirmații variază în diapazon de la cele mai dure, în esență criminale (apeluri deschise la aplicarea forței sau discriminare) până la afirmații mai moderate, ce sunt mai degrabă rezultatul neglijenței jurnaliștilor.

Chiar dacă lipsa de spațiu nu ne permite să sistematizăm și să analizăm articolele incorecte numite „politice”, „sociale” sau în alt limbaj al urii, suntem convingeți că mecanismele stereotipurilor xenofobe acționează dacă nu identic, atunci cel puțin aproape la fel pentru multe genuri de limbaj al urii.

Încă în anul 2001, a fost elaborată metodologia analizei mass-media (în primul rând, a ziarelor) în care, pe lângă clasificarea afirmațiilor incorecte după gradul de asprime, s-a acordat o mare atenție atitudinii autorului față de declarațiile intolerante. Pentru că deseori jurnalistul are rolul de translator al afirmațiilor interlocutorului.

Acesta nu poate să omită dintr-un interviu cu un politician reflecțiile acestuia despre faptul că *“în fiecare zi trebuie să ne spunem – rușilor, treziți-vă!”... Să-i alungăm pe toți cei care ne încurcă... în Azerbaidjan, în Armenia, în Georgia, în China, în Vietnam, în Afganistan*”. Dar jurnalistul poate comenta aceste afirmații. Iată, de exemplu, cum a parat un jurnalist demagogia lui Dmitri Rogozin privind investigarea nefondată a partidului „Patria” pentru incitare la ură națională:

«D. Rogozin: Căci noi nu zicem: „bateți în churki sau în cei cu fundu... fundu... fundurile negre”.

Jurnalitul: Dar, de fapt, ați și spus-o...».

Practica arată că majoritatea afirmațiilor incorecte aparțin, totuși, jurnaliștilor. Aportul acestora în „pușculița” limbajului urii oscilează între 40 și 61 la sută din numărul total de afirmații înregistrate în cinci ani. Analiza acestora permite a se evidenția cele mai tipice greșeli, pe care uneori jurnaliștii pur și simplu nu le observă.

Neglijența jurnalistului

Fără doar și poate, nimeni nu e păzit de neglijență. Și nu are sens să acuzăm jurnalistul de asta doar pentru că e jurnalist. Dar totalitatea acestor „neglijențe” poate avea consecințe destul de grave.

Iată cel mai inocent, mai degrabă chiar curios exemplu. Un jurnalist reflectând despre norma acceptabilă de xenofobie, îl întrebă pe expert despre oportunitatea „bancurilor despre haholi sau despre, scuzați, evrei”. Adică, acesta nu se gândește la nuanța umilitoare a cuvântului „hahol”, dar își cere scuze înainte de a pronunța cuvântul „evreu”, care probabil are pentru el un sens negativ.

Zi de zi ne ciocnim de exemple mult mai serioase, care uneori duc la adevărate tragedii. În 1999, după exploziile din blocurile de locuit din Moscova, în oraș domnea isteria. Și iată că, într-o zi, unul din ziarele centrale a scris că a fost reținută o persoană suspectată de participare la aceste acțiuni teroriste. Și ziarul a numit un nume de familie inventat „caucazian”. Iar a doua zi în una din școlile moscovite a fost bătut cu cruzime un băiat ce purta același nume de familie. Când mama băiatului a încercat să se revolte, directorul școlii a declarat că în școala sa nu vor învăța copiii teroriștilor.

Cel mai răspândit tip de neglijență jurnalistică este cel al indicării nemotivate a etnicității la descrierea episoadelor criminale.

Nimeni nu va considera că în cazurile în care se vorbește despre aventurile unor escroci de culoare, care se dau drept diplomați ai statelor africane, este vorba de limbajul urii.

Pentru că în cazul acesta anume felul în care arată afaceriștii este parte componentă a infracțiunii. Dar acesta e aproape singurul caz în practica noastră când această mențiune a fost motivată. E de înțeles când la rubrica „Atenție, ei sunt dați în căutare”, alături de portretul-robot sau în lipsa acestuia, sunt descrise și semnalmentele persoanei

căutate – în acest caz, fenotipul „elimină” o mare parte din oameni care au aceeași înălțime sau același stil vestimentar ca și tipul respectiv. Dar în ziare de cele mai dese ori citim că „magazinul a fost pradat de un moscovit și doi tadjici” sau că „atacatorii-caucazieni purtau măști”.

De unde știe jurnalistul că aceștia erau tadjici sau caucazieni, mai ales că aceștia, potrivit informației date, purtau măști?

E posibil ca disputa, dacă publicațiile xenofobe reflectă stereotipurile etnice negative sau sunt un instrument cu ajutorul căruia aceste stereotipuri sunt create, să fie justificată în cazul majorității afirmațiilor necorecte. Totuși, acest tip - „criminal” - de afirmații este aproape singurul tip de limbaj al urii cu ajutorul căruia aceste atitudini sunt create de mass-media.

Cele mai evidente exemple de astfel de publicații în care se vede clar mecanismul manipulării conștiinței societății sunt două materiale care au apărut în timp diferit în diferite colțuri ale Rusiei.

La 20 februarie 2004, unul din cele mai populare ziare moscovite a publicat un mic material constând din trei paragrafe scurte. Cu tului „Milițienii au fost înjunghiați și bătuți de oaspeții capitalei” au fost prezentate două cazuri în care au avut de suferit colaboratorii poliției.

În primul caz,

“atenția oamenilor legii a fost atrasă de un tânăr caucazian care se comporta destul de nervos... Armeanul a bâiguit ceva nearticulat... În general, armeanul s-a comportat destul de agresiv – nu e exclus ca el să se fi aflat sub acțiunea drogurilor”.

Al doilea caz, în care era vorba de persoane sosite din Volokolamsk, este redat în felul următor:

“Răufăcătorii l-au bătut pe milițian, i-au luat pistolul PM din teacă și au fugit... Băieții nu pot fi numiți criminali înveterați — pur și simplu ei au băut ceva în plus și au reacționat neadecvat. Apropo, bățăușul reținut spune că a crezut că locotenentul era un bandit”.

Din câte vedem, aceste cazuri sunt foarte asemănătoare, dar etnicitatea celor din Volokolamsk a rămas chestiunea lor personală.

Peste un an, unul din ziarele din Vladivostok a publicat la cronică criminală două episoade practic identice (furtul unui telefon celular, însoțit de bătaia celor cu paguba), doar că într-un caz e vorba de „*un grup de tineri*”, ei fiind și „*patru curajoși*”, iar în al doilea caz e vorba de „*doi caucazieni*”, care sunt „*munteni mândri*”.

Nu e greu să ne dăm seama că imaginea colorată și, important, prezentată vizual foarte bine a „*armeanului agresiv*” sau a „*munteanului mândru*” se întipărește mult mai bine în memoria cititorului decât imaginea unor „*băieți*” care pur și simplu „*au băut ceva în plus*”.

Ca să ne imaginăm pe cât de adânc se înrădăcinează și pe cât de activ se alimentează percepția despre criminalitatea „nerusă” în Rusia, e suficient să aruncăm o privire peste rezultatele monitorizării presei: în anul 2001, aceste afirmații constituiau doar 6 la sută din numărul total de afirmații negative, iar în anul 2004 acest număr a ajuns la 38 la sută.

După o asemenea „lovitură informațională”, reflecțiile de genul „infracționalitatea nu are naționalitate” sunt doar declarații deșarte: dacă vom pomeni zilnic că infracțiunile sunt comise de oameni de o anumită etnie, după care vom declara că în Moscova majoritatea infracțiunilor sunt comise, să zicem, de „caucazieni”, nu va mai fi nevoie de alte dovezi. Iar un funcționar sau un milițian care va declara altceva, în cel mai bun caz, va fi suspectat de incompetență, iar în cel mai rău caz, i se vor atribui afirmații pe care nu le-a făcut.

Reprezentanții Direcției orașenești a afacerilor interne (DOAI) din Moscova, inclusiv șeful acesteia, general-locotenentul Vladimir Proinin, au declarat nu o dată că în societate există un stereotip fals despre faptul că majoritatea crimelor din Moscova sunt comise de „caucazieni”:

“Da, infracțiunile comise de nemoscoviți constituie 45 la sută. Dar nu e vorba obligatoriu de caucazieni, migranți, crimele sunt comise în mare de locuitorii din Kaluga, Tula, Ivanovo, care s-au eliberat din locurile de detenție”.

Deja la o zi după o asemenea declarație, un ziar moscovit destul de respectabil a publicat un material despre problemele migraționale ale Moscovei, care mustea de generalizări etnice incorecte, și anunța, cu trimitere la DOAI din Moscova:

“...La doi moscoviți revine un migrant ilegal, de la care te poți aștepta la orice, 45 la sută din infracțiuni, sunt comise străini” (punctuația aparține autorului articolului).

Trebuie după aceasta să ne mai mire publicarea foilor volante neofasciste?

Problema redării adecvate a informației apare chiar și la nivelul unor declarații oficiale. De exemplu, la 30 martie 2005, guvernatorul ținutului Krasnodar, A. Hloponin, a declarat:

“Noi desigur că ne bucuram de oaspeți. Și nu suportăm naționalismul. Dar datele statistice sunt neîndurătoare: în anul ce a trecut, de exemplu, conform datelor... Direcției pentru afacerile migrației DOAI a ținutului... fiecare a cincea infracțiune e comisă de tadjici... Deși numărul acestora în ținut e doar de opt mii și jumătate”.

Iar, între timp, DOAI din ținut declara altceva. Aceasta spunea că cifrele respective sunt corecte în cazul infracțiunilor comise în ținut de către cetățenii străini, dar nu în cazul tuturor infracțiunilor, așa cum a prezentat lucrurile A. Hloponin. Astfel, un singur cuvânt omis de guvernator „a sporit” de multe ori statistica criminală „etică”. La ce etapă de pregătire a discursului a fost pierdut acest cuvânt nu contează atât de mult; important e că este puțin probabil ca cititorul să fi avut dubii. Căci există încredere în cuvântul guvernatorului, precum și față de cuvântul tipărit.

Un alt exemplu de neglijență jurnalistică are legătură directă cu limbajul urii și e important din punctul de vedere al răspândirii propagandei etnonaționaliste. Nu am fi acordat atenție acestui „lapsus” dacă nu ne-am fi ciocnit de un precedent real.

La finele lunii aprilie 2005, unul din jurnaliștii de la „Izvestia” a numit „partid ilegal” Partidul Național-Suveran (NDPR), care actualmente este probabil una din cele mai mari organizații radicale de dreapta, ce propagă activ ideile de ură națională. Dar NDPR nu este o organizație ilegală, pur și simplu această organizație obștească se autodefineste ilegal drept partid, deoarece înregistrarea i-a fost retrasă încă în anul 2003, și nu din cauza activității sale, ci pentru că nu a reușit să înregistreze în termen util numărul necesar de filiale regionale.

De aceea, NDPR a calificat afirmația privind „ilegalitatea” sa drept defăimare și și-a anunțat intenția de a se adresa în instanță. Acesta a cerut, de asemenea, „dreptul la replică”. Această istorie nu a avut continuare, dar ne putem imagina ce tribună masivă ar fi obținut această organizație pentru propaganda ideilor sale, dacă ar fi dus la bun sfârșit ceea ce începuse!

Titlul sau anunțul incorect

Operatorii noștri au observat de multe ori titluri sau lead-uri incorecte. Și titlul, și lead-ul – dincolo de faptul că sunt elemente jurnalistice – sunt și publicitate. Acestea au anumite sarcini și scopuri – să atragă atenția telespectatorilor și a cititorilor. Și, deseori, una-două fraze incorecte, dar aprinse, se memorizează mai repede decât restul textului produs de jurnalist.

De exemplu, unul din portalurile Internet din Tiumen a publicat articolul „*Gastarbaiterii le iau pâinea șomerilor din Tiumen*”. Titlul provocator era însoțit de o ilustrație la fel de provocatoare în care câteva fețe de chinezi erau tăiate în cruce cu vopsea roșie. Sub acest „șapou” era prezentată descrierea destul de corectă a discuțiilor de la ședința Comisiei interdepartamentale regionale pentru problemele atragerii și utilizării muncitorilor străini în regiunea Tiumen.

Concluzia univocă care poate fi trasă după lecturarea textului e că nimeni nu „ia pâinea” nimănui:

“Din rândul migranților muncesc în mare parte bărbații, în timp ce 2/3 din șomerii noștri sunt femei. 60 la sută din șomerii din regiunea Tiumen sunt locuitorii din localitățile rurale, în timp ce 70 la sută din toate posturile vacante sunt oferite în oraș”.

Rămâne un mister ce l-a făcut pe jurnalist (sau redacția?) să însoțească acest text neutru cu un „șapou” atât de agresiv ce nu corespunde deloc conținutului. Nu se pune la îndoială că anume titlul și ilustrațiile sunt calea cea mai directă de a focusa insatisfacția socială asupra migranților de alte etnii.

Un alt exemplu ce ne-a șocat în plin sensul cuvântului este extras din “Rossiiskaya gazeta”, organul guvernului Federației Ruse, ziar

mai “respectabil” ca acesta neexistând în țara noastră. În anul 2004, acesta a publicat un material despre faptul că instanța elvețiană a recunoscut dreptul țiganilor de a acționa în judecată compania IBN în calitate de compensație pentru genocidul țiganilor în timpul celui de-al doilea război mondial. Informația era destul de corectă, dar materialul era intitulat... „*Fericirea țigănească*”. Oricare ar fi sensul idiomatic al acestei expresii, folosirea acesteia în contextul genocidului e pur și simplu nepotrivită.

Dar iată și un exemplu de anunț incorect. Acesta e cu atât mai exemplificator cu cât anunța una din cele mai reușite și mai echilibrate emisiuni televizate, dedicate problemelor xenofobiei, pe care le-am vizionat de-a lungul anilor:

“Fundatia „Orașul fără droguri” a declarat război tadjicilor. Reprezentantii fondului afirmă că toată heroina ajunge în regiunea Sverdlovsk din Tadjikistan. Ei solicită introducerea regimului de vize pentru Tadjikistan. Iar la mitingul organizat de aceștia au răsunat apeluri de a-i alunga pe tadjici din regiunea Sverdlovsk. Ce e mai grav: comerțul cu droguri sau naționalismul?”

Putem conchide că jurnalistul se solidarizează cu teza despre criminalitatea „tadjicilor”, deși în emisiune acesta se distanțează de asemenea afirmații.

„Ispite” statistice

Indicatorii cantitativi „înfrumusețează” întotdeauna articolul, conferă veridicitate, autenticitate chiar și celor mai dubioase afirmații. Dar deseori jurnalistul nu poate să folosească corect aceste date. Și în acest caz nu e vorba că, deseori, în articole nu sunt reproduse adecvat cifrele făcute publice la vreo conferință de presă (vezi mai sus exemplul despre statistica criminală). Este vorba de atitudinea față de “cifre”. Datele statistice în sine nu reprezintă decât un material de lucru pentru specialiștii de diferit profil, care cere nu doar o simplă reproducere, ci și o analiză. Jurnalistul, de regulă, folosește statistica doar ca ilustrare ce poate schimba în mod radical chiar și percepția cu privire la cel mai neutru text, fără a mai vorbi despre radicalizarea unui text xenofob.

Iată doar câteva exemple. După dezordinile în masă de la periferia Parisului, ce au izbucnit în noiembrie 2005, în mass-media din Rusia a apărut o serie de articole pe tema „E posibilă oare repetarea acestor evenimente în Rusia (Moscova)”. În acest context, trebuie de menționat că evenimentele de la Paris au fost reflectate în Rusia extrem de neadecvat, din perspectivă nu doar antimigrațională, ci și dintr-o perspectivă rasistă explicită. Și anume dintr-o asemenea perspectivă erau prezentate reflecțiile futurologice privitoare la Rusia, majoritatea din acestea fiind construite pe statistica „demografică” a unor centre științifice cu autoritate.

Și iată că, la 8 noiembrie 2005, „Komsomolskaia pravda” a publicat mai multe opinii cu genericul „*Străinii populează jumătate din țară*”. Afirmările ce se conțin în grupajul de articole corespund pe deplin titlului isteric : „*Populația băștinașă aproape că a pierdut sudul și Rusia Centrală*”..., „*[În ținuturile Stavropol și Krasnodar...] la zece locuitori băștinași revin deja trei-patru migranți din Caucazul de Nord și Asia Mijlocie*”. Și așa mai departe. Drept dovadă pentru aceste afirmații servea „harta migrației” inserată în același text, de unde erau extrase toate datele utilizate de autor.

Dar, reflectând despre pericolul „străin”, nu știm de ce autorul a uitat să amintească faptul că și harta, și cifrele sunt date generale despre migrația din anii... 1992-2000. Adică, aceste cifre reflectă dinamica de la începutul destrămării URSS și înseamnă nu „hoarde de străini”, ci în primul rând retragerea populației de etnie rusă din fostele republici sovietice din Caucaz și Asia Centrală (apropo, această informație poate fi găsită în legenda hărții, doar în cazul în care este examinată cu multă atenție).

Un alt exemplu în acest sens este articolul publicat în aceeași perioadă în „Nezavisimaya gazeta” cu titlul „Moscova migranților”. Nu prea reușit, dar cel puțin mult mai corect și în tot cazul nu atât de isteric ca majoritatea colegilor lor, autorii abordează problemele demografice ale orașului.

Cu toate acestea, articolul despre cercetările sociologice ale autorului este însoțit de tabelul „Componenta națională a capitalei ruse” preluat din alt studiu – resensământul anului 2002. Nu ar fi nimic grav, dar, nu se știe de ce, tabelul necomentat conține două rubrici în care e prezentat numărul reprezentanților etniilor din Moscova și numărul reprezentanților acestor etnii care vorbesc limba rusă.

Tabelul în sine este destul de neutru. La o privire mai atentă, se poate chiar observa că, din cei aproape 9 mln. de ruși care locuiesc la Moscova, peste 60 de mii nu vorbesc rusa. Dar aceste date necesită comentarii, de exemplu (nu garantăm veridicitatea presupunerii), că aceștia sunt copii mici sau oameni muți. Cu toată „neutralitatea” acestui tabel, trebuie luat în calcul și mesajul negativist al textului, și isteria antimigrațională caracteristică perioadei în care a fost publicat materialul. Căci, până a ajunge la „ruși” (iar datele sunt prezentate în ordine alfabetică), o parte din cititori poate trage concluzia evidentă ce se impune pe fundalul comun despre „migranții răi care nu doresc să se integreze”.

Confuzia problematicii sociale și a retoricii etnice

Putem observa foarte des cum grave probleme sociale, criminale și altele de acest gen ce există în Rusia sunt discutate exclusiv în cadrul terminologiei etnice sau confesionale.

Nu e vorba despre provocări conștiente în care conflictul real este trecut într-o dimensiune „etică”, cum a procedat, de exemplu, Iulia Kalinina în anul 2003. Atunci, ea a prezentat un marș de protest al ofițerilor fără apartamente din armata rusă ca intrigi ale „mafiei caucaziene/a harbuzarilor”. E vorba despre incapacitatea jurnalistului de a separa o problemă reală de stereotipurile etnice sau confesionale existente.

„Moskovski komsomoleț”, de exemplu, și-a „fericit” cititorii cu un material antimusulman, în care în epigraf este reprodusă afirmația autorului:

“Nu toți musulmanii sunt teroriști, dar toți teroriștii sunt musulmani” (ceea ce e un neadevăr evident). Și, fără îndoială, toți cunosc afirmații incorecte de genul *“toți cecenii sunt bandiți”* sau *“toți țiganii sunt traficanți de droguri”*. Orice persoană care judecă sănătos înțelege că afirmația „traficul de droguri ia amploare din cauza țiganilor” poate fi echivalată cu afirmația despre vântul care bate deoarece copacii se leagănă.

Despre aspectul rasist în reflectarea problemei migrației am vorbit mai sus. Jurnalistul care scrie pe tema migrației este, de regulă, cel mai activ la producerea limbajului urii etnoconfesionale. În general, este

interesantă însăși evoluția din ultimul timp a noțiunii „migrant”. Încă acum câțiva ani, această noțiune se referea la orice persoană, indiferent de apartenența ei etnică, care și-a schimbat locul de trai, inclusiv în interiorul Rusiei (care, de exemplu, a trecut cu traiul din Ivanovo la Moscova).

Dacă era necesar, cei care vorbeau sau scriau concretizau în mod obligatoriu poziția lor etnonațională. Acum însă are loc „eticizarea” rapidă a termenului. Imigranții etnici ruși, chiar dacă aceștia se găsesc pe teritoriul Rusiei ilegal (iar despre dificultatea legalizării în Rusia s-au scris sute de articole și cărți), sunt numiți „compatrioți” sau „refugiați ruși”. Dar oricare „nerus” care nu locuiește permanent pe teritoriul așa-numitelor „republici naționale” ruse poate fi numit „migrant”.

Aceasta provoacă ultimul tip de greșeli comise de jurnalist, despre care am vrea să amintim și care sunt strâns legate de etnicizarea retoricii antimigraționale.

Negarea cetățeniei după principiul etnic

În ultimul timp, tot mai des întâlnim expresii pe care am fost nevoiți să le grupăm într-un anumit tip de limbaj al urii și pe care l-am numit „**negarea cetățeniei**” (adică menționarea cetățenilor ruși ca străini, în funcție de identificarea lor etnică). Deocamdată, astfel de afirmații sunt rare, dar e absolut evident că numărul acestora va crește.

Cauzele acestui fenomen, fără doar și poate, sunt multe. Acestea sunt și acțiunile militare îndelungate din Cecenia, care de mult timp sunt văzute de toți exclusiv ca un „*război al Rusiei cu Cecenia*”, adică un fenomen mai degrabă extern, decât intern. E și o problemă de comunicare (inclusiv cea informațională) dintre subiecții Federației Ruse, pe care unul din experți a formulat-o în felul următor: „*Regiunile surde nu aud capitala oarbă*”. O altă cauză e și apariția permanentă în paginile ziarelor a expresiilor nepermise din punct de vedere al gramaticii ruse, de genul „*un moscovit și doi tadjiți*”.

Și iată că jurnalistul îl întrebă pe un locuitor din Voronej, de etnie cecenă, dacă acesta a venit de mult în Rusia sau o condamnă pe femeia care și-a închiriat apartamentul „*azerilor, daghestanezilor sau altor străini*”.

Inițial, asemenea afirmații se refereau exclusiv la originarii din Caucazul de Nord. Dar, treptat, acestea au început să cuprindă tot mai multe și mai multe grupuri etnice. De exemplu, din reflecțiile despre

„concentrarea imigranților” la Moscova se poate afla că „*tătarii s-au stabilit cu traiul cam prin toate zonele orașului*”.

Iar uneori, în anumite ziare, subliniem: populare, pot fi întâlnite astfel de pasaje ca: „*Escrocii stau la răcoare. Aceștia s-au dovedit a fi doi cetățeni ruși vorbitori de caucaziană... și ... un iakut. Toți se aflau în Nijni Novgorod ilegal, cu viză de tranzit*”. De ce fel de vize au nevoie rușii pe Volga? Cum își imaginează acești autori harta Rusiei? Și ce înseamnă „vorbitor de caucaziană?”. Dar anume astfel de reflecții încărcate emoțional, și nu motivele politice sau chiar cele economice, prind cel mai bine la „public”.

Noi am menționat cele mai răspândite greșeli pe care le-am întâlnit pe parcursul câtorva ani de lucru sistematic. Nu sunt multe: pot fi numărate pe degetele unei mâini. Dar debarasarea de ele, posibil, ar permite evitarea multor probleme atât de către jurnaliști, cât și de auditoriul acestora.

CAPITOLUL 5.

REFLECTAREA CONFLICTELOR ȘI DREPTUL³

*Nu ne e dat să prezicem
Cum va fi primit cuvântul nostru...*
Fiodor Tiutcev

În timpul unui interviu de admitere la Școala dreptului mass-media „Iu. Baturin” din Moscova, răspunzând întrebărilor membrilor comisiei de ce a decis să studieze la această școală, o tânără a răspuns: „Ca să învăț cum să „bat” în neprietenii mei așa cum vreau eu și să ies basma curată”.

În continuare, dânsa a explicat că a avut de suportat multe jigniri din partea multor persoane și intenționează să pună totul pe tapet în textele pe care le va scrie ca jurnalist, dar, rezonabil, are temeri că ar putea fi trasă la răspundere juridică.

Voi spune franc: nici în paginile acestui manual, nici la Școala dreptului mass-media nu veți găsi răspunsuri cum să încălcați regulile profesiei de jurnalist și să evitați răspunderea pentru asta.

Mai mult chiar, jurnaliștii trebuie să înțeleagă că dreptul nu poate să conțină instrucțiuni clare și nedualiste în privința felului cum trebuie reflectat un conflict sau altul: politic, economic, teritorial, etnic, religios sau mixt.

În acest sens, este foarte exemplificatoare poziția principalului „arbitru” pe câmpul informațional european de joc — Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Conform acestei poziții,

“...metodele de reportaj obiectiv și echilibrat se pot schimba considerabil în funcție de cele mai diferite circumstanțe, inclusiv de mijlocul de informare în masă utilizat. Nici curtea de față, nici curțile naționale nu se cuvine să schimbe punctul de vedere al presei asupra tehnicii reportajului pe care trebuie să o folosească jur-

3. La elaborarea capitolului a fost utilizat sistemul informativ de drept «Consultant Plus 3000».

nalistul” și „niciuna din curți nu poate dicta ce metode de descriere a evenimentelor trebuie să fie utilizate de jurnaliști”.

Funcția dreptului în reglementarea unor astfel de genuri de relații sociale e de a instala în spațiul informațional național și internațional anumite puncte de reper, niște „stindarde roșii” ce indică hotarele reflectării juridice a conflictelor. Conform regulii generale, jurnaliștii și alți participanți la o asemenea reflectare nu trebuie să treacă dincolo de aceste stindarde.

Totuși, uneori aceste „hotare” nu numai că nu au niciun fel de „fășii de protecție”, dar nu au nici linii de demarcație clare. Anume în aceasta constă una din dificultățile profesiei de jurnalist în general și a jurnalistului care reflectă un conflict anume, în special.

În aceste condiții, e natural că sarcina de a defini „a respectat – nu a respectat” e deseori atât de dificilă, încât provoacă dispute chiar și printre cei mai renumiți cunoscători ai dreptului și principiilor etice. În cazurile de acest fel, jurnaliști trebuie să se folosească de o busolă profesională și morală internă, ce trebuie să-i ajute să se orienteze în spațiu, să le indice cât de mult se pot apropia de hotarele permise în reflectarea conflictului.

Dar cel mai important lucru e ca aceștia să urmeze regulile jurnalismului profesionist:

Înainte de a scrie despre vreun conflict, e necesar, în măsura posibilităților, să asculți toate părțile, toți participanții acestuia.

Descrierea conflictului trebuie să fie obiectivă la maximum și liberă de așa-numitul limbaj al urii – hate speech.

Mijloace ale dreptului internațional pentru determinarea limitelor permisibilului în reflectarea conflictelor sociale

Conform Constituției Federației Ruse, principiile general acceptate, normele dreptului internațional și tratatele internaționale sunt parte componentă a sistemului juridic al Rusiei. Prin urmare, e necesar să se

cunoască și să se utilizeze activ potențialul corespunzător al mijloacelor juridice internaționale.

Principiul libertății cuvântului este una din pietrele de temelie ale civilizației contemporane. Iar normele dreptului internațional definesc libertatea informației și dreptul la expresie ca una din bazele democrației.

Chiar la prima sa ședință din 1946, Adunarea Generală a ONU a adoptat Rezoluția 59 (I) în care se spune:

“Libertatea informației este dreptul fundamental al omului și ... baza tuturor libertăților; pentru care a și fost creată Organizația Națiunilor Unite”.

Principiul libertății exprimării opiniilor a fost de nenumărate ori confirmat de majoritatea documentelor internaționale importante.

Însă normele internaționale de drept prevăd, de asemenea, că trebuie să existe unele limite, care se referă în particular la:

răspândirea, provocarea, stimularea sau justificarea urii rasiale, xenofobiei, antisemitismului sau altor genuri de ură bazată pe intoleranță, inclusiv intoleranța sub formă de naționalism agresiv sau etnocentrism, discriminare sau dușmănie față de migranți, minorități și persoanele cu rădăcini de emigrant, în calitate de hate speech - limbaj al urii pe care l-am menționat mai sus (recomandările Cabinetului de Miniștri al Consiliului Europei № K /97/ 20).

În contextul combaterii juridice a hate speech, trebuie în primul rând menționată Convenția internațională privind lichidarea tuturor formelor de discriminare rasială, din 1965. Art. 4 (a) al acestei convenții prevede:

“Statele membre declară drept infracțiune urmărită de lege orice fel de răspândire a ideilor bazate pe supremația rasială sau ura rasială, orice fel de incitare la discriminare rasială, precum și toate actele de violență sau incitare la asemenea acțiuni, orientate împotriva oricărei rase sau grup de persoane de altă culoare sau etnie, precum și acordarea oricărei forme de ajutor pentru desfășurarea activităților rasiste, inclusiv finanțarea acestora”.

Dintre normele dreptului internațional ce au drept scop apărarea ecologiei spațiului informațional ce ne înconjoară, cele mai importante sunt cele ale Pactului internațional privind drepturile civile și politice adoptat la 16.12.1996 și ale Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale din 4.11.1950. Aceste bine cunoscute acte juridice internaționale

proclamă clar și ferm libertatea informației, dar, totodată, conțin anumite limitări în realizarea acestei libertăți informaționale, pe care jurnaliștii trebuie să le cunoască pentru a le aplica în timpul reflectării conflictelor.

De exemplu, art. 19 al Pactului internațional privind drepturile civice și politice prevede:

“Fiecare om are dreptul la exprimarea liberă a opiniei sale; acest drept include libertatea de a căuta, primi și răspândi informație și idei de tot felul, indiferent de hotarele de stat, verbal, în scris sau prin intermediul tiparului, sau al formelor de exprimare artistice, sau alte metode, la alegerea sa”.

Totodată, după cum prevede același articol, folosirea acestor drepturi,

“...presupune responsabilități și obligații deosebite. Aceasta, prin urmare, poate fi însoțită de unele limitări care, însă, trebuie să fie stabilite de lege și să fie necesare pentru:

- a) a respecta drepturile și reputația altor persoane,*
- b) a proteja securitatea de stat, ordinea publică, sănătatea sau moralitatea populației”.*

Necesitatea de a limita libertatea informației în masă în diferite situații, prevăzute în acest act și în alte acte de acest fel, este argumentată de necesitatea la fel de importantă de a asigura protecția securității de stat, a moralității societății și sănătății populației, a drepturilor și libertăților cetățenilor și a altor valori prioritare.

Tragedia terorii. Cum o reflectăm?

Etapă contemporană a dezvoltării civilizației umane este acompaniată de intensificarea activității organizațiilor extremiste, al căror argument întru soluționarea conflictelor este teroarea. În ultimii ani, această amenințare a căpătat un caracter global, planetar. O tendință în dezvoltarea terorismului contemporan este tentativa de a transfera acțiunile corespunzătoare pe ecranele televizate, pe monitoarele computerelor, în paginile ziarelor și revistelor.

De aceea, problema reflectării de către mass-media a conflictelor legate de terorism devine tot mai actuală. Comunitatea internațională încearcă să formuleze răspunsuri la aceste provocări ale timpului și să le dea o formă juridică. Drept exemplu în acest sens pot servi următoarele prevederi ale Declarației Comitetului de Miniștri al Consi-

liului Europei „Despre libertatea exprimării opiniilor și informației în mass-media în contextul luptei cu terorismul”, adoptate de Comitetul de Miniștri la 02.03.2005, în cadrul ședinței 917 la nivel de miniștri adjuncți:

„Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, amintind... că în lupta lor cu terorismul statele trebuie să urmărească să nu fie adoptate măsuri ce ar contraveni drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv libertății exprimării opiniilor – unul din pilonii societății democratice pe care încearcă să-l distrugă teroriștii;

Menționând importanța pe care în condiții concrete de luptă cu terorismul le pot avea măsurile de autoreglementare, adoptate de mijloacele de informare în masă;

- Cheamă organele puterii de stat din statele membre:

- Să nu introducă niciun fel de limitări noi în libertatea exprimării opiniilor în mass-media, cu excepția celor absolut necesare și potrivite unei societăți democratice, și doar după examinarea minuțioasă a problemei, pentru a determina dacă legile sau alte măsuri deja existente nu sunt suficiente;

- Să se abțină de la adoptarea de măsuri care ar egala reflectarea problemei terorismului în mass-media cu susținerea terorismului;

- Să garanteze mass-media dreptul de a fi la curent cu acuzațiile aduse de organele de drept persoanelor care figurează în procesele antiteroriste, precum și dreptul de a urmări aceste procese și a scrie despre aceasta, conform legislației naționale și cu respectarea cuvenită a principiilor prezumției nevinovăției și dreptului la respectarea vieții private; aceste drepturi pot fi limitate în cazurile prevăzute de lege, dacă realizarea acestora poate prejudicia taina anchetei și investigațiile poliției, încetini sau crea impedimente în mersul anchetei, și fără a aduce prejudicii în cazul excepțiilor menționate în p.1 al art. 6 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului;

Îndeamnă mass-media și jurnaliștii să examineze următoarele propuneri:

- Să nu uite de obligațiile lor în contextul luptei cu terorismul, pentru a nu contribui la realizarea scopurilor teroriștilor; în particular, ei trebuie să urmărească să nu intensifice sentimentul de spaimă provocat de actele teroriste și să nu ofere o tribună socială teroriștilor, acordându-le o atenție neproportională cu activitatea acestora;

- Să adopte măsuri de autoreglementare sau să ajusteze măsurile existente astfel încât acestea să poată soluționa eficient problemele etice ce apar în legătură cu reflectarea terorismului în mass-media, și să le implementeze în practică;

- Să se abțină de la orice fel de autocenzură, ce se poate solda cu privarea societății de informația necesară pentru formarea opiniei;

- Să nu uite de rolul important care le revine în nepermiterea „incitării la ură” și a apelurilor la violență, precum și în fortificarea înțelegerii reciproce;

- Să conștientizeze pericolul pe care mass-media și jurnaliștii pot să-l creeze neintenționat, îndeplinind rolul de instrument pentru exprimarea sentimentelor rasiste sau xenofobe, sau manifestarea urii;

- Să supravegheze ca informația pe care o difuzează să nu creeze pericol pentru securitatea oamenilor și desfășurarea operațiilor antiteroriste sau a investigațiilor activităților teroriste;

- Să respecte onoarea, securitatea și anonimatul victimelor actelor teroriste și ale familiilor acestora, precum și dreptul lor la viața privată, garantat de art. 8 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului;

- Să respecte dreptul la prezumția nevinovăției al persoanelor urmărite în cadrul luptei cu terorismul;

- Să ia în considerare importanța delimitării dintre teroriștii bănuți și condamnați și grupurile (naționale, etnice, religioase sau ideologice) din care fac parte aceștia sau punctul de vedere pe care ei, conform declarațiilor proprii, îl împărtășesc”.

Analiza principiilor și normelor de drept internaționale trebuie să ne ducă la o concluzie clară: orice reglementare legală la nivel național privind realizarea libertății informației în masă trebuie să „lucreze” armonios și concomitent pentru satisfacerea a două cerințe de bază.

Pe de o parte, să asigure libertatea informației și exprimării opiniilor în legătură cu un conflict sau altul. Pe de altă parte, să nu acorde posibilitate legală pentru dezvoltarea distructivă a conflictului din cauza intoleranței manifestate la reflectare, inclusiv prin folosirea expresiilor caracteristice limbajului urii. Contracararea juridică a acestei influențe informaționale negative asupra dezvoltării conflictului trebuie

să se facă delicat și înțelept, pentru a nu îngrădi libertatea informației în masă.

Mijloace ale legislației ruse pentru determinarea limitelor permisibilului în reflectarea conflictelor sociale

Dintre normele sistemului juridic din Rusia, pe care jurnaliștii trebuie să le cunoască și să le ia în considerare la elaborarea modus operandi-ului individual pentru reflectarea diferitelor conflicte sociale, o atenție primordială trebuie să fie acordată prevederilor constituționale corespunzătoare.

Desigur că principiile de bază ale legislației ruse trebuie să corespundă normelor europene și internaționale.

Și legislația rusă conține același echilibru dintre libertatea cuvântului, pe de o parte, și nepermiterea incitării la ură, dușmănie, pe de altă parte. Libertatea cuvântului este limitată în cazurile ce privesc viața privată, care trebuie să fie protejată juridic.

Pe de o parte, art. 29 al Constituției Rusiei garantează fiecărei persoane ce se află pe teritoriul rusesc „*libertatea de conștiință și libertatea cuvântului; libertatea informației în masă și interzicerea cenzurii*”; oferă fiecărei persoane „*dreptul de a căuta, găsi, transmite, produce și răspândi liber informație pe orice cale legală*”.

Dar același articol nu permite

„*propaganda sau agitația ce duc la ură și dușmănie socială, rasială, națională sau religioasă*”

și interzice, de asemenea,

“*propaganda supremației sociale, rasiale, naționale, religioase sau a limbii*”.

În contextul tematicii noastre, jurnaliștii trebuie, de asemenea, să ia în considerare prevederile art. 23 al Constituției Rusiei, conform căruia „*fiecare are dreptul la inviolabilitatea vieții private, la taină personală și de familie, la apărarea onoarei și bunului nume*”, precum și ale art. 24 ce nu permite „*colectarea, păstrarea, folosirea și răspândirea informației despre viața privată, fără acordul persoanei respective*”.

Aceste limitări constituționale în realizarea libertății informației în masă sunt extinse continuu în prevederile diferitelor ramuri ale dreptului. Să le examinăm.

Dreptul penal

Responsabilitatea penală este cea mai serioasă responsabilitate din arsenalul responsabilităților juridice. În Federația Rusă, infracțiunea prin cuvânt se penalizează destul de serios, Codul penal prevăzând posibilitatea privării de libertate a jurnalistului pe termene de 3, 4 și 5 ani.

Pentru ca aceasta să nu se întâmple, jurnalistul trebuie să respecte următoarele genuri de interdicții penal-juridice privind utilizarea în activitatea profesională a unor factori generatori de conflict: cuvinte, expresii, evaluări, reflecții ce intră în componența următoarelor fapte sancționate penal:

Defăimarea

Conform art. 129 al Codului penal al Federației Ruse, prin defăimare legea înțelege „difuzarea intenționată a informațiilor false ce lezează onoarea și demnitatea unei persoane sau îi subminează reputația”. Calomnierea în varianta „cea mai ușoară” este sancționată cu o amendă sau cu lucrări de corecție pe termen de până la un an.

Răspândirea informației defăimătoare prin intermediul mass-media e considerată o circumstanță agravantă și se pedepsește cu o amendă mai mare (de 120 mii de ruble) sau cu lucrări corecționale pe un termen de la un an la doi ani, sau cu punerea sub arest pe un termen de la trei la șase luni.

Defăimarea, împreună cu acuzația de comitere a unor infracțiuni grave sau deosebit de grave (de exemplu, acuzarea unei persoane oficiale de luare de mită), duce la creșterea plafonului de sus al amenzii până la 300 mii de ruble. „Calomniatorul” poate fi condamnat la privațiune de libertate de până la trei ani.

În vara anului 2005, anume sub incidența acestei prevederi au fost calificate acțiunile jurnalistului din Smolensk, Nikolai G., care a fost condamnat la un an de privațiune de libertate. Și, deoarece acesta comisese infracțiunea respectivă în perioada în care se afla în libertate condiționată în urma unei condamnări precedente, judecătorul, conform art. 70 al Codului penal, a dispus cumularea ambelor sentințe care, în total, au constituit 5 ani și o lună, cu ispășirea pedepsei într-un penitenciar cu regim comun.

Jurnalistul „merita” o astfel de pedeapsă pentru un discurs prea emoțional, în direct, la postul de radio din Smolensk „Vesna”, imediat după ce aflase despre omorul șefului și prietenului său – directorul postului de radio „Vesna”, S.S. Novikov. Acest discurs, potrivit sentinței judecătorului, conținea informații deliberat false privind implicarea în omor a trei persoane oficiale din regiune. Din fericire pentru jurnalist, avocații acestuia au făcut recurs la instanțele superioare și au reușit să „schimbe situația”. Instanțele superioare nu au fost de acord cu evaluările instanței primare.

În mod deosebit este pedepsită defăimarea judecătorilor, juraților sau a altor persoane care participă la exercitarea justiției, la examinarea cazurilor sau materialelor în instanță. Conform art. 298 al Codului penal al FR, pedeapsa poate fi stabilită sub formă de amendă în mărime de 200 mii de ruble, de arest pe un termen de la trei la șase luni sau privațiune de libertate pe un termen de până la doi ani.

Aceeași faptă comisă față de procuror, anchetator, persoana care desfășoară interogatoriul, portărel, executor judecătoresc, în legătură cu desfășurarea anchetei preliminare sau executarea sentinței, a deciziei judecătorești sau a altui act judecătoresc, se penalizează cu o amendă de până la 80 mii ruble sau privațiune de libertate de până la doi ani.

Aceleași fapte, împreună cu acuzarea persoanei de comiterea unor infracțiuni grave sau deosebit de grave, sunt pedepsite cu privațiune de libertate pe un termen de până la patru ani.

Ofensa

În conformitate cu art. 130 al Codului penal al FR, ofensa, prin care legea înțelege „lezarea onoarei și demnității altei persoane, exprimată în formă indecentă”, este, în varianta „ușoară” pedepsită cu o amendă în mărime de 40 mii de ruble sau cu lucrări corecționale pe un termen de până la șase luni.

Dar dacă ofensa a fost adusă prin intermediul mass-media, pedeapsa este alta – o amendă în mărime de până la 80 mii de ruble sau lucrări corecționale pe un termen de până la un an.

Situația procesuală a jurnalistului în cadrul dosarelor penale, intentate conform articolelor Codului penal al FR menționate mai sus, este de asemenea natură încât, în virtutea acțiunii principiului prezumției nevinovăției, în procesul penal jurnalistul nu trebuie să demonstreze nimic. În particular, nu e necesar să se confirme veridicitatea informației pregătite de acesta, în care, potrivit reclamantului, se întrezăresc semne ale ofensei. El are dreptul să nu depună mărturii împotriva sa. Obligația de a demonstra vinovăția jurnalistului îi revine reclamantului, de aceea în curtea penală anume partea acuzatoare demonstrează faptul defăimării sau ofensei în materialele mass-media.

Dar în cazul în care vina jurnalistului va fi demonstrată, consecințele vor fi foarte serioase, printre acestea figurând și statutul de persoană condamnată conform unui articol penal cu toate consecințele juridice nefavorabile ce derivă din aceasta.

În ultimul timp, asociațiile profesionale ale jurnaliștilor, multe organizații de apărare a drepturilor din toată lumea depun eforturi pentru a elimina din codurile penale articolele ce prevăd pedepse penale pentru defăimare, pentru încălcarea drepturilor prin „cuvânt”. În limbaj juridic aceasta se numește decriminalizarea acestei fapte. Argumentele de bază ale adeptilor decriminalizării defăimării și ofensei sunt următoarele:

În primul rând, onoarea și demnitatea persoanelor pot fi integral apărate prin aplicarea normelor dreptului civil, fără utilizarea sancțiunilor penale.

Atunci când e vorba de defăimare apar două interese în contradicțoriu: interesul unei persoane de a-și apăra bunul nume și interesul altei persoane - ce deseori coincide cu interesele societății – de a face publice anumite informații, importante din punctul său de vedere, informând și astfel avertizând anumite persoane sau societatea în general despre pericolul care îi amenință. În secolul XXI, justiția penală în rolul de arbitru al disputei respective nu e nici pe departe cea mai bună soluție.

În timpul nostru, sunt preferabile metodele de drept civil de soluționare a disputelor privind defăimarea și ofensa, inclusiv pentru că o asemenea infrațiune poate aduce daune preponderent intereselor personale, nu și celor sociale. Iar sancțiunile prevăzute de normele

dreptului civil sunt destul de aspre pentru a pune capăt posibilelor abuzuri ale libertății cuvântului și informației în masă.

În plus, în multe state în care legile prevăd responsabilitate penală pentru defăimare și ofensă, cei de la putere fac abuz de acestea pentru a limita critica și condamnarea publică a activității lor. Amenințarea cu sancțiuni penale aspre, în special cu privațiune de libertate, are un efect restrictiv asupra realizării dreptului la libertatea cuvântului.

Și legislația Europei unite, și cea a unor state din „noile democrații europene” abordează la fel soluționarea problemei decriminalizării defăimării. Codul penal al Ucrainei (din 2001) și cel al Republicii Moldova (din 2004) nu conțin componenta defăimării ca acuzație personală.

În acest capitol, e important de menționat că sunt sancționate penal și apelurile publice la activități extremiste – conform art. 280 al Codului penal al FR, acestea sunt sancționate cu amenzi de 300 mii de ruble sau cu privațiune de libertate de până la trei ani.

Iar dacă aceste apeluri sunt făcute prin intermediul mass-media, sancțiunile sunt mai aspre: privațiune de libertate pe un termen de până la 5 ani cu privarea de dreptul de a deține anumite funcții sau de a desfășura anumite activități pe un termen de până la trei ani.

Și, în final, este considerată infracțiune penală instigarea la ură, la dușmănie, precum și umilirea demnității omului. Conform art. 282 al Codului penal al FR, acestea sunt

“acțiunile îndreptate spre instigare la ură sau dușmănie, precum și la umilirea demnității persoanei sau a unui grup de persoane după criteriile de gen, rasă, naționalitate, limbă, proveniență, atitudine față de religie, precum și apartenența la un anumit grup social, săvârșite public sau cu utilizarea mass-media”.

Acestea sunt pedepsite cu amenzi în mărime de până la 300 mii de ruble sau cu privațiune de libertate de până la doi ani.

Aceleași fapte comise de către o persoană aflată în exercițiul funcțiunii (de exemplu, jurnalist sau redactor) sau de „un grup organizat” (iar astfel de grupuri pot fi considerate și colectivele redacționale) sunt pedepsite cu o amendă de până la 500 mii de ruble sau atrag după sine privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau a desfășura anumite activități timp de până la cinci ani sau privațiunea de libertate de până la cinci ani.

Dreptul civil

Locul doi, „argintul”, în ierarhia rusă a tipurilor de responsabilități juridice îl revine, pe bună dreptate, responsabilității de drept civil sau patrimoniale. Tipul principal de sancțiuni în acest caz rezidă în reparația prejudiciilor materiale și morale pricinuite de răspândirea informației ce nu corespunde realității și care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională a unei anumite persoane.

Jurnalistul este responsabil civil atunci când încalcă prevederile art. 152 și 151 ale Codului civil al Federației Ruse. „Instrumentul” infracțiunii sunt aceiași conflictogeni – cuvintele și expresiile ce conțin informații ce nu corespund realității, ce lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională a persoanei.

Articolul 151. Compensarea prejudiciilor morale

În cazul în care prin anumite acțiuni ce încalcă dreptul personal nepatrimonial sau ce atentează la valori nemateriale ce aparțin unei persoane, cetățeanului îi sunt pricinuite prejudicii morale (suferințe fizice sau psihice), instanța de judecată poate obliga persoana responsabilă de aceasta să plătească o compensație bănească pentru aceste prejudicii.

La determinarea mărimii compensației pentru prejudiciul moral, curtea ia în considerare gradul de vinovăție al persoanei în cauză și alte circumstanțe ce merită să fie luate în considerare. Curtea trebuie, de asemenea, să ia în calcul caracterul și gravitatea suferințelor fizice și psihice legate de particularitățile individuale ale persoanei vătămate.

Articolul 152. Apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale

1. Orice persoană este în drept să ceară în judecată dezmințirea informațiilor ce îi lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională dacă persoana care le-a răspândit nu va dovedi că acestea corespund realității.

La cererea persoanelor interesate, se admite apărarea onoarei și demnității cetățeanului și după decesul acestuia.

2. În cazul în care informațiile ce lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională sunt răspândite prin intermediul mass-media, acestea trebuie să fie dezmințite în același mijloc de informare în masă. În unele cazuri, modalitatea de dezmințire este stabilită de judecată.

3. Orice persoană în a cărei privință a fost răspândită o informație ce-i lezează drepturile sau interesele protejate de lege este în drept să publice replica sa în respectivul mijloc de informare în masă.

4. În cazul în care decizia curții nu se îndeplinește, instanța are dreptul să amendeze persoana responsabilă de aceasta conform legislației, în beneficiul Federației Ruse. Achitarea amenzii nu îl eliberează pe violatorul legii de obligația de a îndeplini decizia curții.

5. Orice persoană în a cărei privință sunt răspândite informații ce îi lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională are dreptul să ceară atât dezmințirea acestor informații, cât și repararea prejudiciilor materiale și morale cauzate de răspândirea informației.

6. În cazul în care este imposibil de stabilit cine a răspândit informații ce lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională a cetățeanului, persoana în a cărei privință au fost răspândite informațiile este în drept să adreseze în instanță o cerere în vederea declarării informației respective ca fiind neveridică.

7. Prevederile acestui articol cu privire la apărarea reputației profesionale a cetățeanului sunt aplicate și în cazul apărării reputației unei persoane juridice.

Spre deosebire de alte articole ale Codului civil, articolul respectiv nu e nici pe departe unul „adormit”, ci din contra e un articol destul de „veghețor”. E suficient să spunem că anume datorită prevederilor acestuia anual sunt soluționate peste 90 la sută din acele câteva mii de dispute judecate în Rusia cu participarea redacțiilor și jurnaliștilor. Prevederile acestui articol au fost aplicate în cazul tuturor publicațiilor social-politice și multor programe televizate mai mult sau mai puțin cunoscute.

Potrivit datelor statistice din ultimii ani, tribunalele au satisfăcut, în conformitate cu acest articol, două treimi din toate cererile față de mass-media. Redacțiile sunt nevoite să publice dezmințiri și să plătească compensații pentru daune morale cauzate de răspândirea expresiilor conflictogene, apreciate de curte ca fiind neveridice, care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională ale reclamanților. Și, ca și în toată lumea, în țara noastră natală mărimea acestor

compensații are tendința de a crește, deseori ajungând – să ne amintim de decizia curții de arbitraj din 2004 în cazul Alfa bank împotriva ziarului „Kommersant” — la sume exorbitante de câteva sute de milioane de ruble.

Vom atrage atenția asupra unui șir de momente pe care jurnaliștii trebuie să le cunoască în procesul de formare de către ei a unui sistem de măsuri de securitate jurnalistică atunci când operează cu cuvinte ce ar putea aduce atingere onoarei, demnității sau reputației profesionale a persoanei.

În primul rând, e necesar să se realizeze că, spre deosebire de procesele penale, unde jurnalistul poate să nu demonstreze nimic, această obligație revenind acuzatorului,

în cadrul proceselor civile jurnalistul și redacția trebuie să muncească destul de mult pentru a demonstra că sunt inocenți. Iar „adversarul” lor procesual - acuzatorul — are o singură obligație: de a demonstra faptul răspândirii de către acuzat a informațiilor „dăunătoare” despre acuzator.

În acest caz, prin noțiunea de *răspândire* a acestor informații practica legală din Rusia înțelege publicarea unor astfel de informații în presă, difuzarea lor la radio și televiziune, prin intermediul unor programe de cinema și altor mass-media, difuzarea lor prin Internet și alte mijloace de telecomunicații, includerea acestora în discursurile publice, în declarațiile adresate unor persoane de răspundere sau comunicarea într-o formă sau alta, inclusiv verbală, cel puțin unei persoane.

O asemenea arie nelimitată în interpretarea categoriei de difuzare a informațiilor ce aduc atingere onoarei și demnității cetățenilor sau reputației profesionale a cetățenilor și persoanelor juridice provoacă dubii serioase și trebuie să fie corectată. O astfel de interpretare poate crea și deja creează obstacole legale în realizarea de către cetățeni a unor drepturi destul de importante, ce poartă un caracter constituțional. În particular, e vorba de dreptul la adresarea în organele de stat (art. 33 al Constituției Rusiei) și dreptul „de a transmite liber informație pe orice cale legală” (p. 4 art.29 al Constituției Rusiei).

În sens juridic, transmiterea informațiilor, datelor este o acțiune apropiată, dar completamente neidentică cu noțiunea de răspândire. Diferența e în cercul de subiecți care o primesc. În cazul transmiterii e vorba de un cerc *determinat* de persoane, iar în cazul răspândirii - de un cerc *nedeterminat*, nelimitat de persoane.

Confundarea acestor noțiuni poate să îngreuneze substanțial activitatea jurnalistică, oferind posibilitatea ilegală de imixtiune în procesul redacțional de pregătire a produselor mass-media. Doar, în acest caz, jurnalistul care pregătește un material ce atinge interesele cuiva și care, conform art. 26 al Legii FR „Despre mijloacele de informare în masă”, o transmite redactorului-șef pentru redactare și coordonare, nimerește în zona de risc de a fi urmărit penal sau de a fi tras la răspundere în corespundere cu Codul civil.

Un asemenea scenariu nu e deloc fructul reflecțiilor teoretice ale autorului acestor rânduri. În anul 2005, în unul din orașele de pe Volga un autor al unui articol a fost tras la răspundere penală (conform articolului 129 al Codului penal al FR), fiind privat de libertate, pentru că în varianta electronică pe care o expediase redactorului inclusese un pasaj discutabil. Datorită vigilenței redactorului-șef al mijlocului de informare în masă, pasajul a fost exclus și nu a apărut în varianta publicată a articolului. Anchetatorii, apoi și judecătorii, au considerat că, din moment ce redactorul a citit pasajul în cauză, faptul „răspândirii” a avut loc.

În ceea ce privește conținutul informației răspândite, trebuie să atragem atenția asupra faptului că, din punctul de vedere al jurisprudenței, informația trebuie să conțină concomitent două elemente – să nu corespundă realității și să aibă un caracter denigrator. Dacă în cazul primului element – necorespunderea cu realitatea - nu apar mari probleme, problema cu privire la informațiile care pot fi considerate denigratoare provoacă discuții în contradictoriu.

La soluționarea acestei probleme trebuie să ne conducem de explicația ce se conține în hotărârea nr.3 a Plenului Curții Supreme a FR din 24.02. 2005 „Despre practica judiciară în cazurile de apărare a onoarei și demnității cetățenilor, precum și a reputației profesionale a cetățenilor și persoanelor juridice”. Conform acesteia,

„denigratoare sunt, în particular, informațiile ce conțin afirmații despre încălcarea legislației în vigoare de către un cetățean sau persoană juridică, despre comiterea unei fapte necinstite, despre comportament neetic, incorect în viața personală, socială sau politică, neonestitatea în desfășurarea activității de producere sau de afaceri, încălcarea eticii profesionale care lezează onoarea și demnitatea cetățeanului sau reputația profesională a cetățeanului sau persoanei juridice”.

Reieșind din aceasta, nu toate informațiile, chiar și cele cu caracter critic, ce apreciază negativ activitatea unei sau altei persoane, pot fi recunoscute drept denigratoare. În general, pot fi evidențiate trei criterii după care informațiile pot fi recunoscute drept denigratoare:

- Acestea trebuie să conțină **afirmații** (prin urmare presupunerile, ipotezele, întrebările nu pot fi recunoscute drept denigratoare);

- După conținut, acestea sunt informații **despre evenimente sau acțiuni ce au avut deja loc** (prin urmare, informațiile denigratoare nu se vor conține în propozițiile ce se referă la viitor, fie că e vorba de planuri, fie de presupuneri. **Afirmațiile și presupunerile** sunt figuri de stil destul de diferite);

- Informațiile trebuie să conțină afirmații despre comiterea de către cetățean a **faptei ce încalcă normele de drept sau cele ale moralei**.

Dacă răspândirea informațiilor denigratoare neveridice privind viața privată a acuzatorului a fost constatată, acuzatul poate fi obligat să dezmințască aceste informații și să compenseze prejudiciul moral cauzat de răspândirea informației.

Legi speciale

În afară de cerințele așa-numitei legislații comune, la care se referă și normele celor două coduri de bază rusești – penal și civil, jurnaliștii trebuie să cunoască și actele legislative ce reglementează segmentele deosebite, destul de înguste ale relațiilor publice.

Vom începe cu **Legea FR „Despre mijloacele de informare în masă”** din 1991 (în continuare – Legea FR „Despre mass-media”). În primul rând, ne vom concentra atenția asupra art. 4 al acestei legi, ce formulează interdicțiile legale cu privire la diferite tipuri de abuzuri ale libertății informației în masă.

În particular, conform prevederilor acestui articol:

Nu se permite utilizarea mijloacelor de informare în masă în scopul comiterii faptelor urmărite penal, în scopul răspândirii materialelor ce conțin apeluri publice la desfășurarea activităților teroriste sau care justifică public terorismul, a altor materiale extremiste, precum și a materialelor ce propagă pornografia, cultul violenței și al cruzimii.

De remarcat că o asemenea redacție a prevederilor primei părți a acestui articol (în scopul comiterii faptelor urmărite penal) permite de

a califica drept abuz al libertății informației în masă cele mai diferite fapte urmărite penal (defăimarea și ofensa, incitarea la ură sau dușmănie, precum și umilirea demnității umane etc.), chiar dacă acestea nu sunt indicate în mod direct în articolul respectiv al Legii FR „Despre mass-media”.

Art. 4 al Legii FR „Despre mass-media” consideră drept abuz al libertății informației în masă și utilizarea mass-media pentru răspândirea *materialelor ce propagă... cultul violenței și al cruzimii*. În legislația penală rusă lipsește responsabilitatea pentru propagarea cultului violenței și cruzimii, la fel ca și interpretarea oficială a acestor noțiuni. În această situație, un anumit „ajutor” putem găsi în explicațiile Plenului Curții Supreme a FR pentru diferite categorii de cazuri, în care cruzimea și violența sunt circumstanțe calificative. În același timp, trebuie reținut că între componența penal-juridică a infracțiunilor concrete și abuzul libertății informației în masă în sensul art. 4 al Legii FR „Despre mass-media” nu există o analogie directă.

În art. 47 al Legii FR „Despre mass-media” sunt prevăzute următoarele drepturi ale jurnalistului, care pot fi unificate sub un generic: **dreptul la opinie**:

- De a include reflecțiile și aprecierile personale în informațiile și materialele ce urmează a fi răspândite sub semnătura sa;
- De a renunța la pregătirea și semnarea unor materiale și comunicări ce vin în contradicție cu principiile lor de viață;
- De a scoate semnătura de sub materialele sau comunicările ale căror conținut, în opinia sa, a fost deformat în procesul redactării, sau să interzică, sau să convină în alt mod asupra condițiilor și modului în care va fi folosită comunicarea sau materialul în cauză.

În acest context, vom menționa că deținătorul **dreptului la opinie** trebuie să țină minte că, descriind un conflict sau altul, acesta – conform regulii generale – nu trebuie să dea preferință unei părți în conflict, ci să prezinte în măsura posibilităților în materialul său întreaga paletă și gamă de puncte de vedere existente, oferind astfel cititorului, telespectatorului, radioascultătorului posibilitatea de a face alegerea proprie, în cunoștință de cauză.

Desigur că, vorbind despre regulile reflectării conflictelor, nu am putut să trecem cu vederea **obligațiile jurnalistului**, prevăzute în art. 49 al Legii FR „Despre mass-media”, în particular, obligația de „a

respecta drepturile, interesele legale, cinstea și demnitatea cetățenilor și organizațiilor”.

Din aceeași categorie face parte și art. 51 al legii respective, care interzice jurnalistului să-si folosească drepturile cu scopul de a denigra cetățeanul sau anumite categorii de cetățeni exclusiv după criteriile de gen, vârstă, apartenență rasială sau națională, limbă, atitudine față de religie, profesie, locul de trai și de lucru, precum și în legătură cu opiniile lor politice. Pentru încălcarea acestei cerințe a legii, jurnalistul e pasibil de pedeapsă penală și disciplinară.

Legea federală din 25 iulie 2002 №114-F3 „Despre contracararea activităților extremiste”

Această lege conține un potențial juridic destul de serios pentru lupta cu manifestările extremiste ale limbajului dușmănos în mass-media.

Scopul de bază al acestui potențial e de a preveni și stopa desfășurarea de către mass-media a activităților extremiste, precum și de a folosi mass-media pentru a răspândi materiale cu caracter extremist.

Pentru aceasta, legea conține două mijloace legale destul de grele, bazate pe efectul cumulativ. La început e vorba despre *avertizarea* violatorului legii (aceasta poate fi atacată în judecată în ordinea stabilită) și abia după aceea activitatea organizației mass-media „ce nu respectă legea” urmează a fi *suspendată* conform prevederilor legii federale (art.8).

Această ordine e descrisă în art.11 „Responsabilitatea mijloacelor de informare în masă pentru răspândirea materialelor extremiste și desfășurarea activităților extremiste”.

Conform acestuia, activitatea mijloacelor de informare în masă urmează a fi întreruptă în cazul prevăzut de partea a treia a articolului 8 al Legii federale sau în cazul desfășurării de către mijlocul de informare în masă a activităților extremiste ce atrag după sine:

- Încălcarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului,
- Pricinuirea daunei:
 - personalității,
 - sănătății cetățenilor,
 - mediului înconjurător,
 - ordinii publice,
 - securității publice,

- proprietății,
- intereselor economice legale ale persoanelor fizice și (sau) persoanelor juridice,
- societății și statului,
- sau creează un pericol real de provocare a unor asemenea prejudicii.

Activitatea mass-media este sistată conform deciziei curții pe baza declarației organului de stat avizat care a efectuat înregistrarea mijlocului de informare în masă sau a organului federal al puterii executive în domeniul presei, teleradiodifuziunii și mijloacelor de comunicare în masă, sau a Procurorului General al Federației Ruse, sau a procurorului care se subordonează acestuia.

Pentru a nu permite continuarea răspândirii materialelor extremiste, tribunalul poate stopa vânzarea ediției corespunzătoare a publicației periodice sau a tirajului înregistrărilor programelor audio sau video, sau difuzarea emisiunilor tele-, radio sau video respective.

Decizia curții servește drept bază pentru sechestrarea din locurile de depozitare, de comercializare cu bucată sau angro a tirajului necomercializat al producției mijloacelor de informare în masă ce conține material cu orientare extremistă.

După cum reiese din cele expuse, răspunsul la întrebarea ce anume trebuie considerat „activitate extremistă” capătă pentru mass-media un sens hamletian: „a fi sau a nu fi?”.

Categoria „*activitatea extremistă*”, care e una fundamentală pentru această lege, este definită pe larg în primul articol al legii. Printre multe altele, drept *extremistă* este recunoscută activitatea mass-media de planificare, organizare, pregătire și întreprindere a acțiunilor orientate spre propagarea exclusivității, a supremației sau inferiorității cetățenilor după criteriile privind atitudinea lor față de religie, apartenență religioasă, socială, rasială, națională sau de limbă, spre justificarea publică a terorismului.

În vara anului 2006, Președintele a semnat modificările la articolele 1 și 15 ale acestei legi, adoptate de Parlamentul rus. Modificările au fost inițiate de un grup de deputați ai Camerei inferioare a Parlamentului și prevăd extinderea listei de acțiuni care pot fi calificate drept „activități extremiste”.

În particular, actualmente, la activitatea extremistă se referă:

- defăimarea publică a persoanelor ce dețin interimatul unei funcții de stat în Federația Rusă sau al unei funcții de stat într-un subiect al

Federației Ruse, în exercițiul funcțiunii sau în legătură cu exercitarea funcției, combinată cu acuzația acestei persoane de comiterea unor fapte numărate în art. 1 al legii federale respective, cu condiția că faptul defăimării a fost stabilit în instanță;

- pericolul de aplicare a forței față de reprezentantul puterii de stat sau față de apropiații acestuia în legătură cu exercitarea de către acesta a obligațiilor sale de serviciu;

- crearea și (sau) răspândirea pentru uz public a materialelor scrise, auzivizuale și a altor materiale (creații) ce conțin cel puțin unul din semnele activității extremiste menționate mai sus.

După cum vedem, o asemenea extindere neatentă a noțiunii de *activitate extremistă* demonstrează ca legislatorii ruși ignoră principiile de bază ale corelării infracțiunii și pedepsei.

Tehnica legislativă folosită la definirea noțiunii de *activitate extremistă* constă în simpla enumerare a diferitelor activități, care, în opinia legislatorilor, constituie componenta infracțiunii. Însă fără o definire clară a semnelor esențiale ale fiecărei acțiuni ilegale pe baza cărora instanța, procurorul, anchetatorul pot să stabilească prezența sau absența circumstanțelor ce urmează a fi demonstrate în cazul penal, precum și a altor circumstanțe ce au importanță pentru cazul penal, această tehnică oferă mari posibilități pentru ca activitatea extremistă să fie definită la *discreția* celor care aplică legea și, prin aceasta, pentru un potențial abuz.

În particular, modificările menționate au extins până la limite periculoase latitudinea celor care aplică legea (judiciară, administrativă) în ce privește calificarea unor acțiuni sociale publice justificate (inclusiv în sfera mass-media), exprimând într-o formă sau alta aprecierea publică a activității celor de la putere.

E limpede că e un rebut legislativ evident și urmează să ne așteptăm la o adresare la Curtea Constituțională a Rusiei. Căci, după cum pe bună dreptate a menționat președintele Curții Constituționale, doctorul în științe juridice, profesorul V. Zorkin, în vara anului 2006 în paginile ziarului „Rossiiskaya gazeta”, „neclaritatea, inexactitatea legii duce la interpretarea arbitrară a acesteia și, prin urmare, la aplicarea ei arbitrară și, respectiv, la încălcarea unui important principiu constituțional: al egalității tuturor în fața legii”.

Nimeni nu pune la îndoială necesitatea perfecționării mijloacelor legislative în lupta cu manifestările extremismului în mass-media

ruse. Dar toată problema e cum anume să facem asta?! Sunt sigur că experiența de acest gen din țările străine, în primul rând, din cele europene, merită o mult mai mare atenție. În particular cea care se conține în propunerile Comisiei Europene împotriva rasismului și intoleranței (CERI), organul Consiliului Europei specializat în probleme de luptă cu rasismul.

În raportul CERI din luna mai 2006, este menționat caracterul extrem de îngust și rigid al măsurilor juridice din jurisdicția Rusiei de luptă cu limbajul urii alimentat de rasismul din mass-media. „Procedura aplicării acestor măsuri „e prea complicată” și consecințele serioase ale acestora nu contribuie la intentarea de către organele de drept a unor dosare împotriva mass-media după criteriul afirmațiilor rasiste”, se menționează în document.

Autorii raportului propun autorităților ruse să adopte „un set mai larg de pedepse față de mass-media sau jurnaliști responsabili de limbajul urii, ceea ce ar permite judecătorilor să aleagă cea mai potrivită pedeapsă”. În particular, se recomandă asemenea măsuri cum ar fi participarea obligatorie a „violatorului legii” la cursuri de instruire corespunzătoare, refuzul sau stoparea acordării dotărilor de stat sau ajutorului financiar, mediatizarea pe larg a sentinței.

După cum vedem, aceasta e o observație destul de rezonabilă pe care legislatorii noștri trebuie să o discute cu seriozitate și, după posibilități, să o ia în calcul în activitatea lor.

Două soluții - un precedent

Dreptul ca o artă a binelui și dreptății este prezentat lumii nu doar sub formă de norme adoptate de parlamente și alte organe abilitate. O altă ipostază a acestuia, la fel de importantă, este decizia judecătorească, care are un caracter general, de precedent.

Curtea Constituțională a FR are în practica sa o serie de cazuri legate de aprecierea constituționalității anumitor cazuri de limitare a libertății informației în masă sub aspect conflictologic.

Una din cele mai importante componente ale problemei definirii juridice a faptului „cum și în ce fel” s-a reflectat cuvântul jurnalistului care oglindește un anumit conflict social este înțelegerea și luarea în calcul a poziției autorului (redactorului) materialelor jurnalistice din zona de conflict și a „eroilor”, „personajelor principale” ale acestor comunicări.

După cum menționează pe bună dreptate autorii uneia dintre cele mai serioase cercetări din ultimul timp în domeniul contracarării juridice a dușmăniei și urii naționale, rasiale, religioase și sociale:

“...simpla prezență într-un material din mass-media a unor citate xenofobe, a afirmațiilor de acest gen ale unor persoane intervievate și ale “eroilor” din articole nu sunt suficiente pentru a afirma că publicația respectivă are o orientare extremistă. În acest caz, e deosebit de importantă poziția autorului și a redactorului materialului, comentariile și aprecierile lor față de acest fel de citate. E posibilă situația când acestea sunt incluse special pentru a le critica ulterior și a denunța ideile xenofobe sau pentru a argumenta, a demonstra și a condamna ideologia orientată spre ura împotriva persoanei și părerile unui grup extremist. În acest caz, deși aceste citate și afirmații apar în mass-media, orientarea generală a conținutului materialului nu este împotriva legii”⁴.

Ca exemple concludente ale acestei teze doctrinare corecte pot servi următoarele decizii privind tematica acută și conflictuală din practica a două jurisdicții: Curtea Europeană pentru Drepturile Omului și Curtea de justiție pentru disputele informaționale de pe lângă președintele Rusiei.

Decizia Curții Europene, intitulată „Jersild versus Danemarca”, adoptată la 23 septembrie 1994

Aceasta decizie a fost precedată de următoarele evenimente.

În primăvara anului 1985, în Danemarca au luat amploare dezbaterile publice privind părerile rasiste ce se răspândiseră în anumite straturi ale societății daneze. Discuția a fost provocată de un articol dintr-un ziar din Copenhaga despre activitatea unei asociații de tineret extremeiste cu denumirea „Scurtele verzi”. Ca răspuns la interesul viu al societății față de această tematică, televizionalistul Iens Olaf Jersild a pregătit, la comanda televiziunii daneze, un film documentar despre activitățile acestei asociații.

Pe parcursul filmului, ce a fost pus pe post în iulie 1985, trei membri ai „Scurtelor verzi” au făcut remarci ofensatoare și disprețuitoare la adresa emigranților și altor grupuri etnice din Danemarca.

4. A se vedea: Ratinov A.R., Kroz M.V., Ratinov N.A., Responsabilitatea pentru instigarea la ură și dușmănie: caracteristică psihologică legală, M.: “Iurlitinform”, 2005, p. 224.

Acest „termen” rasist după conținut nu a fost trecut cu vederea, în scurt timp începând clarificările la diferite niveluri. La Consiliul Național pentru Audiovizual au parvenit mai mult plângeri. Biserica s-a adresat ministrului Justiției, iar procurorul a intentat un dosar împotriva asociației „Scurtele verzi”. A fost deschis un dosar și împotriva lui Jersild, și împotriva șefului departamentului de știri al Corporației daneze de radiodifuziune pentru complicitate și instigare la răspândirea limbajului urii.

În aprilie 1987, aceștia au fost condamnați de Tribunalul penal din Copenhaga. Jersild a fost amendat cu o mie de crone daneze. Împreună cu șeful departamentului de știri, acesta a atacat decizia instanței orășenești, care însă a fost lăsată în vigoare.

După ce au fost epuizate toate posibilitățile de atac al deciziilor judecătorești, jurnalistul danez s-a adresat în structurile judiciare europene.

Curtea Europeană a constatat că sancționarea lui Jersild cu o amendă reprezintă o limitare a libertății de exprimare. De asemenea, era evident că această limitare era prevăzută de legislația națională a Danemaricii, în particular pentru „apărarea bunului nume și a drepturilor altor persoane”. Problema consta doar în aprecierea cât de necesară era *într-o societate democratică* sancționarea jurnalistului în acest caz concret.

Jersild a accentuat, și Curtea Europeană a fost de acord cu el, că, în contextul întregului subiect televizat, afirmațiile ofensatoare în mare demonstrau mai degrabă prostia autorilor, îi prezentau pe aceștia într-o lumină ilară, decât propagau părerile rasiste ale acestora. Restul subiectului consta în atragerea atenției societății daneze asupra problemei acute a manifestărilor de rasism și xenofobie ce luau atunci amploare în societatea daneză.

Jersild a inclus intenționat afirmațiile ofensatoare în subiectul său televizat, dar nu cu intenția de a contribui la răspândirea părerilor rasiste, ci pentru a le expune, pentru a le combate. El a explicat că a încercat să analizeze și să prezinte telespectatorilor un fenomen nou pe atunci în Danemarca - rasismul agresiv răspândit în rândul tinerilor din straturile inferioare ale societății.

Jersild a menționat că, dacă legea daneză „Despre responsabilitatea presei” din 1991 ar fi fost în vigoare la momentul demonstrării subiectului televizat, în genere nu ar fi existat nicio argumentare juridică pentru acuzarea sa. Această lege prevede că, în principiu, la răspun-

dere pot fi trași doar autorii afirmațiilor, nu însă jurnalistul care a luat interviul.

Dar, din punctul de vedere al autorităților daneze, jurnalistul a pregătit o emisiune mai degrabă senzatională, decât informațională. Și, deoarece telespectatorii acestei emisiuni în care a fost inclus interviul realizat de Jersild sunt în mare parte danezi, pedepsirea acestuia ar fi trebuit să servească drept exemplu că afirmațiile rasiste trebuie să fie tratate cu seriozitate.

Curtea din Strasbourg a accentuat că o circumstanță importantă a acestui caz e și faptul că jurnalistul nu a făcut aceste declarații incriminatorii, ci doar a ajutat la răspândirea acestora ca subiect ce are partea sa de responsabilitate pentru programul informațional al televiziunii daneze. Prin urmare, pentru a aprecia dacă era necesar ca acesta să fie sancționat, trebuia să se apeleze la principiile ce decurg din practica Curții Europene pentru Drepturile Omului cu privire la rolul și misiunea presei. În particular, la faptul că libertatea de expresie este una din temeliiile societății democratice, iar garanțiile acordate presei în legătură cu aceasta au o greutate constituțională deosebită. Deși presa nu poate să depășească anumite limite, în particular în interesele „apărării bunului nume și a dreptului altor persoane”, aceasta este obligată să transmită informația și ideile ce interesează opinia publică. Acestei obligații a presei îi corespunde dreptul societății de a le primi. Dacă ar fi fost altfel, presa nu ar fi putut să-și îndeplinească funcția importantă de observator și controlor public. Aceste principii, formulate inițial pentru presa scrisă, fără niciun fel de dubii, sunt aplicabile și în cazul activității mass-media electronice.

Judecătorii danezi au accentuat că Jersild a venit personal cu inițiativa de a pregăti o emisiune și că el cunoștea din start că există probabilitatea ca în timpul discuției din studioul televizat să fie făcute afirmații rasiste și că jurnalistul a încurajat aceste afirmații. Fără participarea acestuia, aceste afirmații nu ar fi ajuns la un auditoriu atât de larg și, în consecință, nu ar fi fost ulterior sancționate.

Curtea Europeană a recunoscut că acestea sunt argumente esențiale. Cu toate acestea, Curtea a atras atenția asupra faptului că la începutul emisiunii moderatorul a amintit despre dezbaterele publice și comentariile din presă cu privire la manifestările de rasism din Danemarca. Astfel, el a invitat telespectatorii să participe la emisiune anume în acest context. De asemenea, el a informat telespectatorii despre

faptul că esența acestei emisiunii este de a prezenta unele aspecte ale problemei rasismului din țară, prezentând „persoane concrete ce au păreri rasiste, mentalitatea acestora și mediul lor social”. Și discursul moderatorului, și linia de comportament adoptată de Jersild în timpul discuției cu tinerii din studio relevă că acesta s-a distanțat clar de poziția „Scurtelor verzi”.

Curtea Europeană a constatat că „sanționarea jurnalistului pentru acordarea de ajutor la răspândirea declarațiilor făcute în interviuri de către altă persoană poate să împiedice serios presa să contribuie la discutarea problemelor ce prezintă interes public, și nu poate constitui obiectul examinării în instanță, cu excepția cazurilor când pentru aceasta există motive deosebit de serioase”.

Decizia Curții de Justiție pentru dispute informaționale de pe lângă președintele Rusiei, adoptată la 15 martie 1995

În momentul pregătirii și examinării acesteia, membrii Curții de Justiție nu dispuneau de informații privind decizia Curții Europene „Jersild versus Danemarca”.⁵

Denumirea cazului nostru — “Despre adresarea Dumei de Stat a Adunării Federale a Federației Ruse către Curtea de Justiție pentru dispute informaționale în legătură cu emisiunile televizate ale Companiei de Stat TeleRadio din Rusia (CSTRR) “Fascismul în Rusia. Cine?”.

După cum se vede din titlu, reclamantul a fost Duma de Stat, Camera inferioară a Parlamentului rus. La ședința lor, parlamentarii ruși au apreciat anumite fragmente din emisiunea televizată a postului doi federal rus „Fascismul în Rusia. Cine?” la rubrica „Istorie din ziare” ca având un caracter incitator, ce contribuie la instigarea la ură și dușmănie națională.

Curtea de Justiție a examinat și mai devreme, nu o singură dată, această tematică, subliniind în câteva decizii gradul înalt de pericol social-public al răspândirii atitudinilor mizantropice naționaliste și extreme și folosirea în acest scop a mijloacelor de informare în masă.

5. Autorul acestui capitol a fost membru al Curții de Justiție toți cei 6 ani de activitate a acesteia, iar în 1999-2000 a deținut funcția de președinte interimar (Red.)

Examinând înregistrarea video a emisiunii „Istorie din ziare” din 22.02.1995, prezentată de CSTRR, articolele din ziare la care se făcea referire în emisiune, precum și un șir de alte publicații și materiale, audiindu-i pe reprezentanții părții care s-a adresat în instanță, precum și pe autorii emisiunii televizate, O. Vakulovski, T. Bondarenko, reprezentanții CSTRR și alte persoane interesate, Curtea a constatat că publicarea materialelor ce demască fascismul rus este justificată.

Curtea de justiție a remarcat că baza legislativă ce funcționa în acel moment în Rusia oferea anumite posibilități juridice pentru lupta cu propagarea ideilor supremației unei națiuni asupra alteia, incitarea la dezbinare socială, la dușmănie și ură națională, pentru lupta cu formarea pe bază ilegală a unor organizații militarizate, ce reprezintă manifestări de fond ale fascismului.

Problema principală constă în realizarea inadecvată a normelor acestor legi. Curtea a atras atenția asupra faptului că lozincile de renaștere națională, de fortificare a statalității, patriotismul nu au nimic în comun cu ideologia fascismului, care prezintă de fapt un pericol real pentru societate.

Important e că instanța a împărtășit îngrijorarea societății, inclusiv a autorilor rubricii „Istorie din ziare” în legătură cu răspândirea fascismului în Rusia contemporană.

Însăși denumirea completă a emisiunii televizate „Fascismul în Rusia. Cine?”, precum și comentariul autorului denotă încercarea creatorilor ei de a arăta fascismul rus personificat, prin adepții concreți ai ideologiei și practicii fasciste, forța motrice și formele fascismului. Într-o anumită măsură, aceasta le-a reușit. Astfel, în emisiune au fost prezentați muzicanții grupului rock „Krak” care, în mod deschis și fără a fi pedepsiți, demonstrează auditoriului lor atributele fasciste, afirmând că fascismul în Rusia este un fenomen normal. Este arătată convingător esența profascistă a grupării armate „Werwolf”, față de care organele de drept au întreprins măsurile necesare.

Un personaj ce întruchipează și, în același timp, demască, în opinia autorilor, fascismul rus, este un oarecare Vedenkin care e, chipurile, „geniul financiar” al lui Jirinovski, adjunctul liderului Uniunii Naționale ruse Barkașov, adjunctul „ministrului apărări” Acialov, ofițer KGB.

Curtea de justiție a subliniat că apariția emisiunii televizate „Fascismul în Rusia. Cine?” a fost oportună și justificată: aceasta a alertat societatea și a servit drept motiv pentru autorități să întreprindă mă-

surile de rigoare. Acestea sunt consecințele pozitive ale investigațiilor jurnalistice.

Totodată, Curtea a atras atenție și asupra greșelilor comise de jurnaliști. Astfel, aceasta a constatat că în emisiune au fost utilizate informații ce nu au fost verificate suficient și care, ulterior, au fost dezmințite, în particular în subiectul despre achiziționarea de către Vedenkin & Co a 90 la sută din acțiunile Corporației tehnologice internaționale “Sirena”, ceea ce a adus prejudicii reputației manageriale a corporației în cauză.

La elaborarea deciziei ce tine de competența sa, Curtea de justiție a ținut cont de faptul că Vedenkin e tras la răspundere penală de Procuratură și că fracțiunea LDPR nu a dezmințit afirmațiile privind participarea activă a lui Vedenkin la activitatea partidului.

Ca rezultat al examinării acestui caz, Curtea a admis că emisiunea televizată „Fascismul în Rusia. Cine?” nu a avut un caracter provocator și incitator și că autorii ei nu au încălcat legislația rusă. Dar, în același timp, aceasta a atenționat autorii asupra faptului că este inadmisibilă folosirea unor informații insuficient verificate și neveridice.

După cum se vede, deși au existat afirmații destul de „expresive”, care la o examinare superficială pot fi calificate drept hate speech, ambele instituții respectabile - și cea judiciară în persoana Curții Europene, și cea cvasi-judiciară reprezentată de Curtea de justiție pentru dispute informaționale – au ajuns la concluzia că în ambele cazuri orientarea de fond a subiectelor televizate nu a fost contrară legii.

Din contra, în ambele subiecte televizate, și jurnaliștii danezi, și cei ruși au făcut o tentativă de a investiga prin metodele pe care le aveau la dispoziție aspectele esențiale ale problemelor sociale „bolnave” din societățile lor. A le cerceta pentru a le soluționa. În legătură cu aceasta, evaluările juridice ale tentativelor de acest fel nu trebuie să se bazeze pe identificarea părerilor anumitor „eroi” ai materialelor jurnalistice cu părerile jurnaliștilor.

Criteriul de bază al soluționării problemei responsabilității jurnalistului și redactorului în astfel de relații trebuie să se conțină în răspunsul la întrebarea: a oferit jurnalistul sau redactorul mass-media o „tribună” infractorilor sau altor elemente antisociale sau a informat societatea despre evenimentele ce au avut loc?!

Delimitarea dintre activitatea criminală, antisocială și informarea despre aceasta poate fi efectuată după criteriul prezenței sau absenței intenției directe de comitere a acțiunilor ilegale. În situația lui Jersild

și Vakulovski, judecătorii Curții Europene și membrii Curții de justiție nu au identificat o astfel de intenție.

Rolul reglementărilor etice ale activității jurnalistice

Unul dintre cei mai înțelepți oameni ai secolului XX, Mahatma Gandhi, care înțelegea subtil problemele societății informaționale aflate atunci în fază incipientă, avertiza: „Ziarul este o mare putere, dar la fel cum un torent impetuos iese din albia râului și distruge semănăturile, așa și penița jurnalistului care nu e supus controlului servește doar la distrugere. Dar dacă acest control vine din afară, el e și mai dăunător decât lipsa controlului. Controlul este folositor doar atunci când vine din interior”.

Deseori activitatea mass-media atinge relații publice atât de delicate și de complicate, încât pentru reglementarea eficientă a acestora este insuficientă doar aplicarea mijloacelor juridice. În aceste situații, trebuie să se recurgă la mecanismele autoreglementării activității mass-media.

Principiile internaționale și naționale ale eticii jurnalistice denotă că în jurnalism informația este înțeleasă preponderent ca „bun social”, și nu ca simplu „bun de consum” sau ca „marfă obișnuită”. Aceasta înseamnă că jurnalistul poartă răspundere pentru felul în care va fi înțeleasă în societate „poziția sa de autor” exprimată în informația difuzată.

Conform regulii generale, jurnalistul nu trebuie să încalce drepturile și interesele legale ale unor membri concreți ai societății, cu excepția situațiilor când se procedează astfel pentru a apăra interesul societății ce prevalează asupra intereselor persoanei private. Anume de aceea sunt importante nu doar normele legislative, ci și principiile etice ale activității jurnalistice.

Se cunosc două componente de bază ale mecanismului de reglementare etică a activității jurnalistice.

În primul rând, este vorba de anumite norme, declarații, reguli ale comportamentului profesional, adoptate de membrii comunității jurnalistice. De cele mai dese ori acestea se numesc coduri de etică jurnalistică.

În al doilea rând, e vorba de organele publice sau publice de stat create pentru a urmări cum sunt executate aceste reglementări etice,

pentru a soluționa disputele informaționale și alte probleme ce apar pe parcurs.

La soluționarea multor probleme practice ce apar la reflectarea diverselor conflicte sociale se acordă prioritate anume reglementărilor etice.

Recomandările privind abținerea de la manifestările „limbajului urii” făcute jurnaliștilor de către Curtea de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă președintele Rusiei

1. A nu (...) admite formarea unui stereotip negativ stabil față de o întreagă etnie.
2. A nu forma intenționat sentimente de supremație a unei națiuni față de alta.
3. În timpul campaniilor electorale a nu apela la prejudecăți naționale.
4. A nu apela la o persoană interesată în calitate de comentator independent.
5. În materialele despre infracțiuni, a nu accentua atenția asupra naționalității infractorilor sau a victimelor acestora.
6. A nu publica listele activiștilor de stat sau publici, grupându-i conform principiului omogenității etnice.
7. A asigura paritatea informațională în reflectarea conflictelor.

Maria Kitaicik,

Mecanisme juridice, contracararea „limbajului urii” în mass-media, în: Legislația și practica mijloacelor de informare în masă (ZIP), №1, 2005

Printre acestea se numără și prevederile Codului de etică profesională a jurnalistului rus potrivit căror:

“Jurnalistul conștientizează pe deplin pericolul limitărilor, urmărilor și violenței care pot fi provocate de activitatea sa. Îndeplinindu-și obligațiile profesionale, acesta se opune extremismului și limitării drepturilor civile după orice criterii, inclusiv de gen, rasă, limbă, religie, viziune politică sau de alt gen, precum și apartenență socială sau națională.

Jurnalistul respectă onoarea și demnitatea oamenilor care devin subiecți ai atenției sale jurnalistice.

Acesta se abține de la orice fel de aluzii sau comentarii disprețuitoare față de rasă, naționalitate, culoare a pielii, religie, apartenență socială sau de gen, precum și față de handicapul fizic sau boala persoanei. El se abține de la publicarea acestor informații, cu excepția cazurilor în care circumstanțele sunt legate direct de conținutul informației publicate”.

În ceea ce privește organele de autoreglementare a activității informaționale, este vorba și despre Comitetul danez pentru afacerile presei, creat pentru îndeplinirea Legii Danemaricii din 1991 „Despre responsabilitatea presei”, cu participarea reprezentanților organelor puterii de stat. Mai este și Comitetul cuvântului public, creat în 1968 de Uniunea Jurnaliștilor din Finlanda, comitet care, pe baza observațiilor comunității, interpretează principiile etice ale jurnalismului. Este vorba și de ombudsmanul special din Suedia, un apărător al drepturilor cetățenilor, îngădite de către mass-media. Activează chiar și o asociație mondială de acest gen de autoreglementare.

Din 1994 până în 2000, în Rusia a activat Curtea de Justiție pentru dispute informaționale de pe lângă președintele FR, cu statutul de organ de stat și cu o competență mai largă, dar destul de apropiată „ca spirit” de confrății săi străini.

Odată cu lichidarea Curții, autoreglementarea activității jurnalistice în Rusia nu s-a întrerupt. Ștafeta a fost transmisă Marelui juriu corporativ al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia, iar din anul 2005 aceasta se află la un nou organ pentru spațiul informațional rus - Colegiul public pentru plângeri privind presa.⁶

Colegiul Public e structurat după modelul parlamentului cu două camere: Camera comunității mass-media și Camera auditoriului mass-media, fiecare fiind constituită din 25 de persoane propuse și alese de comunitățile și organele corespunzătoare (ale mass-media, consumatorilor, puterii).

În activitatea sa, Colegiul Public urmărește, în particular, următoarele obiective:

- Înfrădăcinarea în sfera informării în masă a idealurilor toleranței și culturii păcii în contextul prevenirii pericolelor legate de prejudecăți și discriminare, xenofobie, naționalism agresiv, dezbinare etnică și religioasă;

6. Despre activitatea, componența, statutul juridic etc. al acesteia puteți citi pe pagina web <http://co11egium.ruj.ru/>. Acestora trebuie atrasă atenția asupra a două momente de bază.

- Oponerea extremismului politic și de alt gen în sfera informării în masă.

Experiența Curții de justiție e necesară și e luată în considerare nu doar în Rusia. În particular, aceasta e folosită activ de Shamara Mai-ciev în activitatea sa de doi ani ca reprezentant în Kirghizstan al Institutului Mass-media, care a fost reales recent în această funcție pe un nou termen. Iar în luna mai 2006, experiența Curții a fost luată drept bază pentru formularea inițiativei ruse privind crearea **Curții Internaționale pentru dispute informaționale**, înaintată Forumului mondial de la Bruxelles «*Rolul mijloacelor de informare în masă mondiale în relațiile dintre popoare...*», care s-a desfășurat sub înaltul patronat al dlui Karel de Gucht, președintele în exercițiu al OSCE.

În loc de concluzie

Concluzia acestui capitol poate fi prezentată în felul următor. Ca și în procesul de formulare a normelor de drept și etice ce reglementează relațiile publice privind reflectarea de către jurnaliști a conflictelor sociale, și în procesul aplicării acestora trebuie atrasă atenția asupra a două momente de bază.

Pe de o parte, e necesar să se ia în calcul rolul deosebit al mass-media în asigurarea dreptului comunității de a afla despre apariția și dezvoltarea conflictelor importante din punct de vedere public, care sunt prezente în viața reală a persoanei, societății, statului, iar pe de altă parte, trebuie reținut că și mass-media pot să fie, și deseori sunt, instrumente de acutizare, iar uneori de declanșare a conflictelor sociale.

Doar conjugarea rezonabilă a libertății și responsabilității în procesul de reflectare a apariției și evoluției oricăror conflicte sociale, conjugare asigurată de combinarea optimă a reglementărilor juridice și etice, când legea și autoreglementarea se completează organic pentru a asigura un rezultat pe care nu-l pot obține fiecare în parte, poate asigura formarea înțelegerii și toleranței ca factori importanți ai bunei soluționări a conflictelor sociale.

ANEXĂ

Câteva articole pe care le vom prezenta în continuare ilustrează, într-o anumită măsură, ceea ce s-a menționat în capitolele precedente.

Selecția materialelor a fost făcută de către experții Centrului Informațional-Analitic „SOVA”. Materialele sunt însoțite de câteva para-grafe, în care este explicat de ce acestea au fost selectate drept exemple de „limbaj al urii”. Propunem, de asemenea, câteva întrebări pentru fiecare articol. Aceste întrebări ne vor ajuta să înțelegem mecanismul transformării unei comunicări informative sau a unui material polemic într-un articol ce încalcă, în opinia experților centrului „SOVA”, normele eticii, iar uneori cheamă direct la violență rasială.

Nu am inclus articolele care au fost subiecte ale acțiunilor judiciare, deoarece conform legislației ruse contemporane reproducerea acestor texte este ilegală.

Toate materialele au fost preluate de pe pagina web a centrului „SOVA”.

Centrul „SOVA” monitorizează limbajul urii în peste 20 de instituții mass-media centrale. Centrul urmărește „materialele cele mai pline de xenofobie sau cele mai controversate în sensul prezenței limbajului urii” în aceste publicații.

Scopul monitorizării este „nu doar de a atrage atenția asupra cazurilor de xenofobie etică și religioasă în presa centrală, dar și de a aborda probleme disputabile, ce apar în abordarea temei “limbajul urii”.

1. La Moscova a fost inaugurat monumentul Țarului Alexandr al II-lea // RIA “Novosti”. 2005. 7 iunie

La 7 iunie 2005, RIA „Novosti” a publicat o știre despre inaugurarea la Moscova a monumentului imperatorului Alexandr al II-lea. În text a fost inclusă integral inscripția de pe postamentul monumentului care, din cauza neatenției reporterului, a fost reprodusă incorect. În loc

de „jugul otoman”, reporterul a scris „jugul islamist”, transformându-l pe imperator într-un luptător cu musulmanii. Peste câțva timp, greșeala a fost corectată. Dar știrea reușise deja să apară nu numai pe multiple portaluri informaționale de pe Internet, ci și într-o serie de ziare ruse.

Prezentăm un fragment din știrea republicată de ziarul „Gazeta” în aceeași zi.

La Moscova, alături de biserica Hristos Mântuitorul, a fost inaugurat solemn un monument Țarului Alexandr al II-lea

Monumentul din bronz, cu o înălțime de cinci metri, creație a sculptorului Alexandr Rukavișnikov, se înalță pe un postament din marmură de trei metri, înconjurat de o colonadă stilizată. Inscripția de pe monument spune: „În 1861, Imperatorul Alexandr al II-lea a anulat iobăgia în Rusia, a eliberat milioane de țărani din robia de veacuri, a reformat sistemul militar și judiciar, a introdus un sistem de autonomie locală, dumele orășenești și autoritățile locale, a încheiat războiul caucazian ce a durat mai mulți ani, a eliberat popoarele slave de sub jugul islamist. A murit la 1 martie 1881 în urma unui atac terorist”.

Monumentul a fost inaugurat solemn de primarul Moscovei Iuri Lujkov, patriarhul Moscovei și al întregii Rusii Alexii II, ministrul culturii și comunicărilor în masă al FR, Alexandr Sokolov.

„Astăzi, în țara noastră renasc multe dintre cele pierdute, lucruri importante pentru memorie, istorie și percepția viitorului”, a spus Lujkov, luând cuvântul la ceremonie. Primarul a subliniat că Alexandr al II-lea a participat la construcția bisericii Hristos Mântuitorul la Moscova.

(...)

Întrebări:

1. Cum credeți, din ce cauză s-a repetat eroarea la retipărirea știrii?
2. Cum credeți, de ce a greșit reporterul-autor al știrii? Care e cauza comiterii acestei greșeli?
3. Ați avut în experiența dvs. greșeli de acest gen?

2. S. Sokolov. Consultația medicului // Kargopolie (Regiunea Arhanghelsk). 2005. 22 februarie

Acest material, în opinia noastră, este interesant prin faptul că, deși nu e scris de un jurnalist profesionist, ci de un amator, acesta reproduce în cea mai simplificată formă schema-tip a articolelor „antisectante” scrise la nivel mult mai înalt.

În articol sunt utilizați mai mulți termeni și mai multe expresii negative ce nu sunt acceptate în mediul specialiștilor-teologi, dar care s-au înrădăcinat adânc în uz.

Cu ajutorul, chipurile, al datelor statistice, autorul încearcă să creze impresia despre „invazia în masă a sectelor totalitare” în regiunea Arhanghelsk. Dar în articol nu e luat în considerare faptul că, în conformitate cu legea, „asociații religioase noi” sunt, de exemplu, și unele eparhii ale Bisericii ortodoxe ruse. Acestea, după toate probabilitățile au și constituit majoritatea din numărul menționat în articol. Căci e imposibil de crezut că într-o singură regiune au apărut 123 de asociații religioase noi.

În sfârșit, articolul are un caracter antiterorist emfatic, având de câștigat nu doar în sine, ci și din cauza actualității acestuia în primele luni de după Beslan. Pentru cititorul local „efectul terorist” era intensificat și de faptul că materialul a apărut pe fundalul unei anchete abia încheiate, privind o explozie într-un bloc locativ⁷.

Atenție: sectele!

Cataclisme sociale ce duc la distrugerea temeliiilor existente, ritmurile, în serie, ale culturii de masă, dublarea volumului informației contemporane la fiecare 18 luni și, ca urmare, creșterea incompetenței populației, duc la crearea unui vacuum spiritual.

Acesta este umplut rapid de vrăjitori, diferiți prezicători, extrasenzori, organizații religioase de cult ce folosesc credința pentru a atinge niște scopuri ce nu au nimic în comun cu spiritualitatea: bani, ambiții

⁷ În noaptea de 16 martie 2004, în unul din blocurile locative din Arhanghelsk s-a produs o explozie, în urma căreia au murit 58 de persoane. Una din versiunile celor întâmplate era un act terorist. Ancheta a stabilit că explozia s-a produs din cauza unui locatar, fost angajat al „Gorgaz”, care a desucit un ventil de la conducta de gaze de pe scara blocului. În alte două case, de unde de asemenea au fost sustrate ventilele, a fost depistată și înlăturată o scurgere de gaze.

Mai târziu, în timpul procesului de judecată, acuzatul a încercat să prezinte acțiunile sale drept teroriste.

personale, politică.

Numărul credincioșilor este în creștere, iar credința, după cum se știe, cimentează structura personalității. Au apărut zeci de secte distructive, în fruntea cărora se află chiar și psihoterapeuți profesioniști. De exemplu, în ultimii zece ani, în regiunea Arhanghelsk au apărut 123 de asociații religioase noi. Până în prezent, nu este interzisă activitatea „Martorilor lui Iehova”.

Scopul sectelor distructive e de a controla conștiința omului, de a inhiba capacitățile de gândire critică, de a suprima voința și emoțiile. Acest control, spre deosebire de „spălarea creierilor”, se desfășoară corect, fără violență.

Despre persoanele care ademenesc prozeleți, de obicei, se spune: este cel mai prietenos om pe care l-ați întâlnit vreodată. Și aceasta trebuie să ne pună în gardă.

Care sunt motivele care îi fac pe oameni să intre în secte? Factorii externi: decesul persoanelor apropiate, bolile, pierderea locului de muncă etc. Factori interni: calitățile și particularitățile personalității – timiditatea, credulitatea, necesitatea de autoafirmare, dezamăgirea provocată de valorile culturale. Convertirea se produce, de regulă, în anumite situații de criză.

Toate sectele totalitare sunt organizații teroriste, deoarece influențează asupra psihicului persoanei cu scopul de a distruge individualitatea acesteia și a o supune comportamental, a-i dirija emoțiile și voința. Între alte organizații teroriste, e depășită ca forță doar de agresiunea armată. Terorismul psihic este o formă masivă de armă neletală. Fiți vigilenți!

Întrebări:

1. Selectați cuvintele ce au servit autorului pentru a conferi articolului o nuanță negativă, pentru a-l umplea de emoții negative.
2. Cum caracterizează autorul asociațiile religioase? Care termeni sunt mai corecți (vezi capitolul 3)?
3. Ce stereotipuri sunt prezente în acest articol? Găsiți generalizările făcute de autor ce contribuie la stereotipizare.
4. Specialitatea autorului vă provoacă anumite asocieri (și dacă da, ce fel)? Cum credeți, pe fortificarea căror imagini și stereotipuri s-a mizat?

3. Irina Kolesova. Și iadul venea în urma lor // Bursa-Afanasie. 2004. 23 decembrie

Articolul este un exemplu tipic de limbaj al urii antițigănești.

Prezentarea tuturor țiganilor drept traficanți de droguri și, din contra, prezentarea problemei răspândirii narcomaniei exclusiv ca rezultat al activității țiganilor imprimă articolului o deosebită emfază. Efectul pentru cititorul publicației regionale (din Tver) este intensificat și de faptul că jurnalistul „localizează” problema, prezentând-o drept un rău local, care anume din orașul respectiv se extinde în Rusia.

Toate construcțiile xenofobe sunt doar „meritul” autorului materialului. La o analiză atentă a textului, se poate vedea că toate comentariile reprezentanților organelor de drept, care prin prezența lor intensifică veridicitatea textului, sunt corecte.

Și alte două nuanțe orientate spre intensificarea confruntării „prieteni – dușmani”.

În primul rând, țiganii din articol sunt într-atât de „străini” încât limba lor e neînțeleasă nu numai de milițieni, ci și de alți țigani.

În al doilea rând, chiar și în cazul în care jurnalistul e pus în fața necesității de a aminti despre faptul că în oraș există, de asemenea, și traficanți de droguri „ruși”, acesta șterge imediat efectul acestei precizări prin antitezele „rușii – droguri „ușoare”” și „țiganii – droguri „tari””. Și prin constatarea succesului organelor de drept în „stoparea activității furtunoase a țiganilor”.

Și iadul venea în urma lor

Țiganii din Savelovo părăsesc Kimrul și nu se știe care oraș din Rusia va deveni degrabă noua capitală a narcomaniei.

În ultimii ani, cuvântul „droguri” a devenit, se pare, principalul atribut ce definește orașul Kimr. Zvonurile despre faptul că Kimrul este cel mai „narcoman” centru raional din regiunea Tver s-au răspândit în întreaga Rusie. Deși, de fapt, narcomanii din Kimr nu au fost numărați niciodată și nu există date statistice oficiale privind numărul locuitorilor centrului raional care folosesc cu regularitate droguri. Între timp, zarva despre „orașul narcomanilor” a făcut administrația locală și miliția să înceapă o luptă serioasă

cu traficantii de droguri și să desfășoare măsuri de profilaxie în rândul tineretului. În anul 2003, la Kimr a fost creată secția inter-regională a Direcției serviciului federal pentru controlul asupra circulației drogurilor în regiunea Tver, condusă de căpitanul de poliție Mihail Gurianov, în vârstă de 30 de ani. În cadrul secției activează 13 colaboratori. Într-un singur an de activitate, polițiștii au reușit să ia sub control întregul câmp de activitate a traficantilor locali de droguri și să blocheze canalele principale de furnizare a drogurilor în Kimr.

Nașii microraionului Savelovo

Acum doi-trei ani, stația feroviară „Savelovo” (un microraion al orașului) era un adevărat loc de pelerinaj pentru narcomani. Acest microraion era practic în întregime locuit de familia de țigani, care până nu de mult se ocupau cu succes de comerțul cu droguri. Stația feroviară era locul de bază pentru comercializarea heroinei. Linia „Moscova-Savelovo” se bucura de o mare popularitate în rândul narcomanilor și traficantilor moscoviți. Acestora le era foarte comod: doar 2 ore de mers din capitală și, direct pe peron, cumperi o doză de droguri mult mai ieftin decât la Moscova. La Kimr 1 gram de heroină costă de la 800 la 1000 ruble. După cum au povestit colaboratorii Poliției antidrog, având protecția miliției, țiganii se simțeau în apele lor. Profitul de bază îl aveau de la cumpărătorii din afara orașului, deoarece de la narcomanii locali nu poți avea mare profit - în mare parte aceștia sunt șomeri și fără bani. Să spunem că țiganii din Savelovo sunt bogați e ca și cum nu am spune nimic. Așezarea e plină de case de piatră cu două etaje, în care locuiesc familii mari de țigani. Acum aici nu veți găsi nicio casă în care să nu fi fost cu percheziția colaboratorii lui Mihail Gurianov, nu există nicio familie de țigani ale cărei rude nu ar fi fost “după gratii”... Deloc întâmplător că polițiștii lui Gurianov au fost porecliți “duzina diavolului”. După cum observă mașinile de serviciu, țiganii fug de polițiștii antidrog ca dracul de tămâie. Iar unele case țigănești au fost părăsite. Înțelegând că polițiștii locali și-au pus în gând să le distrugă businessul definitiv și fără cale de întoarcere, țiganii își vând palatele. Trei familii, care și-au vândut casele, au plecat din Kimr: unii au mers la Kaluga, alții - la Tula, iar ceilalții au decis să se dea la fund în regiunea Moscova, mai aproape de capitală. Recent, au trecut cu traiul la Kimr noii proprietari ai

conacului țigănesc, construit direct pe chei (la câteva sute de metri de principalul loc de atracție orășenesc — legendarul avion „al lui Tupolev”). Anul acesta, sora fostei proprietare a fost arestată pentru vânzare de heroină. Fără a aștepta să i se întâmple și ei același lucru, „narcobaroneasa” de 50 de ani Nina Nitkovskaia a vândut casa cu 50 de mii de dolari și a părăsit orașul, împreună cu numeroasa sa familie.

Potrivit lui Mihail Gurianov, plecarea în masă a țiganilor este un simptom evident al faptului că afacerile merg prost în regatul drogurilor. După cum ne-a povestit căpitanul de poliție, cu aproximativ 30-40 de ani în urmă, la Kimr s-au stabilit țiganii “unguri” (pe timpuri, strămoșii lor au venit în Rusia din Ungaria). Trei clanuri mari de țigani: Pomeranțev, Lokotoș și Nitkovski au împărțit între ele sfera businessului „subteran”. În anii '90, când drogurile au devenit în vogă în rândul tinerilor, țiganii din Kimr au început să se ocupe de trafic de droguri. Iar când colaboratorii organelor de drept au reușit să-i aresteze pe principalii organizatori ai comerțului cu heroină, între familiile „decapitate” au început „reglările de conturi”. Țiganii au început să se teamă că cineva din complici “își va vinde” rudele. Livrarea partidelor mari de droguri, în special din Moscova, a început treptat să se reducă.

Viața de zi cu zi a „duzinii diavolului”

În 11 luni ale anului curent, colaboratorii lui Mihail Gurianov au reușit să confişte peste 40 kg de heroină și marijuana. Au fost trimise în judecată 12 cazuri penale privind comercializarea ilegală și păstrarea substanțelor stupefiante și psihotrope. Baronul țiganilor din Kimr, Roman Bașidze, și soția acestuia Vanda Ponadubova, care au fost arestați pentru o partidă de “extasy” și care au evadat, sunt dați în urmărire federală.

Mihail Gurianov a pus în fața secției sale sarcina de a stopa livrarea drogurilor în Kimr. Pentru aceasta a fost desfășurată o activitate de pregătire minuțioasă. La o anumită etapă, polițiștii din brigada antidrog s-au ciocnit de un obstacol de netrecut pentru ei — ascultarea convorbirilor telefonice ale țiganilor din Savelevo nu a dat niciun rezultat. Deși cunoșteau limba rusă, țiganii vorbeau între ei în dialectul lor care, după cum s-a văzut mai târziu, nu a putut fi tradus nici de țiganii din alt trib, care nu locuiau în Savelevo, ci în centrul orașului. Cu toate acestea, „bariera

lingvistică” nu le-a încurcat polițiștilor să activeze în direcția propusă.

Desigur că la momentul actual la Kimr, ca și mai înainte, se poate cumpăra și heroină (desigur “ilegal”, cu ajutorul unui „intermediar” care, drept comision, își va cumpăra și sie o “doză” din banii clientului), și marijuana (1 pahar (30 g) costă 2-2,5 mii de ruble). De comercializarea marijuanei se ocupă, în mare, traficanții ruși.

Lunea curentă, colaboratorii Controlului de stat droguri au reținut în flagrant o persoană ce vindea marijuana. Aceasta vindea “iarba” la locul de trai, dar o păstra în alt loc. În timpul percheziției, în locurile de comercializare și de depozitare a fost confiscată o partidă mare de marijuana. În acest caz, a fost începută o anchetă preliminară, în cadrul căreia a fost depusă o cerere în judecată privind ținerea persoanei în cauză sub arest. Acesta este doar unul din ultimele episoade din viața de zi cu zi a colaboratorilor secției. Într-un an, după cum consideră căpitanul de poliție, s-a reușit nu doar să se stopeze activitatea furtunoasă a țiganilor. „Pe de o parte, mitul că Kimrul este capitala narcomaniei din regiunea Tver, într-o anumită măsură, a pătat „reputația” orașului nostru, dar, pe de altă parte, aceste zvonuri strașnice au făcut ca administrația să-și unească eforturile și, într-un termen scurt, să desfășoare un volum de lucru pentru care în alte centre raionale e nevoie de ani întregi”, a spus Mihail Gurianov. Polițiștii antidrog se gândesc destul de serios la crearea în Kimr a unui centru regional de reabilitare pentru narcomani prin terapie cu muncă obligatorie. Se presupune că centrul va fi construit în baza dispensarului narcologic local unde sunt înregistrați în prezent 154 de oameni.

Situația din Kimr s-a schimbat cardinal datorită activității colaboratorilor controlului antidrog. Cu toate acestea, Mihail Gurianov înțelege că un mic orășel poate fi scăpat de traficanții de droguri, dar acest lucru e imposibil în cazul întregii Rusii. De la hotarul cu Tadjikistanul, prin cele mai sofisticate metode, drogurile sunt livrate în diferite orașe din țara noastră. După cum se zice, de-ar fi cerere, căci “marfă” se găsește. Orășelul raional din regiunea Tver atrage traficanții de droguri prin amplasarea comodă a drumurilor – trei magistrale auto și o linie feroviară. Legăturile traficanților din Kimr duc prin toată Rusia și niciodată nu vei ghici unde începe un trafic și unde se încheie altul. Mai devreme sau mai târziu, șatra țigănească va părăsi Kimrul, dar puțin probabil că își va înceta businessul profitabil. Copiii și nepoții țiganilor din

Savelovo vor continua afacerea părinților în alte locuri – în Tula sau Kaluga, Tver sau Vologda... Nu contează unde vor fi vândute drogurile, important e că problema ce a luat naștere la Kimr va rămâne, se va schimba doar locul acțiunii.

Întrebări:

1. În două pasaje, autorul indică prețul drogurilor. Este corect să se procedeze astfel? Argumentați răspunsul.
2. Găsiți discrepanțe logice în articol. Care a fost motivul apariției acestora?
3. Găsiți în text „legăturile” dintre problema narcomaniei și caracteristicile geografice și etnice. Pe cât de corecte sunt acestea? Argumentați.
4. Există în articol fraze ce pot servi drept motiv pentru a acționa autorul în judecată pentru defăimare și ofensă?

4. Vadim Recikalov. Haci la Paris! // Moskovski komsomoleț. 2005. 7 noiembrie

Acest articol este un exemplu clar de reacție xenofobă la dezordinile de la periferia Parisului din noiembrie 2005.

Reamintim că mass-media ruse au prezentat evenimentele de la Paris aproape exclusiv ca ciocniri rasiale și religioase. Un punct de vedere alternativ (și important, mult mai adecvat celor ce se întâmplau) – despre caracterul social al acestor dezordini — nu a fost prezentat în spațiul informațional al Rusiei.

Principala caracteristică ce a evidențiat acest material din torentul articolelor antimigraționale isterice a fost utilizarea de către autor a unei retorici domestice rasiste evidente — „haci”, „negri” etc.

În rest, acesta este un set standard de afirmații despre incultura, agresivitatea, criminalitatea migranților de alte etnii, susținute de o retorică antioccidentală.

Haci la Paris!

În legătură cu pogromurile din Franța, publicul larg din Rusia este foarte interesat de răspunsul la o întrebare: dar e posibil oare un asemenea scenariu la noi?

Păi, natural, când azerii și tadjicii, sub conducerea cecenilor, vor începe să incendieze automobilele în fata IuVAO. Nu, cetățeni, la noi așa ceva nu e posibil. Noi vom avea alt fel de probleme. Pentru început două mici exemple.

Eu locuiesc pe bulevardul Kutuzov. În casa mea e o catastrofă. Portăreasa Zulfia, o tătăroaică din Gorki, o fostă persoană fără viză de reședință, a populat cu tadjici întreg etajul cincii. Tadjicii lucrează la piața Dorogomilovski, iar acei care nu au reușit să-și găsească un loc de muncă la piață o ajută pe Zulfia. Acum aceasta nu mătură curtea, așa cum făcea înainte, acest lucru e făcut pentru ea de tadjici, între care și minori. Copiii mătură curtea, iar Zulfia sta lângă locul de joc pentru copii și controlează calitatea muncii. După lucru, tadjicii prăjesc carne de oaie chiar pe scara blocului. Pe Zulfia e imposibil s-o strunești. Ea are protecție de la municipalitate și, potrivit ei, la Petrovka 38. În plus, ea are o armată întregă de tadjici cu un efectiv de până la două plutoane. Atunci când am încercat să lupt cu Zulfia, un ticălos mi-a deformat într-o noapte ușa din spate dreapta a automobilului meu. A trebuit să scot din buzunar 100 de dolari. Cu ajutorul unui pneu de automobl, ușa a fost îndreptată de un tadjic tot din curtea noastră, pe nume Voit.

Seamănă aceste lucruri cu ceea ce se întâmplă pe teritoriul Franței? Deloc. Acum jumate de an am fost în Franța. Mergeam în taxi. La volan – un șofer alb cu nas coroiat – un francez tipic. Doi algerieni au trecut de pe trotuar pe partea carosabilă a străzii. Șoferul a frânat imediat. Traversând strada, unul din algerieni a plesnit cu palma peste capotul „Mercedesului” nostru. Șoferul a reacționat imediat, a mișcat puțin mașina și l-a lovit neobservat pe algerian cu bumperul peste picioare. Algerianul a grăbit pasul pentru a nu cădea și, deja pe partea cealaltă a trotuarului, ne-a fluturat prietenește din mână. Adică, scuzați, totul e în regulă, nu am avut dreptate.

— Va te faire foutre — a spus taximetristul. Adică “f... capul”.

Deci, de ce la noi nu e posibil un scenariu la fel ca în Franța? Pentru că diasporele noastre, în principiu, au un alt statut în societatea rusă. De facto, acestea sunt membre cu drepturi depline ale societății, iar aparent — cei mai asupriți dintre asupriți. Adică, public, pot să-l numesc pe oricare asiatic “haci”, “negru”, “ceh” sau “azerbut” și nimeni nu mă va condamna, în cel mai rău caz voi primi un pumn în figură. Dar dacă «apaika» Zulfia împreună cu municipalitatea și, potrivit spuselor ei, cu Petrovka 38, protejează hacii, atunci pot să faci pe dracul în patru, dar ei vor prăji carne de oaie pe scară. Adică, hacii

noștri nu vor lupta împotriva puterii și miliției „albe”, deoarece hacii și puterea nu sunt dușmani, ei sunt parteneri. Puterea noastră are nevoie de hacii, deoarece albi nu vor să măture curțile, să construiască case și să fie proprietari de tarabe comerciale la piața Dorogomilov. Albi vor să fie doar juriști, politologi și să locuiască la Paris. Cei mai avansați hacii nu mai lucrează la piețe, ci fac studii și se angajează la bănci, administrații raionale, în procuratură. Și de ce ar lupta ei cu puterea noastră „albă”? Dacă e să ne uităm atent și fără prejudecăți, această putere nu e chiar atât de „albă”. Dar și noi, în esență, suntem aceiași hacii, chiar dacă suntem ruși.

Iar în Europa există alte probleme. Regizorul european Michael Haneke a filmat anul trecut filmul „Cache” — „Tănuț” (o coproducție franco-italiano-germană). În film, eroul principal, un francez de vreo 50 de ani, este chinat de remușcări că, fiind de vârstă preșcolară, s-a comportat politic incorect cu un alt copil de șase ani - un algerian. În procesul acestor chinuri, el îl găsește pe acel algerian, îl aduce cu reflecțiile sale până la sinucidere, după care se sinucide și el. Pe scurt, toți au murit, sfârșitul filmului. Trei premii la Festivalul de la Cannes. Acolo, în Franța, nu se permite să spui cu voce tare: „Hacii!” — se poate doar, pe ascuns, să-l împingi pe algerian cu bumperul mașinii. Francezii au adus până la absurd vina lor istorică față de algerieni și față de alți venetici în țară. Francezii, de-a lungul mai multor ani, le-au insuflat obsesiv hacilor că și ei sunt oameni. Iar aceștia au crezut. Și au dat de știre despre sine. Dar poate că această explicație e prea banală. Nu știu. Noi avem cu totul alte probleme.

Există părerea că imigrații se împart în răi și buni, conform unui principiu simplu. Cei răi trăiesc așa cum s-au obișnuit să trăiască în patria lor, prăjind carne de oaie pe scară. Iar cei buni se străduiesc să se integreze în societatea nouă pentru ei. Ieri l-am văzut în curtea noastră pe Voit care se integrează. Voit învăța să meargă pe rotile. Voit e bun.

Întrebări:

1. Găsiți în text stereotipuri etnice. Cum se produce stereotipizarea?
2. Găsiți în text generalizări etnice. Acestea poartă emoții negative sau pozitive? Conțin oare acestea informație?
3. În ultimul timp, are loc „eticizarea” termenului migrant, confundându-se problematica etnică și socială. Există oare în articol exemple caracteristice acestui proces? Dacă da, analizați-le.

**5. Străinii populează jumătate de țară.
A venit rândul Siberiei. // Komsomolskaia pravda.
2005. 8 noiembrie**

Acest material, de asemenea, a apărut în timpul dezordinilor de la periferiile pariziene. Acesta este prezentat ca o încercare de a prezenta diferite puncte de vedere. Materialul xenofob al lui Dmitri Steșin este prezentat drept material analitic, însoțit de date statistice și ilustrații (harta și statistica curentului migrațional), a doua parte a articolului, la fel de agresivă – ca opinie a expertului, iar replica lui Serghei Ciugaev, menită să „echilibreze” agresiunea xenofobă la rubrica „Vedere de la etajul șase”, e scrisă în stilul unui eseu personal (partea a doua și a treia nu sunt puse aici în discuție).

Deoarece nu reproducem statistica ce ilustrează materialul lui Steșin, vom remarca, că harta și statistica migrației la care acesta face trimitere în permanență reprezintă date generale despre migrația din **anii 1992-2000**.

Adică, cifrele reflectă dinamica migrației de la dezintegrarea URSS și, astfel, caracterizează nu “hoardele străinilor”, ci în primul rând deplasarea populației de **etnie rusă** dinspre fostele republici sovietice din Caucaz și Asia Centrală (aceasta, apropo, se vede în legenda hărții, dar numai în cazul în care este examinată **cu mare atenție**).

Agresivitatea materialului este susținută nu doar de titlu, ci și de descrierea jurnalistică a procesului migrației drept războaie, bătălii între “neruși” pentru spațiul “rus”.

**D. Steșin. Străinii populează jumătate de țară.
A venit rândul Siberiei**

Doar într-un vis urât poți să vezi un asemenea tablou: grupări etnice din Caucazul de Nord și din Asia Mijlocie se luptă cu chinezii pentru zone de influență în Siberia Centrală.

De fapt, aceasta nu e ficțiune, ci realitatea amară din ultimii ani. Datele Rosstatului și cele primite de la zeci de organizații sociologice private conturează un tablou clar. Sudul și Rusia Centrală sunt aproape pierdute pentru populația băștinașă. În Ținuturile Stavropol și Krasnodar, potrivit datelor neoficiale, la 10 locuitori băștinași revin deja 3-4 migranți din Caucazul de Nord și Asia Centrală. Încă cinci ani și numărul locuitorilor băștinași se va

egala cu cel al veneticilor. Și această problemă nu se va soluționa pe cale pașnică.

Deja nu ajung terenuri arabile, deja toate nișele din business sunt ocupate, iar migrații continuă să vină. E adevărat, nu într-un număr atât de mare. În ultimii 3-4 ani, curente migratoionale din Caucaz, Asia Centrală și cea Mijlocie s-au reorientat spre Siberia. În orașele siberiene vechi, ca ciupercile după ploaie, cresc diasporele naționale. În Ekaterinburg, în 9 luni, potrivit datelor DOAI, au fost înregistrați 84 238 de cetățeni străini. Alți 13 745 migranți au primit permis de lucru. În Orenburg, colonia de migranți oficiali, înregistrați, numără „doar” 300 de mii de persoane. În Novosibirsk - 200 de mii. Iar în sudul Siberiei deocamdată dormitează China miliardară, care ne aruncă anual câte un milion de compatrioți pentru trai permanent.

China nu se grăbește nicăieri. Aceasta așteaptă momentul când pe pământurile rusești nu vor mai rămâne ruși și va putea să revendice veneticilor asiați și caucazieni dreptul asupra acestor teritorii. Singurul lucru ce consolează. Potrivit datelor statistice privind repartizarea migranților, nouă, locuitorilor băștinași ai Rusiei, ne va rămâne totuși câte ceva: „zonele agriculturii de risc” mai la nord de Voronej, regiunile noastre cu soluri nefertile cu Pskovul și Tverul ca anexă, solurile lutoase din Leningrad și zonele nefertile ale tundrei și silvotundrei.

Întrebări:

1. Pe cât de real vă pare dvs., ca cititor, tabloul descris în material? Dacă nu e real, de ce a trebuit să fie prezentat acest tablou?

2. Poate acest material să fie numit informațional sau de informare? Argumentați.

3. Ce rol le revine datelor statistice în articol?

4. Găsiți cuvintele și expresiile cu ajutorul cărora autorul își exprimă sau încurajează emoțiile față de „neruși”. Ce fel de emoții?

5. Există în articol atitudini antimigraționale, antiislamiste și antioccidentale? Cum, în ce fel se manifestă acestea?

LITERATURA RECOMANDATĂ

Pentru capitolul 1. „Jurnalistul în conflictul social”

Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология: анализ и менеджмент. Учебное пособие. — М.: Дело, 2005.

Информационные споры: как в них победить? Решения, рекомендации, экспертные заключения Судебной палаты по информационным спорам при Президенте РФ. - М.: Галерея, 2002. <http://www.gdf.ru/books/books/dispute/content.shtml>.

Конфликтология. Хрестоматия. Российская академия образования. Московский психолого-социальный институт. — Воронеж: МОДЕК, 2002.

Мельников М.А. Как не угодить под «статью», цитируя расиста. Профессия журналист, № 5, 2001.

Мельников М.А. Время выбора. Несколько слов в пользу саморегулирования в профессиональной журналистике. Журналист № 5. 2001.

Мельников М., Пантелеев Б., Панфилов О. Пресса и терроризм. Обзор и анализ работы журналистов во время захвата заложников в Москве, 23-26 октября 2002 г. Центр экстремальной журналистики, Москва, 2002. http://www.cjes.ru/bulletin/?bulletin_id=35.

Мельников М.А. О работе Большого Жюри: состояние и перспективы. Аналитическая записка. Информационный вестник Союза журналистов России № 2-3, Москва, 2003.

Мельников М.А. Государство и саморегулирование прессы. «Медиа Эксперт» № 3, 2004. http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&b_id=655&c_id=7762.

Мельников М.А. Информационные конфликты: проблемы институализации и разрешения. Ежеквартальный научно-практический журнал «Конфликтология - теория и практика», СПб, № 3, 2004.

Становление СМИ в России как инструмента демократии: политика государства и частных корпораций. Отчет о выполнении международного проекта. Издание МГУ, Университет Калгари (Канада), Университет Моунт Эллисон (Канада), Москва, 2003. http://www.pressclub.host.ru/ID/report_part1.doc.

Lista succintă a resurselor Internet pentru capitolul 1. „Jurnalistul în conflictul social”:

<http://www.library.cjes.ru> - Biblioteca Centrului de jurnalism extrem (CJE) al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia.

<http://www.library.cjes.ru> - Centrul de jurnalism extrem, buletinele „Profesie riscantă”, „Puterea împotriva presei”, „Presa și alegerile”, „Succese în instanță”, buletine speciale, anii 2002-2006.

<http://www.ruj.ru> - Uniunea jurnaliștilor din Rusia, compartimentul „Marele Juriu”.

<http://www.gdf.ru/monitor/index.shtml> - Fundația pentru protejarea transparenței (glasnosti), compartimentul „Monitor”.

Pentru capitolul 2. „Reflectarea etnicității în mass-media în lumina conflictologiei”

Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент. М., 2005.

Досье или рабочие материалы проекта «Разработка методов диагностики толерантности в средствах массовой информации». Под ред В.К. Мальковой. М., ИЭА РАН, 2002.

Диагностика толерантности в средствах массовой информации. Сб. ст. под редакцией В.К. Мальковой. М., ИЭА РАН, 2002.

Макеева Л. «Правовой анализ нормативной базы по разжиганию национальной, социальной, религиозной нетерпимости или розни» // Российская пресса в поликультурном обществе: толерантность и мультикультурализм как ориентиры профессионального поведения. М., НИК, 2002.

Малькова В.К. Методы диагностики этнической толерантности в СМИ (на примере российской прессы). / Диагностика толерантности в средствах массовой информации. М., ИЭА РАН, 2002.

Малькова В. «Не допускается разжигание межнациональной розни...». Книга об этнической журналистике. Из опыта анализа российской прессы. М., 2005.

Малькова В.К. Этнические аспекты журналистики: из опыта анализа российской прессы. М., 2004.

Малькова В.К., Тишков В.А. Этничность и толерантность в средствах массовой информации. М., ИЭА РАН, 2002.

Остановитесь! Оглянитесь! К вопросу об этнической толерантности и конфликтности в российской прессе. Автор- составитель и редактор Малькова В.К. М., ИЭА РАН, 2002.

Профессиональная этика журналиста. Документы и справочные материалы. ФЗГ, сост. Казаков Ю.В. М., 2002.

Pentru capitolul 3. „Presa și conflictele religioase”

Кантеров И.Я. «Деструктивные», «тоталитарные»... и далее везде // Религия и право. № 1, 2002.

Килмашкина Т.Н. Конфликтология: социальные конфликты. М., 2004.

Проблемы развития государственно-конфессиональных отношений и социальные концепции ведущих религиозных объединений современной России/Аналитический вестник. № 17 (237). - М.: Аналитическое управление Аппарата Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, 2004.

Христианство. Словарь. — М.: Республика, 1994.

Lista succintă a resurselor Internet teologice și religioase conflictologice:

A. Resursele centrelor științifice, legale și informaționale:

<http://www.religare.ru/> - Religia și mass-media

<http://portal-credo.ru/> Portalul Credo

<http://www.rsnews.net/> - Știri din domeniul religiei

<http://www.blagovest-media.ru/> - Blagovest - Info

<http://www.religio.ru/news/index.html> - Lumea religiilor

<http://religion.sova-center.ru/> - Centrul SOVA, Religia într-o societate laică

<http://religion.ng.ru/> - NG - Religii

<http://www.rlinfo.ru/> - Centrul slav de drept

<http://www.upelsinka.com/ups.htm> - Pagina Upelsinka

<http://www.religiovedenie.ru/> - Portalul teologic rus

<http://religion.russ.ru/> - Religia în Rusia

<http://www.interfax-religion.ru/> - Interfax - religia

<http://protestant.ru/> - Protestantul

B. Resursele asociațiilor religioase:

<http://www.islam.ru/> — Islamismul

<http://cathnews.ru/> — Serviciul catolic de informare

<http://www.patriarchia.ru/> — Patriarhia Moscovei, Biserica Ortodoxă Rusă, BOR

<http://www.luther.ru/> — Luteranismul în Rusia

<http://www.mbchurch.ru/> — Biserica centrală a creștinilor evangheliști-baptiști din Moscova

<http://www.world.bip.ru/world.phtml> — Uniunea creștinilor evangheliști din Rusia

<http://www.evangelie.ru/> — „Evanghelia” — portal creștin

<http://www.biblelamp.ru/> — Catalogul resurselor creștine

<http://www.hari-katha.org/> — „Hari Krishna” — materiale despre vishnuism

<http://www.machanaim.org/> — „Mahanaim” — centrul cultural-religios evreiesc

<http://www.chassidus.ru/> — „Hasidus în rusă” — bibliografie

<http://www.islam.ru/> — „Islam.ru” — canal informativ

<http://www.sufism.ru/> — „Sufism” — catalog tematic

<http://www.muslim.ru/> — „Islamismul în Rusia”

<http://www.buddhism.ru/> — Budismul, Calea de diamant

<http://www.buddha.ru/> — „Centrul budist „Lama Tzonkapa” din Moscova”

<http://www.paganism.ru/> — „Credințele păgâne slave” — proiect personal

<http://www.atheism.ru/> — „Ateismul științific”

<http://www.rpsc.ru/version/index.php> — Biserica Ortodoxă de Rit Vechi din Rusia

Pentru capitolul 4.

„Лimbajul urii: Типология greșelilor jurnalistului”

Кожевникова Г. Язык вражды в предвыборной агитации и вне ее. М.: Центр «СОВА», 2004.

Кожевникова Г. Язык вражды в СМИ после Беслана: Поиски врага и ответственность журналистов // Центр «СОВА». Национализм и ксенофобия <http://xeno.sova-center.ru/213716E/21728E3/492BB55>.

Лихачев В. Политический антисемитизм в современной России // Центр «СОВА». Национализм и ксенофобия <http://xeno.sova-center.ru/1ED6E3B/216049A/216214B>.

ЯзыквраждыпослеНорд-Оста//Центр«СОВА».Национализм и ксенофобия <http://xeno.sova-center.ru/213716E/21371EF/17B8FC0>.

Язык мой... Проблема этнической и религиозной нетерпимости в российских СМИ. М.: Центр «Панорама», 2002.

Pentru capitolul 5.

„Reflectarea conflictelor și dreptul”

Информационные споры: как в них победить? Решения, рекомендации, экспертные заключения Судебной палаты по информационным спорам при Президенте РФ, М., Галерея, 2002. - 392 с.; Изд. 2-е, перераб. и доп. - М.: Престиж, 2005, 424 с.

Китайчик М. Правовые механизмы противодействия «языку вражды» в СМИ, ЗИП, №1, 2005.

Комментарий к закону РФ «О средствах массовой информации». Науч. ред. проф. Монахов В.Н. - авторы-составители Арапова Г.Ю., Глисков А.А., Шишкин Д.Г. - М.: Издательство «СТЭНСИ», 2002. - 416 с.

Политический экстремизм и СМИ: время расставить точки над «1», Комментарий Института проблем информационного права, ЗИП, 8-9, 2002.

Проблемы борьбы с терроризмом. Материалы научно-практической конференции 21 марта 2000 года. - М.: Институт международного права и экономики имени А.С. Грибоедова, 2000 - 256 с.

Профессиональная этика журналиста. Документы и справочные материалы. Составитель Казаков Ю.В. - М.: Галерея, 2002. - 472 с.

Рапинов А.Р., Кроз М.В, Рапинова Н.А., Ответственность за разжигание вражды и ненависти: психолого-правовая характеристика, М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2005. - 256 с.

Свобода массовой информации в Интернете Правовые условия реализации. Автор-составитель - проф. Монахов В.Н. Ответственные редакторы Симонов А.К., Горбаневский М.В. М.: РИК «Галерея», 2005. - 416 с.

Materialele resurselor Internet pentru capitolul 5. „Reflectarea conflictelor și dreptul”:

<http://www.smi-nn.ru/?id=950> Convenția pentru reprimarea terorismului și Principiile etice privind comportamentul profesional al jurnaliștilor care reflectă actele de terorism și operațiunile antiteroriste.

<http://www.guelman.ru> M. Ghelman. Metoda rusească (Terorismul și mass-media în mileniul trei).

http://www.cjes.ru/lib/?category_id=4&book_id=582 Raportul OSCE privind reflectarea de către mass-media din Rusia a tragediei din Beslan: accesul la informație și condițiile de muncă ale jurnaliștilor.

http://www.ruj.ru/index_78.htm L. Krok. Acțiunea psihologică a terorismului. Pagina web a Uniunii Jurnaliștilor din Rusia.

http://www.cjes.ru/bulletin/?bulletin_id=35 Descrierea și analiza lucrărilor jurnalistice în timpul luării de ostatici în Moscova, la 23-26 octombrie (decembrie 2002). Buletinul Centrului de jurnalism extrem.

http://www.ruj.ru/index_78.htm Rezoluția Conferinței UNESCO „Terorismul și mass-media”. Pagina web a Uniunii Jurnaliștilor din Rusia.

http://www.cjes.ru/lib/?category_id=3&book_id=493 Serghei Loiko. Șoc și spaimă. Războiul din Irak.

<http://www.cjes.ru/about/?page=4&id=1576> Mass-media în timpul actelor teroriste: în zona unei responsabilități sporite. Material al Centrului de jurnalism extrem.

Pictor: B. Te

Machetare computerizată: L. Burenkova

Corector: A. Borisova

ИД № 02184 от 30.06.2000

Semnată pentru tipar la 02.10.2006

Formatul 60x90/16

Hârtie ofset. Tiparul ofset

Tirajul 1000 ex. Comanda №

Editura „Drepturile omului”,

119992, Moscova, Bulevardul Zubovsky 17

Pentru scrisori: 101000, Moscova, Poșta Centrală, cutia poștală 207

Tipărită la fabrica de tipar ofset din Obninsk, str. Koroliova 6

